

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2021

Bc. Nikola Štěpánková

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Proměna života na venkově ve vybraných obcích pardubického a chrudimského
okresu (1945–1960)**

Diplomová práce

Autor:	Bc. Nikola Štěpánková
Studijní program:	N 7105 Historické vědy
Studijní obor:	Historie
Forma studia:	prezenční
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové, 2021

Zadání diplomové práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Nikola Štěpánková

Studium: F18NP0033

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Proměna života na venkově ve vybraných obcích pardubického a chrudimského okresu (1945-1960)**

Název diplomové práce: Changes of Lives in Countryside in chosen Village of Pardubice and Chrudim district (1945-1960)

AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce zkoumá proměny v životě lidí na venkově ve vybraných obcích pardubického a chrudimského okresu v letech 1945-1960. Práce bude zaměřena především na venkovskou každodennost a prožívání volného času a zohlední proměnu ve složení venkovské elity v důsledku provedené kolektivizace. Téma bude zpracováno na základě výzkumu archivních pramenů ve fondech SOA Zámorsk, SOKA Pardubice a SOKA Chrudim, studia odborné literatury, regionálního tisku a statistik.

KAPLAN, Karel, Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov, Praha 2012; JECH, Karel, Probuzená vesnice, Praha 1963; JECH, Karel, Soumrak selského stavu 1945-1960, Praha 2001; FROLEC, Václav, Horní Věstonice. Společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice, Brno 1984; FROLEC, Václav, Jihomoravská družstevní vesnice. Etnografická charakteristika, Uherské Hradiště 1989; NOVÁK Pavel - BUŇATOVÁ, Marie - REIBL, Přemysl - RŮŽOČKOVÁ, Vladimíra - STRNADOVÁ, Dana - ŠTECHEROVÁ, Alena - MÍČOVÁ, Klára - VLČEK, Martin, Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova 19. a první poloviny 20. století, Praha 2007; PETRÁŇ, Josef, Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova, Praha 2009; DOUCHA, František - PAULAS, Jan, Hospoda: ze vzpomínek hospodského a hospodáře Františka Douchy. [editor] Jan Paulas, Praha 2012.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Oponent: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. dubna 2021

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Ondřeji Felcmanovi, CSc. za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a také času, který mi věnoval. Mé poděkování patří také pracovníkům Státního okresního archivu Pardubice a Státního okresního archivu Chrudim za vstřícnost a ochotu, kterou mi poskytli. Velký dík patří též mému manželovi, rodině a přátelům, a to za jejich trpělivost i podporu.

Anotace

Nikola Štěpánková, *Proměna života na venkově ve vybraných obcích pardubického a chrudimského okresu (1945–1960)*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2021, 104 s., Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá proměnou života na venkově ve čtyřech vybraných obcích pardubického a chrudimského okresu v letech 1945–1960. Zachycuje vývoj v typologicky odlišných obcích – Bojanov, Býšť, Ostřešany a Prachovice a porovnává rozdíly mezi nimi. Práce se soustředí na problematiku výstavby a modernizaci obcí a na související státní investiční programy. Dotýká se tématu elektrifikace, bez které by další rozvoj obcí nebyl možný. Zaměřuje se rovněž na politicko-společenské proměny v daném období a na kolektivizaci venkova, jež měnila dosavadní vlastnické vztahy a podobu venkovských obcí. Práce rozebírá problém všeobecného nedostatku pracovních sil a s tím související zřizování mateřských škol a žňových útluků, jež měly uvolnit ženy zpět do pracovního procesu. Velký prostor je věnován společensko-kulturnímu životu v jednotlivých obcích a jeho proměnám pod vlivem komunistické propagandy. Část textu se zaměřuje i na sportovní oddíly a jejich činnost jak mezi dospělými, tak mezi mládeží.

Klíčová slova: venkov, volný čas, spolky, jednotné zemědělské družstvo, 1945–1960, Bojanov, Býšť, Ostřešany, Prachovice

Annotation

Nikola Štěpánková, *Changes of Lives in Countryside in chosen Village of Pardubice and Chrudim district (1945-1960)*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2021, 104 pp., Diploma thesis.

The diploma thesis deals with the change of country life in four selected villages of Pardubice District and Chrudim District between the years 1945 to 1960. The thesis depicts the development of 4 typologically different villages - Bojanov, Býšť, Ostřešany, Prachovice - and it compares the differences in their development. It focuses on the urban development and modernisation of the selected villages and state investment programs. The thesis also covers the topic of electrification that was crucial for further development of villages. The thesis aims on the political and social changes of the period and the collectivization of the countryside that transformed present proprietary relations and appearance of villages. It deals with the topic of general deficiency in working forces and the topic of kindergarden and children's harvest shelters, that allowed women to get back to the working process. The thesis also deals with sport clubs and their activity among adults and children.

Keywords: countryside, leisure time, societies, collective farms, 1945–1960, Bojanov, Býšť, Ostřešany, Prachovice

Obsah

Seznam zkratk	9
Úvod	11
I. Charakteristika vybraných obcí	15
1. Bojanov	15
2. Býšť	16
3. Ostřešany	17
4. Prachovice	18
II. Život na venkově v letech 1945–1948	20
1. Výstavba a modernizace obcí	21
2. Obyvatelstvo a politicko-společenské proměny v poválečných letech	26
3. Využití volného času, spolky	31
III. Život na venkově v letech 1949–1960	39
1. Výstavba a modernizace obce	40
Význam brigádnické práce	40
Akce Pět miliard	42
Bojanov	45
Býšť	47
Ostřešany	49
Prachovice	50
2. Obyvatelstvo a soudobé výzvy	53
Obyvatelstvo a jeho vztah ke kolektivizaci	54
Získávání pracovní síly pro potřeby průmyslu	63
Občanská vybavenost a její zlepšování	68
3. Využití volného času, spolky, masové akce	73
Květnové oslavy	76
Ženy a jejich organizace	79
Mládež a jejich organizace	82
Sportovní oddíly	86
Běžné kulturní vyžití v jednotlivých obcích	89
Závěr	98
Seznam pramenů a literatury	100
Písemné prameny	100
Tištěné prameny	100

Literatura	102
Internetové zdroje	104

Seznam zkratek

AO – archiv obce

AV – akční výbor

ČSČK – Československý červený kříž

ČSM – Československý svaz mládeže

ČSSD – Československá sociální demokracie

ČSSS – Československé státní statky

JNV – jednotný národní výbor

JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců

KAV NF – krajský akční výbor národní fronty

KSČ – Komunistická strana Československa

KNV – krajský národní výbor

KOVP – komise pro ochranu veřejného pořádku

MAV NF – místní akční výbor Národní fronty

MDŽ – Mezinárodní den žen

MDD – Mezinárodní den dětí

MNV – místní národní výbor

MO – místní organizace

MRO – místní rada osvětová

NF – Národní fronta

NF – MV – národní fronta – místní výbor

OAV NF – okresní akční výbor Národní fronty

OB – Osvětová beseda

ONV – okresní národní výbor

PCV n. p. – Prachovická cementárna a vápenice, národní podnik

ROH – Revoluční odborové hnutí

SČM – Svaz české mládeže

SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNR – Svaz národní revoluce

SRPŠ – sdružení rodičů a přátel školy

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚAZ NNF – Ústřední akční výbor Národní fronty

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

VŽ – výbor žen

Úvod

Diplomová práce se zabývá proměnou života na venkově ve vybraných obcích pardubického a chrudimského okresu v letech 1945–1960. Tematicky tak částečně navazuje na bakalářskou práci vzniklou v semináři profesora PhDr. Ondřeje Felcmana, CSc, která pojednávala o situaci soukromých zemědělců za kolektivizace ve vybraných obcích Pardubicka (1949–1960)¹. Při archivním výzkumu v rámci bakalářské práce se objevilo množství zajímavé písemné dokumentace, která se týkala běžného života lidí na venkově, a bylo z ní zřejmé, že se venkov mění stejně jako život jeho obyvatel. V závěru bakalářské práce jsem proto předeslala, že bych se chtěla věnovat právě sociální stránce proměny venkova a měnícím se mezilidským vztahům, jejichž dosavadní podoba měla leckde staleté ukotvení. Téma jsem si vybrala, neboť ho považuji za aktuální; vždyť každodennost v historii je dnes žádaná i širší veřejností. Jsem také přesvědčena o tom, že vybrané regionální téma může místnímu čtenáři napomoci prohloubit vztah k dané obci, což může přispět ke zlepšení kulturní úrovně dnešního života na venkově. V neposlední řadě jsem chtěla využít možnost zaznamenat ještě osobní vzpomínky tehdejších aktérů, kteří dobu prožili, a mohli by tak poskytnout informace, které se v archivech nezachovaly. Tento záměr se mi však kvůli pandemii nemoci COVID 19 nepodařilo uskutečnit.

Diplomová práce je chronologicky členěna na dvě hlavní kapitoly, ale předchází jim kapitola poskytující základní charakteristiku čtyř zkoumaných obcí – Bojanova, Býště, Ostřešán a Prachovic. Ve druhé kapitole je pojednáno o životě na vesnici v poválečných letech 1945–1948. Předmětem první podkapitoly je výstavba a modernizace obcí, což se týkalo elektrifikace a státní podpory obcím v rámci programu Dvě miliardy. V druhé podkapitole je zaměřena na obyvatelstvo a politicko-spoločenské proměny v poválečných letech, kde je například analyzován vznik a činnost MAV NF či odchod obyvatel z vnitrozemí do pohraničí. Poslední ze tří podkapitol je věnována tématu využití volného času a činnosti spolků. Z hlediska počtu stran je třetí kapitola zaměřující se na období 1949–1960 nejrozsáhlejší a rovněž je dělena do třech podkapitol. První z nich řeší výstavbu a modernizaci obce, kde se objevuje téma budovatelských plánů a je vyzdvížena úloha brigádnické práce občanů, která byla pro zvelebování obce stěžejní. Zmiňovaná je akce Pět miliard, která cílila na další investice do modernizace na venkově. V textu je

¹ Nikola VORÁČOVÁ, *Soukromí zemědělci za kolektivizace ve vybraných obcích Pardubicka (1949–1960)*, Hradec Králové 2018. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta.

rovněž zachycena výstavba v jednotlivých obcích. Druhá podkapitola mluví o obyvatelstvu a soudobých výzvách, kterým museli lidé na vesnici čelit. Pojednává o vztahu obyvatel ke kolektivizaci zemědělství a o získávání pracovní síly pro potřeby těžkého a strojírenského průmyslu. Část se zabývá problematikou občanské vybavenosti a jejím postupným zlepšováním. Třetí podkapitola se zabývá tématem využití volného času, činností spolků a podobou masových akcí. Zaměřuje se na státem vyžadované slavnosti, květnové oslavy, na ženy a jejich organizace a neopomene ani téma mládeže a jejich institucí. Pojednává rovněž o fungování sportovních oddílů a nakonec se zaměřuje na podoby běžného kulturního vyžití v jednotlivých sledovaných obcích.

Za základní literaturu pro vybrané téma považují druhý díl práce Karla Kaplana o proměnách společnosti v letech 1948–1960, ve které se zaměřuje právě na venkov.² Důležitá je práce Josefa Petráňe, který se ve své druhé publikaci o Ouběnicích věnoval konci tradičního venkova ve 20. století.³ Zajímavá je také etnografická studie o jihomoravské družstevní vesnici od Václava Frolece.⁴ O proměně vesnic na Hanácku pojednává sborník vydaný k příležitosti etnografické konference s názvem *Proměny hanácké vesnice se zaměřením na lidové stavitelství*.⁵ Publikace ale nebyla využita, neboť oblast Pardubicka se jeví jako kulturně příliš odlišná od jižní Moravy a Hanácka a porovnávání těchto oblastí nebylo cílem diplomové práce. Sborník o Hanácku je navíc zaměřen na podobu především soukromých staveb, což představuje zcela jinou tematiku venkovského života. Kvůli nemožnosti provést vlastní rozhovory s pamětníky se ukázal jako cenný sborníkový článek od Pavla Šťahela, ve kterém mimo jiné vzpomíná na to, jak se žilo na Horňácku v období socialismu.⁶ Při výzkumu jsem čerpala informace i z dobové literatury, a to s vědomím, že dosažené závěry jsou mnohdy ovlivněny dobovou komunistickou ideologií. Pro získání povědomí o tom, jak vypadala předválečná vesnice, byla použita nevelká publikace Františky Jirsíkové-Prokešové z roku 1938.⁷ Práce Ústavu

² Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti (1948–1960). Část druhá, Venkov*, Praha 2012.

³ Josef PETRÁŇ, *Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova*, Praha 2009.

⁴ Václav FROLEC, *Jihomoravská družstevní vesnice. Etnografická charakteristika*, Uherské Hradiště 1989.

⁵ Vladislava BĚLÍKOVÁ (ed.), *Proměny hanácké vesnice*, Zlín 2003.

⁶ Pavel ŠTAHEL, *Jak se žilo a hospodářilo na Horňácku. O zemědělství neboli sedlačině zejména v Javorníku a v Nové Lhotě*, in: *Agrární kultura: o tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici*, Miroslav Válka (ed), Brno 2007, s. 149–217.

⁷ Františka JIRSÍKOVÁ-PROKEŠOVÁ, *Vzorná vesnice*, Praha 1938.

pro výzkum kultury z roku 1980 podává množství využitelných statistických údajů a dobovou rétorikou hodnotí změny provedené na vesnici v procesu budování socialismu.⁸

Stěžejním pro tvorbu diplomové práce však nebyla literatura, ale archivní výzkum ve fondech v SOKA Pardubice a SOKA Chrudim. Práce vychází z fondů JNV Pardubice, ONV Chrudim II. a fondů MNV, NF – MV a AO vybraných obcí. Prostudovány byly rovněž místní periodika – *Vesnické noviny Pardubicka*, *Pardubický kraj v rámci lidové správy*, *Nová brázda* a týdeník chrudimského venkova *Budovatel*. Skladba a množství archiválií týkající se jednotlivých obcí částečně určovaly směr, kterým se bádání ubíralo. Pro pochopení určitých jevů bylo nutné prostudovat rovněž některé zákony.

Fondy obcí se od sebe liší velikostí, typem dochovaného dokumentace a také dobou, ve které byly pořádné, což mělo vliv na podobu citací z nich použitých archiválií. Fond MNV Prachovice je uspořádný dle nejnovějších pravidel a v jeho inventáři již nejsou inventární čísla, proto při citování archiválií z fondu MNV Prachovice používám jiný identifikátor, a to ukládací číslo. Fond MNV Prachovice je proti dalším zkoumaným fondům MNV obsáhlejší, nicméně většina archiválií se týká doby po roce 1960, kdy obec získávala na významu. Naopak písemností z doby před rokem 1950 obsahuje fond velmi málo. Zápisy z pléna nebo rady MNV jsou dochované až od roku 1950. Kronika MNV Prachovice byla založena až v roce 1959. Přestože byl kronikář pověřen, aby zpětně kroniku dovedl až do roku 1939, jsou doplňované zápisy často povrchní a všeobecné. Dění v obci před rokem 1950 neosvětlí ani fond NF – MV, neboť se v něm pro dané období dochoval jen podací protokol.

Fond MNV Ostřešany byl naposledy pořádný v šedesátých letech minulého století a neexistuje pro něj inventář, nýbrž jen manipulační seznam II. typu. Od posledního pořádní fondu do něj přibyly písemnosti ve dvou dodatcích. Při tvorbě diplomové práce jsem použila dokumentaci z druhého dodatku, proto nejsou ani v citacích těchto archiválií zapsaná běžná inventární čísla. Ve fondu se do roku 1950 nenachází jiný než účetní materiál, proto jsem informace o době 1948–1950 musela čerpat z fondu NF – MV Ostřešany, ve kterém se dochovaly zápisy z jednání MAV NF v letech 1948–1951. O tom, co se dělo v obci mezi lety 1945–1948, prameny mlčí úplně. Kronika MNV Ostřešany je vedena až od roku 1960, zpětně dopisována nebyla, a proto je většina informací čerpána ze zápisů z jednání MNV.

⁸ Milan ŠIMEK, *Kulturní život dnešní vesnice*, Praha 1980.

Zcela jinak vypadá fond MNV Bojanov. V něm se pro sledované období nenalézají kromě účetního materiálu téměř žádné další písemnosti, neobsahuje žádné zápisy z jednání pléna a rady MNV. Pro zrekonstruování vývoje v obci Bojanov byla hlavním zdrojem informací pečlivě vedená kronika, která je uložena ve fondu AO Bojanov. Některé informace o dění v obci v letech 1948 a 1949 přináší kniha zápisů MAV NF z fondu NF – MV Bojanov.

Fond MNV Býšť patří k těm lépe dochovaným. Zahrnuje například kompletní zápisy ze schůzí rady MNV od roku 1947. Pro práci byly přínosné také zápisy MAV NF a korespondence z fondu NF – MV Býšť. Pro doplnění informací jsem využívala kroniku uloženou ve fondu AO Býšť. Ta však, přestože byla od roku 1945 průběžně vedena, obsahuje spíše stručné informace.

Cílem práce je na základě analýzy pramenů zachytit a porovnat vývoj čtyř vybraných obcí pardubického a chrudimského okresu s důrazem na proměnu každodenního života jejich obyvatel. Obce byly vybrány tak, aby každá reprezentovala jiný typ venkovských obcí, tedy jak vesnici ležící blízko města, tak v okrajové části okresu, dále převážně zemědělskou vesnici a vesnici s méně úrodnou půdou a větším podílem lidí pracujících mimo zemědělství. Do výzkumu byly zařazeny různě lidnaté obce, neboť jsem předpokládala, že právě lidnatost obce bude vedle vzdálenosti od většího města a podílu nezemědělců v obyvatelstvu obce další z faktorů, které budou mít vliv na vývoj vesnice a na život jejich obyvatel. Výsledkem práce je vyhodnocení, zda a případně jaký vliv mají rozdílné typy obcí na studované aspekty vývoje vesnice a každodenního života obyvatel.

Diplomová práce je zpracována převážně přímou historickou metodou, kdy jsem získávala historická fakta analýzou pramenů, které se vybraných obcí a v nich zkoumaných jevů přímo týkaly. Pro srovnání jednotlivých obcí byla použita metoda komparativní. Progresivní metoda umožnila sledovat vývoj obcí ve vymezeném časovém úseku. Při porovnávání četnosti některých fenoménů s počtem obyvatel jednotlivých vsí jsem použila také metodu statistickou. Dále jsem měla v úmyslu použít metodu orální historie, vytipovat si z vybraných vesnic starší ženu a staršího muže a dohodnout si s každým rozhovor. Při výběru obcí jsem brala zřetel právě i na to, abych v nich měla kontakty, které by mi umožnily obstarat vhodné respondenty. Tento záměr byl však narušený probíhající pandemií nemoci COVID-19, a proto musela být diplomová práce nakonec vypracována na základě klasického výzkumu písemných dokumentů a studia odborné literatury.

I. Charakteristika vybraných obcí

1. Bojanov

Obec se rozkládá 6,5 km západně od Nasavrku v okrese Chrudim. Pod Bojanov od nepaměti spadá osada Hůrka.⁹ Při sčítání lidu v roce 1950 měly obě místní části 393 obyvatel. V roce 1959 byla připojena sousední osada Petrkov, a o rok později ještě Horní Bezděkov a Hořelec. Tím se Bojanov rozrostl a při sčítání lidu v roce 1961 měl 563 obyvatel.¹⁰ Vzhledem k poloze a nadmořské výšce 420–550 m. n. m nemohlo být zemědělství pro většinu obyvatel Bojanova hlavním zdrojem obživy.¹¹ Již od 19. století se u Bojanova těžil vápenec.¹² Od roku 1925 fungoval lom Hůrka, ve kterém se lámal kámen a vytěžený šterk posloužil jako základ pro stavbu silnic v okrese.¹³ Lidem dával práci také místní lihovar¹⁴ a od roku 1947¹⁵ fungující továrna později nazývaná Technolen. Pro přibližné porovnání životní úrovně obyvatel Bojanova s obyvateli ostatních vsí lze využít údaj o vlastnictví televizních přijímačů. V roce 1959 se jich v obci nacházelo šest.¹⁶ O vzdělání místních dětí pečovala obecná škola a na ní navazující škola měšťanská a také Lidová zemědělská škola, která byla ale v roce 1951 zrušena.¹⁷ V roce 1953 byla sloučena národní a bývalá měšťanská škola do jedné instituce zajišťující kompletní základní vzdělání.¹⁸ Rok 1960 přinesl zavedení deváté třídy a přejmenování školy na základní devítiletou školu.¹⁹ Duchovní potřeby obyvatel zajišťoval farní kostel sv. Víta z první poloviny osmnáctého století.²⁰

Politická situace v obci nebyla tak jednoznačná jako například v Prachovicích, kde mělo komunistické hnutí pevné kořeny. V posledních předválečných volbách do

⁹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 263.

¹⁰ *Historický lexikon obcí České republiky - 1869–2011, III. Počet obyvatel a domů podle krajů, okresů, obcí, částí obcí a historických osad / lokalit v letech 1869–2011*, dostupné online (<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150531.pdf/22d89f01-5aa6-47cf-8c3f-6703cc81ae9e?version=1.2>) [citováno 13. 4. 2021].

¹¹ <https://www.bojanov.cz/zakladni-informace>, [citováno 13. 4. 2021].

¹² Monika HORÁKOVÁ, *Demografický vývoj a majetkové poměry poddaných na panství Nasavrky v 17. a 18. století*, Pardubice 2009, Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, s. 21.

¹³ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 191.

¹⁴ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 18.

¹⁵ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, 178.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 294.

¹⁷ *Tamtéž*, s. 171, 214.

¹⁸ *Tamtéž*, s. 232.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 310.

²⁰ <http://www.farnostliciborice.wz.cz/kostely.html>, [citováno 13. 4. 2021].

obecních zastupitelstev v červnu 1938 získali v obci sociální demokraté z 263 platných hlasů 51 hlasů, lidovci 47 a nepolitické sdružení občanů 147. Sdružení obsadilo post starosty, kterým se stal Antonín Kroutil.²¹ O jeho morálních kvalitách svědčí například to, že začátkem roku 1945 schovával u sebe v domě skupinu partyzánů.²² Koncem války vznikl v obci první MNV, kde byly zastoupeny všechny české obnovené strany: KSČ, ČSSD, ČSNS, ČSL. V květnu 1945 došlo k utvoření nového MNV, kde funkci předsedy převzal zástupce KSČ. Nově složený MNV ale nevydržel dlouho a v říjnu se funkce předsedy MNV ujal bývalý starosta Kroutil.

2. Býšť

Obec se nachází 10 km jižně od Hradce Králové v nadmořské výšce 256 m. n. m. a náleží do pardubického okresu.²³ V letech 1949–1960 spadala Býšť do okresu Holice, jenž byl v roce 1949²⁴ nově vytvořen a v roce 1960²⁵ zanikl. V roce 1950 měla Býšť 503 obyvatel.²⁶ V obci se nacházela německá menšina, jejíž poslední členové se v průběhu roku 1948 přihlásili k dobrovolnému odsunu a během roku 1949 obec opustili.²⁷ V roce 1959 bylo evidováno stále 503 obyvatel, což vypovídá o tom, že se Býšť nerozrůstala.²⁸ V roce 1960 došlo k připojení osady Hrachoviště se 123 obyvateli.²⁹ Životní úroveň obyvatel v Býšti lze demonstrovat tím, že první televizor v obci se objevil až v roce 1958.³⁰ Základní vzdělání dětí zajišťovala národní škola a po dlouhých vyjednáváních započal ve školním roce 1951/1952 svou činnost i druhý stupeň, který byl spádový pro

²¹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 171, 214.

²² *Tamtéž*, s. 160.

²³ <https://www.byst.cz/informace-o-obci/historie/>, [citováno 13. 4. 2021].

²⁴ Nařízení vlády ze dne 18. 1. 1949 č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-3>) [citováno 4. 11. 2020].

²⁵ Zákon ze dne 9. 4. 1960 č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36/zneni-0#p19>) [citováno 4. 11. 2020].

²⁶ *Historický lexikon obcí České republiky - 1869 – 2011, III. Počet obyvatel a domů podle krajů, okresů, obcí, částí obcí a historických osad / lokalit v letech 1869 – 2011*, dostupné online (<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150532.pdf/02806d49-a022-4d68-841d-d929ad6cb258?version=1.2>) [citováno 13. 4. 2021].

²⁷ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 141, Odsuny Němců, pozbytí státního občanství, kart. 7, Seznam Němců k odsunu ze dne 1. 2. 1948, Odsun Němců ze dne 16. 2. 1949.

²⁸ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 108, Činnost komise pro obchod a služby, kart. 3, Zpráva o podrobném průzkumu zásobení pitnou vodou ze dne 30. 7. 1959.

²⁹ *Historický lexikon obcí České republiky - 1869 – 2011, III. Počet obyvatel a domů podle krajů, okresů, obcí, částí obcí a historických osad / lokalit v letech 1869 – 2011*, dostupné online (<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150532.pdf/02806d49-a022-4d68-841d-d929ad6cb258?version=1.2>) [citováno 13. 4. 2021].

³⁰ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 32.

okolní obce Chvojenec, Rokytno, Hoděšovice, Hrachoviště a Bělečko a v prvním roce ho navštěvovalo 126 žáků.³¹ Mezi sledovanými obcemi byla právě Býšť nejvíce nábožensky založená. Centrem místních věřících je dodnes kostel sv. Jiří, jehož historie sahá až do poloviny čtrnáctého století.³²

Pokud jde o politickou situaci v obci na konci druhé světové války, první ilegální MNV vznikl v Býšti v únoru 1945 pod vedením řídicího učitele místní školy se zastoupením všech stran.³³ Podobně jako v Bojanově neměla ani v Býšti komunistická strana jasnou převahu. I přes masivní propagandu získala KSČ u místních obyvatel ve volbách v roce 1946 sto třicet dva hlasů a jen nevelkým rozdílem porazila druhé lidovce se sto pěti hlasy.³⁴

3. Ostřešany

Obec Ostřešany se nachází na podlouhlém návrší téměř uprostřed mezi Pardubicemi a Chrudimí v nadmořské výšce 250 m. n. m. a spadá do okresu pardubického.³⁵ I když jsou obklopeny kolem dokola ornou půdou, nebyly ani Ostřešany čistě zemědělskou vesnicí. V obci se nacházela cihelna a ani té se nevyhnul všeobecný problém nedostatku pracovních sil v padesátých letech.³⁶ Na druhé straně dojížděli místní občané za prací i do velkých továren v nedalekých Pardubicích. V roce 1950 měla obec 975³⁷ obyvatel a profesní strukturu poodhaluje údaj z roku 1953, kdy se zemědělstvím živilo 180 osob.³⁸ V roce 1960 bylo v obci hlášeno 908 obyvatel, z toho v zemědělství pracovali čtyři soukromí zemědělci a 150 členů JZD.³⁹ Základní vzdělání dětí zajišťovala místní dvoutřídní národní škola, která sídlila od roku 1915 v nové školní budově.⁴⁰ V roce 1960

³¹ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 15, 17.

³² <https://www.byst.cz/informace-o-obci/historie/>, [citováno 21. 4. 2021].

³³ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 99, Činnost MNV, budovatelský plán, kart. 2, Hlášení ministerstvu vnitra o situaci v MNV Býšť z roku 1948.

³⁴ Hana ČERNÍKOVÁ, *Inventář Místní národní výbor Býšť*, Pardubice 2004, s. 2.

³⁵ SOKA Pardubice, AO Ostřešany, SK 538, Pamětní kniha, s. 9.

³⁶ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápis rady, s. 39.

³⁷ *Historický lexikon obcí České republiky - 1869–2011, III. Počet obyvatel a domů podle krajů, okresů, obcí, částí obcí a historických osad / lokalit v letech 1869–2011*, dostupné online (<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150532.pdf/02806d49-a022-4d68-841d-d929ad6cb258?version=1.2>) [citováno 12. 4. 2021].

³⁸ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápis rady, s. 31.

³⁹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 7, 12, 13, 16.

⁴⁰ Elvia ŽANDOVÁ, *Inventář Obecní úřad Ostřešany*, Pardubice 1961, s. 2.

školu navštěvovalo padesát šest dětí.⁴¹ O životní úrovni místních lidí v roce 1960 vypovídá skutečnost, že v obci bylo evidováno třicet osobních automobilů.⁴²

4. Prachovice

Obec Prachovice leží v severozápadní části chrudimského okresu v geologické oblasti Železných hor, která sousedí s okresem čáslavským. K obci náleží místní části Boukalka, Červený Dvorec, Ješťárov, Na Skalách.⁴³ Vzhledem ke své poloze a nadmořské výšce 480 m. n. n. nebyla obec ryze zemědělská, ale již od konce 19. století v ní probíhala těžba vápence. Ve třicátých letech poskytoval vápencový lom zaměstnání cca 250 dělníkům. Kameníků bylo v obci asi 60 % a 40 % obyvatel se živilo v zemědělství.⁴⁴ Stavba cementárny byla dlouho plánovaným projektem, přerušila ho druhá světová válka a ke stavbě se přistoupilo v roce 1954, což zcela změnilo podobu obce.⁴⁵ V roce 1945 měla obec 530 obyvatel, jejich počet postupně narůstal, takže se Prachovice mohly v roce 1960 pyšnit 1 306 obyvateli.⁴⁶ Většinu obyvatel obce už za první republiky tvořili dělníci s rodinami, což „*předurčovalo politickou orientaci obce.*“ Už v roce 1927 zvítězila ve volbách v obci komunistická strana a vítězila tam dlouhodobě.⁴⁷ První místní národní výbor byl v Prachovicích založen komisařem partyzánské brigády M. Jana Husa Tůmou, do jehož rukou složili členové prvního MNV přísahu. Svou práci výbor zahájil veřejně v květnu 1945.⁴⁸ Vzdělání poskytovala místní škola, jež byla spádovou pro okolní obce.⁴⁹ Ve školním roce 1937/1938 navštěvovalo školu se třemi učebnami 111 žáků.⁵⁰ V letech 1946–1947 bylo škole ponecháno jen pět postupných ročníků a starší děti musely chodit do školy v Heřmanově Městci.⁵¹ Dle faktu, že byla zrušena měšťanská škola v obci, lze usuzovat, že se ještě v roce 1947 nepočítalo s Prachovicemi jako s centrem oblasti a jejich budoucí růst se spíše nepředpokládal.

⁴¹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 17.

⁴² *Tamtéž*, s. 25.

⁴³ Jana GRIMMLOVÁ – Radka ŠULCOVÁ, *Inventář Místní národní výbor Prachovice (1945–1990)*, Chrudim 2020, s. 12.

⁴⁴ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 19.

⁴⁵ <https://www.geoparkzh.cz/gvo/prachovice/>, [citováno 15. 4. 2021].

⁴⁶ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 6.

⁴⁷ J. GRIMMLOVÁ – R. ŠULCOVÁ, *Inventář ...*, Chrudim 2020, s. 12.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 13.

⁴⁹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 18.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 19.

⁵¹ Hana ZÍTOVÁ, *600 let Prachovic, od první písemné zmínky po současnost 1398–1998*, s. 22.

Ze čtyř zkoumaných vesnic prošly ale právě Prachovice největší proměnou.⁵² Více jak dvojnásobně se zvýšil počet obyvatel a postupně vzrůstala životní úroveň hlavně lidí pracujících v továrně. O tom vypovídají údaje o počtu vlastněných televizorů a automobilů. Obyvatelé Prachovic v roce 1952 vlastnili tři automobily.⁵³ V roce 1954 se počet rozrostl na čtyři.⁵⁴ V roce 1955 evidujeme v domácnostech čtyři televizory, o rok později již šest.⁵⁵ Skokově vzrostl počet televizorů v roce 1957, kdy jej vlastnilo již třicet sedm domácností. Osobní automobil byl evidován ve stejném roce zatím jen u devíti rodin.⁵⁶ V roce 1958 zaznamenáváme další skokový nárůst v počtu televizorů, a to na padesát devět přístrojů, automobilů bylo nahlášeno dvanáct. V roce 1959 už sto pět domácností vlastnilo televizor a výhody automobilu mohlo využívat šestnáct rodin.⁵⁷ O rok později lze uvést sto padesát osm televizorů a počet aut se rozrostl na devatenáct.⁵⁸

⁵² *Tamtéž*, s. 2. Úryvek z básně *Rodákům, příchozím i těm, kteří odešli* od Ladislava Pecháčka, bývalého závodního lékaře v Prachovicích:

„Musela to být vesnička malebná a zadumaná, až srdce usedalo. Z polí sklízeli bílý kámen a do města měli půl dne pěšky. Ale tak jako národy dělí své historie, na časy před revolucemi i po nich a ženy na dobu před dětmi a po nich, rozkrojila dějiny Prachovic cementárna. Kdo přišel, přistihl obec „in flagranti“, a navíc v okamžiku, kdy byla beznadějně ošklivá.“

⁵³ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 35.

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 43.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 46, 49.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 52.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 61.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 67.

II. Život na venkově v letech 1945–1948

Většina politických stran a zájmových organizací se po válce programově hlásila k socialismu, i když se jejich představy o jeho podobě v Československu lišily.⁵⁹ Agrární strana, která měla v době první republiky na venkově největší vliv, nebyla po druhé světové válce obnovena, a tím se pro ostatní strany uvolnilo množství potenciálních voličů, o které mezi sebou svedly zápas.⁶⁰ Ten probíhal v letech 1945–1948 a používané metody, hlavně ze strany KSČ, se postupně měnily od dohod a kompromisů k vyhoceným střetům a otevřeným útokům na politické konkurenty, které začaly převažovat v roce 1947 v souvislosti s komunistickou snahou o mocenský monopol. Mezi výhody komunistů na venkově patřilo to, že měli nejvíce stranických organizací. Mezi jejich funkcionáři bylo množství dělníků, kteří nabrali stranické zkušenosti v průmyslových závodech, kde pracovali. Komunisté podporovali ty zájmové organizace, u kterých měli hlavní vliv, a mohli je tak považovat za své zálohy, jež stály mimo organizované struktury. Jedny z nejvlivnějších se staly rolnické komise, které vznikaly brzy po osvobození všude, kde byla prováděna pozemková reforma^{61, 62}

V rolnických komisích působili zájemci o půdu, tedy převážně lidé z nejnižších sociálních skupin, mezi kterými vliv komunistů převládal. Zájem o přidělení půdy byl ale důležitější než případná politická příslušnost, proto se na rezolucích rolnických komisí a v delegacích objevovali lidé i z jiných politických stran. Komise měly velmi podstatnou roli v zápase o vesnici, udržovaly politickou aktivitu a napětí a utvářely potřebný „tlak zdola“. Brzy po osvobození vznikl také Jednotný svaz českých zemědělců, jenž zřídil své organizace ve většině vesnic a sdružoval rolníky všech sociálních vrstev bez ohledu na politickou orientaci. Mezi funkcionáři ale převažovali střední a větší rolníci, bývalí členové agrární strany, a komunistům se proto svaz nepodařilo ovládnout.⁶³ Komunistické straně se podařilo dosáhnout likvidace této organizace 6. prosince 1952 a veškerý majetek připadl Ministerstvu zemědělství.⁶⁴

⁵⁹ Jiří KOCIÁN, *Československo mezi dvěma totalitami (1945–1948)*, in: *Dějiny českých zemí*, Praha 2008 s. 366.

⁶⁰ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 33.

⁶¹ Dekret presidenta republiky ze dne 21. 6. 1945 č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, dostupné online (<https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>) [citováno 25. 4. 2021].

⁶² K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 36–39.

⁶³ *Tamtéž*.

⁶⁴ Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008, s. 148–149.

Vesnice se v období třetí republiky postupně měnila nejen politicky, ale i vizuálně. Byla znovu nastartována válkou přerušená modernizace obcí, již je část kapitoly věnována. Druhá podkapitola pokračuje v tématu politicko-společenských změn, jež byly naznačeny v úvodu kapitoly. Poslední oddíl popisuje podobu oslav a slavností a odhaluje, v rámci jakých organizací se mohli obyvatelé zkoumaných vesnic realizovat ve veřejném dění.

1. Výstavba a modernizace obcí

Druhá světová válka zanechala na českých vesnicích nejen v pohraničí množství pobořených stavení a obecních budov, proto se v tomto období nesla výstavba ve znamení nápravy válečných škod. Příkladem je obec Býšť, kde došlo v posledních dnech války, v květnu 1945, k drancování ze strany německé posádky z Hradce Králové. Němci se obyvatelům obce mstili za to, že místní odzbrojili sedmičlennou posádku německých vojáků ubytovanou ve zdejší škole, jež měla dohlížet na stavbu silničních zátarasů.⁶⁵ Do základů byl vypálen dům č. p. 44, zapálen byl statek č. p. 48 a také místní sokolovna, kde byl ale požár v zárodku uhašen. Nevznikla tak větší škoda, došlo jen k poškození parketové podlahy v sále a ohoření rámu oken a dveří.⁶⁶ Obec ještě v roce 1945 vlastním nákladem opravila sokolovnu a v určité míře i místní školu, která byla rovněž poškozena posádkou wehrmachtu, která v ní pobývala.⁶⁷

Obce, které nebyly válkou více zasažené, se snažily navázat na modernizační snahy z předválečné doby a přejímaly další prvky městského života. Jednou z důležitých podmínek modernizace bylo zavádění elektrického proudu do obcí, čehož si byl vědom i stát. Elektrifikace Československa byla řešena zákonem již v roce 1919, kde bylo stanoveno, že v letech 1919 až 1928 půjde ve všeobecném zájmu 75 000 000 K ze státního rozpočtu na rozvod elektřiny.⁶⁸ V roce 1926 byl přijat nový zákon na podporu soustavné elektrifikace venkova, jež byl znovu měněn v letech 1928, 1929, 1932, 1944 a 1946, což dokazuje, že důležitost elektrifikace státu a venkova si uvědomovali všichni

⁶⁵ SOkA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 6, 8.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 9.

⁶⁷ *Tamtéž*, s. 10.

⁶⁸ Zákon ze dne 22. 7. 1919 č. 438/1919 Sb., o státní podpoře při zahájení soustavné elektrifikace, dostupné online (<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6nbthawta>) [citováno 4. 11. 2020].

bez ohledu na vládnoucí režim.⁶⁹ Ve spisku Spolku pro blaho venkova z roku 1938 se píše o potřebě zvýšení úrovně venkova, a to mimo jiné prostřednictvím elektrifikace všech částí obce, budováním řádných komunikací, vodovodu, kanalizace a telefonního vedení, dále výstavbou společenského domu, který by měl zajišťovat kulturní, sociální a hospodářské sblížení lidí.⁷⁰ Z uvedeného je zřejmé, že ne všechny vesnice před druhou světovou válkou byly elektrifikované a měly vyjmenované vybavení, záleželo na velikosti, poloze a charakteru obce. Například obec Ostřešany těžila ze své polohy blízko Pardubic a mohla využívat elektrického proudu již v roce 1914, kdy bylo přes obec budováno kabelové vedení z Pardubic do Chrasti. Možnosti ihned využilo devatenáct majitelů nemovitostí a již v roce 1915 se připojilo dalších jedenáct.⁷¹ Přesto, že se první domácnosti připojily k elektrickému vedení v době první republiky, máme potvrzenou existenci družstva pro rozvod elektřiny a mechanizace zemědělství i v roce 1948.⁷² Pro obec Býšť vypracoval Východočeský elektrárenský svaz Pardubice elektrifikační plán v roce 1924, ve kterém počítal s vybudováním šesti ramének pouličního osvětlení a zřízením sta světelných a čtyřiceti motorových přípojek do domácností.⁷³ Stavba byla provedena v roce 1927.⁷⁴ Ve stejném roce začali využívat elektrického proudu i obyvatelé Bojanova, kde byly vybudovány jak domovní přípojky, tak veřejné osvětlení.⁷⁵ V roce 1947 byla elektrifikována osada Hůrka spadající pod Bojanov.⁷⁶ V Prachovicích bylo v roce 1945 ustanoveno Družstvo pro zavedení elektrického proudu.⁷⁷ Prvního plánu na elektrizaci se obec dočkala až v listopadu 1946; elektrický kabel byl vedený z Vápenného Podola a počítalo se s osmi ramínky veřejného osvětlení, šedesáti světelnými přípojkami a čtyřiceti přípojkami kombinovanými světlo/motor.⁷⁸ Vedení bylo dokončeno v roce 1947 a poprvé se světlo rozsvítilo 31. května v hospodě U Holubů, kde byla k této

⁶⁹ Zákon ze dne 1. 7. 1926 č. 139/1926 Sb., na podporu soustavné elektrisace venkova, dostupné online (<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4213/1/2/zakon-c-139-1926-sb-o-financni-podpore-elektrisace-venkova/zakon-c-139-1926-sb-o-financni-podpore-elektrisace-venkova>) [citováno 19. 11. 2020].

⁷⁰ Františka JIRSÍKOVÁ-PROKEŠOVÁ, *Vzorná vesnice*, Praha 1938, s. 8, 10.

⁷¹ SOKA Pardubice, AO Ostřešany, SK 538, Pamětní kniha, s. 67.

⁷² SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 5, 7.

⁷³ SOKA Pardubice, AO Býšť, kart. 3, Elektrifikace obce, Program elektrizace obce Býště ze dne 13. 10. 1928.

⁷⁴ SOKA Pardubice, AO Býšť, kart. 3, Elektrifikace obce, Protokol o kolaudaci ze dne 7. 1. 1924.

⁷⁵ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 32.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 173.

⁷⁷ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 1/1, Zápisy MNV 1945, Plenární schůze MNV ze dne 8. 7. 1945.

⁷⁸ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/7, Elektrifikace obce, Rozpočet nákladů na elektrizaci obce Prachovice ze dne 16. 11. 1946.

příležitosti uspořádána taneční zábava.⁷⁹ Ve stejném roce schválilo ministerstvo průmyslu státní podporu na elektrifikaci obce Prachovice. V následujícím roce proběhla technickohospodářská kolaudace, jež měla za úkol zjistit nejen, zda byla stavba dobře provedena a řádně udržována, ale také schválit její stavební náklad, který byl podle vládního nařízení č. 226/1928 Sb.⁸⁰ pro stanovení výše státní podpory směrodatný.⁸¹ Další moderní věc, která na český venkov pronikala, byl telefon. V Ostřešanech nechali zřídit telefon již v prosinci roku 1924, kdy správa elektrárny v Pardubicích nechala zařízení nainstalovat.⁸² Bojanovští zastupitelé po dlouhém jednání s Ředitelstvím pošt a telegrafů zprovoznili telefonní hovornu v roce 1933.⁸³ Býšť se v roce 1947 stala dokonce střediskem okolního telefonního obvodu pro sedm obcí, pro něž byla v obci vybudována plně automatická telefonní centrála.⁸⁴ Naproti tomu v Prachovicích si na telefon museli počkat až do roku 1957.⁸⁵ Dále se v obcích začala postupně objevovat veřejná rozhlasová zařízení.

Politici si byli vědomi, že je nutné zvýšit životní úroveň obyvatelstva a v té souvislosti podpořit nejen výstavbu bytů, ale také obnovovat a doplňovat veřejné komunikace a veřejná zařízení. Tato problematika byla také součástí dvouletého hospodářského plánu, který byl Ústavodárným národním shromážděním přijat jako zákon dne 25. října 1946.⁸⁶ Zadaným úkolem v oblasti stavebnictví bylo mimo jiné obnovit nebo postavit 125 000 bytových jednotek, do čehož mělo být investováno čtrnáct miliard Kč. Dále pak odstranit škody na veřejných budovách s investicí 1 300 milionů Kč a dokončit a nově postavit veřejné a jiné budovy za 2 370 milionů Kč.⁸⁷ Stát upravoval finanční hospodářství samosprávných celků také zákonem z prosince roku 1946, ve kterém byla vyhlášena tzv. Akce dvě miliardy. Jednalo se o státní program, jež měl posloužit k poválečné obnově

⁷⁹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 22.

⁸⁰ Nařízení vlády ze dne 29. 12. 1928 č. 226/1928 Sb., kterým se vydávají předpisy o podávání žádosti za finanční podporu elektrizace venkova a o postupu při jejich vyřizování, dostupné online (<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi4f6mrsyghazrwfuya>) [citováno 19. 11. 2020].

⁸¹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/8, Elektrifikace obce, Elektrizace venkova. Nařízení kolaudace ze dne 20. 8. 1948.

⁸² SOKA Pardubice, AO Ostřešany, SK 538, Pamětní kniha, s. 82.

⁸³ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 76.

⁸⁴ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 103, Činnost komise ochrany veřejného pořádku, kart. 2, Žádost o zřízení poštovního úřadu ze dne 15. 6. 1947.

⁸⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/7, Telefonizace obce, položení telefonního kabelu. Zápis o místním šetření ze dne 12. 7. 1956.

⁸⁶ Zákon ze dne 25. 10. 1946 č. 192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu, dostupné online (<https://www.zakony.cz/zakon-SB1946192>) [citováno 3. 11. 2020].

⁸⁷ *Tamtéž.*

obcí. Stát zpětně proplácel peníze, které obce vynaložily na opravy a výstavbu dle dříve vytvořených investičních projektů. V roce 1946 bylo schváleno, aby na tuto akci byly uvolněny v letech 1947 a 1948 dvě miliardy Kč ze státního rozpočtu.⁸⁸ Uvolněná částka byla v červenci 1948 zvýšena na 2 561 000 000 Kč.⁸⁹

V Bojanově v květnu 1946 započala soukromá stavba továrny na výrobu nerezového zboží, holicích čepelek, vah a lamel pro textilní průmysl. Vedoucím továrny se stala překvapivě žena, která měla lákat pro práci v továrně další ženy z okolí.⁹⁰ V továrně začaly první ženy pracovat v červnu 1947 a v srpnu se jednalo již o třicet lidí.⁹¹ I Bojanov dosáhl na finance z programu 2M, a to v roce 1947 na projekt adaptace budovy staré školy. V budově sídlil poštovní úřad a jednu místnost využívala poradna pro matky a děti, zbylá část byla zatím nevyužitá, a tak ji MNV chtěl přestavět na bytové jednotky, aby tím zmírnil vznikající bytovou tíseň.⁹² Roku 1948 si ze staré školy MNV zřídil svoji úřadovnu.⁹³ Pro vyřešení problému s nedostatkem zdrojů vody začala obec v roce 1947 budovat obecní vodovod. Kopání prováděli lidé ve formě bezplatné brigády.⁹⁴ O rok později se zjistilo, že zamýšlený pramen není dosti silný pro zásobování celé obce a rozhodlo se o napojení na nově zřizovaný oblastní vodovod.⁹⁵ V témže roce byly provedeny také úpravy ve školní budově; nové prostory získala kuchyně a jídelna a vznikla i nová třída. Do kuchyně a sborovny byl zaveden vodovod a nainstalována umyvadla. Tělocvična dostala nové osvětlení a všechny třídy nové radiátory.⁹⁶

V Býšti v roce 1946 investovali do oprav na školním majetku. Opravena byla okna, škola byla omítnuta, do školních tříd se zavedla elektřina a byly vystavěny dřevníky a žumpa.⁹⁷ V roce 1947 bylo v místním sále nainstalováno nové topení a opravena obecní pastouška.⁹⁸ Roku 1848 nechal MNV za finance z akce 2M provést následující úpravy: zavezení 3,5 km úseku místní silnice štěrkem, za což se zaplatilo 15 990 Kčs, oprava 1,5

⁸⁸ Zákon ze dne 20. 12. 1946 č. 249/1946 Sb., § 9, o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy a některých jiných osob veřejného práva, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-249>) [citováno 4. 11. 2020].

⁸⁹ Zákon ze dne 20. 7. 1948 č. 205/1948 Sb., čl. II., jímž se mění a doplňují předpisy o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků lidové správy a některých jiných osob veřejného práva, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-205>) [citováno 4. 11. 2020].

⁹⁰ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 169.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 178.

⁹² *Tamtéž*, s. 173.

⁹³ *Tamtéž*, s. 182.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 174.

⁹⁵ *Tamtéž*, s. 182.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 177.

⁹⁷ SOkA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 11.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 16, 18.

km obecních cest za 6 780 Kčs, výsadba 130 kusů vysokokmenných ovocných stromků za 11 600 Kčs a zalesnění čtyřiceti šesti hektarů obecního lesa za 8 840 Kčs.⁹⁹ Další úpravy zapojené do programu 2M pro rok 1948 se dokončily až na jaře roku 1949 a celková částka, která byla obci z tohoto programu přislíbena, přesáhla 49 000 Kčs.¹⁰⁰ Náklady na zvelebování obce by byly ještě vyšší, kdyby se na práci dobrovolně nepodíleli místní občané. Brigádnicky byla obílena pekárna a hostinec, byly provedeny opravy na četnické stanici a na domku pro chudé¹⁰¹, byl zrenovován místní křížek, parkety ve škole a zábradlí kolem potoka. Práce dobrovolníků byla oceněna částkou 24 500 Kčs, která tak byla ušetřena z rozpočtu obce.¹⁰² Místní kronikář o tom napsal: „*Občané pracovali s chutí, s nadšením, spojení jednotnou myšlenkou vybudovat si krásnou obec, v níž by se všem spokojeně žilo.*“¹⁰³

O stavební činnosti v Ostřešanech se ve fondu MNV Ostřešany a NF Ostřešany nedochovaly téměř žádné zmínky. V zápisech MAV NF se píše ohledně výstavby snad jen to, že v dubnu 1948 obec upravila prostor kolem kaple.¹⁰⁴

Prachovice se v této poválečné době teprve připravovaly na výstavbu a velké změny v pozdějších letech. V roce 1947 byly za Sokolovnou postaveny čtyři nové obytné domy, zvané rakouské.¹⁰⁵ Na podzim 1947 byl majitel jednoho ze tří místních hostinců nucen provést rekonstrukci restaurace, výčepu i hostinských pokojů, aby mohl dál svoji živnost provozovat. Mimo jiné musel vybudovat nové oddělené záchody, které by vyhovovaly platným hygienickým podmínkám. V letech 1948–1950 probíhal v obci geologický průzkum, jehož výsledkem bylo zjištění, že se v lokalitě nacházelo dostatečné množství těžebního materiálu a surovin, a proto je vhodná pro vybudování vápenice i cementárny.¹⁰⁶

⁹⁹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. 105, Činnost stavební komise, kart. 3, Seznam prací připojený k vyúčtování investic svazků lidové správy ze dne 16. 12. 1948.

¹⁰⁰ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. 105, Činnost stavební komise, kart. 3, Vyúčtování investic svazků lidové správy ze dne 16. 12. 1948.

¹⁰¹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 105, Činnost stavební komise, kart. 3, Žádost o přiděl materiálu ze dne 26. 5. 1948. Na opravu domku pro chudé zaslal MNV žádost na ONV o přidělení 4 000 kusů cihel a 8 q cementu, žádost podpořil rozhodnutím stavebního úřadu v Chrudimi, kde byl konstatován havarijný stav budovy.

¹⁰² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 35.

¹⁰³ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 12.

¹⁰⁴ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 3.

¹⁰⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 22.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 31.

Analýza pramenů v oblasti výstavby přinesla zjištění, že hlavními kritérii pro zvýšenou stavební činnost byla větší vzdálenost od okresního města a lokální význam obce. Jako zásadní se jevil fakt, zda obec měla pro své okolí zastávat funkci centra. Do poválečného období vstupovala jako spádová obec Bojanov, o tento status usilovala rovněž Býšť. V obou obcích se nacházely školy zajišťující kompletní základní vzdělávání i pro osady v jejich okolí. Proto lze v Bojanově zaznamenat pokračování modernizačních prací na školní budově. Stejně tak probíhaly úpravy školy v Býšti, jejíž zastupitelé usilovali o zřízení druhého stupně základního vzdělávání. Lidnatost obce nehrála roli, neboť Bojanov měl ze všech sledovaných obcí lidí nejméně.

2. Obyvatelstvo a politicko-společenské proměny v poválečných letech

V politickém myšlení mnohých občanů nastal posun doleva, směrem k socialismu, lidé měli špatné zkušenosti z hospodářské krize na začátku 30. let a volali po sociálních jistotách, které spojovali se socialismem. Svůj vliv měl také nástup nových společenských sil na politickou scénu, zvláště když se opíral o sociálně nižší vrstvy. Objevila se silná vlna občanské aktivity, ve které se promítala všeobecná radost z konce války a také naděje a očekávání budoucích společenských proměn. Na druhou stranu tu ale byly obavy části obyvatel, především velkých i malých soukromých podnikatelů.¹⁰⁷ Mezilidské vztahy obyvatel vesnice byly stranickým bojem o získání hlavního vlivu na vesnici ovlivněny, občané se politicky rozdělili. Na jejich politickém rozhodování mělo vliv sociální postavení, zájmy, osobní prospěch z programových bodů stran a jimi navrhovaných opatření a případná vlastní zkušenost s politikou.¹⁰⁸

Základní jednotku státní správy po druhé světové válce tvořily národní výbory, které se staly přímými nástupci obecních úřadů.¹⁰⁹ Tyto zastupitelské orgány přecházely z ilegality nebo byly nově zřizovány v průběhu roku 1945 po celé republice na základě v květnu vydaného vládního nařízení o volbě a pravomoci národních výborů.¹¹⁰ V únoru roku 1948 do jejich činnosti začaly zasahovat místní akční výbory Národní fronty, k jejichž zakládání vybízel tehdejší předseda vlády Klement Gottwald. Nebyly nikým

¹⁰⁷ Jiří KOCIAN, *Československo mezi dvěma totalitami (1945–1948)*, in: *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 368.

¹⁰⁸ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 36.

¹⁰⁹ H. ČERNÍKOVÁ, *Inventář ...*, Pardubice 2004, s. 2.

¹¹⁰ Vládní nařízení ze dne 5. 5. 1945 č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-4>) [citováno 20. 3. 2020].

jmenovány nebo schvalovány, přesto bránily v činnosti představitelům řádně zvolených orgánů a staly se rozhodujícím nástrojem při komunistickém převzetí moci.¹¹¹ AV byly zakládány nejen v obcích a závodech, ale i v zájmových organizacích a družstvech. Pro všechny stupně AV NF v Pardubickém kraji již v březnu existovaly prozatímní směrnice a hlavní úkoly, kterými se měly AV zabývat. MAV NF schvalovaly složení AV všech místních organizací v dané obci. Na žádost OAV NF prověřovaly členy jednotlivých organizací v obci a následně i běžné lidi po stránce národní spolehlivosti, hodnotily jejich vztah ke Gottwaldově vládě, k SSSR a ROH a své vyjádření zasílaly na OAV NF do Pardubic. V dubnu 1948 dal ONV v Pardubicích pokyn MAV NF, aby vyhotovily a zaslaly seznam všech obyvatel obce, kteří byli vyloučeni z podniků, korporací a úřadů. MAV NF k tomu dostaly i přiložený oběžník ÚAV NF, ve kterém bylo upřesněno, jací lidé mají na seznamu být. *„Kdo je odsouzen, nebo proti komu je vedeno trestní řízení podle zákona na ochranu republiky. Kdo se provinil proti našemu lidově demokratickému řádu, to znamená, veřejně hanobil vládu, vyzýval občanstvo k odporu vůči vládním usnesením, šířil nepravdivé zprávy, ilegální tiskoviny a organizoval hromadný poslech republiky nepřátelského cizího rozhlasu. Kdo činně a vědomě usiloval o hospodářský rozvrat, to znamená, veřejně vyzýval k neplnění dodávek, ke snížení pracovní výkonnosti, kdo provozoval černý obchod, veřejně zrazoval občanstvo od účasti na dobrovolných pracovních brigádách nebo se dopustil sabotáže ve výrobě. Kdo zneužil veřejné nebo politické funkce ke svému obohacení, přijímal úplatky.“*¹¹²

Úkoly MAV NF byly postupem doby blíže specifikovány, například v listopadu byl do obcí z KAV NF rozeslán čtyřstránkový dokument, který hovořil mimo jiné o smyslu a práci MAV NF a zdůrazňoval jejich hlavní úkoly. *„Prvním nejdůležitějším úkolem AV NF je stále pečovat o čistotu našeho politického, veřejného a hospodářského života. To je velký úkol, který byl AV svěřen, a ony také plně za něj celému národu odpovídají. To znamená, že každý AV, každý jeho člen je osobně zodpovězen za to, že v jeho působnosti nejsou a nebudou do žádných veřejných funkcí, do politických stran a různých spolků připuštěny ty osoby, které byly postiženy únorovou očistou, které se i po únoru ukázaly jako rozvratníci našeho státu, vyloučení ze Sokola, lidé vyhýbající se poctivé práci, šeptandisté, lidé, kteří sabotují dodávky, dále ti, jejichž příbuzní a známí uprchli do*

¹¹¹ Jiří PERNES, *Nastolení komunistického režimu v Československu a jeho první krize (1948-1958)*, in: *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 390.

¹¹² SOkA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Seznamy osob vyloučených z veřejného života ze dne 13. 4. 1948.

zahraničí atd... Druhým úkolem AV je vést všechny lid k budovatelskému úsilí na výstavbu naší republiky... Je jen třeba iniciativní svépomocí postarat se o výstavbu své obce.... Organisoovat brigády zemědělců v zimním období na práci do dolů, hutí nebo na lesní práce.... Úkolem AV je dobře popularizovat a organisoovat návštěvu na přednášky, které se budou konat ve všech obcích našeho kraje.“¹¹³

V prosinci 1948 dostaly MAV NF od ÚAV NF další oběžník, ve kterém byly znovu vyzývány k zaslání seznamů lidí, kteří byli postiženi únorovou očišťou. Důvodem bylo zjištění Komise pro čistotu veřejného života při ÚAV NF, že se někteří postižení ještě nezařadili do pracovního procesu třeba proto, že je nechtěli v závodech zaměstnat. Další problém komise spatřovala v tom, že někteří takto postižení naopak získali takové místo, jež neodpovídalo zamýšlenému cíli očišťy.¹¹⁴

U Bojanova je těžké zjistit datum ustanovení MAV NF, neboť první záznam v knize pro zápisy jednání MAV NF je ze 17. dubna 1948. To ale jistě nebylo první jednání výboru, neboť na jeho začátku schvalovali protokol z minulé schůze, který se ale nedochoval.¹¹⁵ Ani MAV NF v Bojanově nebyl stabilní, v červnu 1948 rezignoval předseda na svou funkci a vyměnění byli i další členové.¹¹⁶ Většina členů MAV NF byla také členy MNV.¹¹⁷

V Býšti se sešel MAV NF poprvé 27. 2. 1948, výsledkem další schůze ze dne 4. března byl připravený seznam všech jeho členů, který byl zaslán ke schválení k OAV NF. Následující den přišlo z OAV NF zamítnutí navrhovaného složení a pokyn k tomu, aby místní předseda KSČ sestavil nový MAV.¹¹⁸ Dne 9. března se sešel MAV v novém složení a již 14. března bylo na schůzi řešeno složení MNV. V Býšti byl ve volbách roku 1946 zvolen jako předseda MNV člen lidové strany František Rosůlek a komunisté obsadili jen místo náměstka.¹¹⁹ Právě Rosůlek za lidovce a dále Souček za sociální demokraty byli na březnové schůzi MAV NF nejvíce probíráni, oba však byli ještě ponecháni s tím, že jim bude dána možnost nápravy jejich chování. Tento postoj ale

¹¹³ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Osnova referátu pro aktivy předsedů místních akčních výborů NF ze dne 6. 11. 1948.

¹¹⁴ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Oběžník A42 ze dne 24. 12. 1948.

¹¹⁵ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 1.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 2.

¹¹⁷ *Tamtéž*, s. 3.

¹¹⁸ *Tamtéž* s. 1–3.

¹¹⁹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 89, Vyhlášky MNV, kart. 1, Vyhláška o výsledku volby předsedy, náměstka, členů rady a komisí MNV ze dne 1. 7. 1946.

nevydržel dlouho, 27. března se očista MNV projednávala znovu, když byly přečteny pokyny od předsedy OAV NF. MNV byl sestaven nově ze členů KSČ a ČSSD, na dřívější místa lidovců a národních socialistů byla doplněna zástupci JSCZ, ROH a SNR. Lidovcům a národním socialistům zbylo jen po jednom místě, která zůstala po zasedání MAV NF zatím neobsazená.¹²⁰ Dne 3. dubna se sešel MNV v novém obsazení. Hlavním úkolem schůze bylo zvolit členy do všech komisí a zvolit předsedu, kterým se stal Josef Zítka, jak jinak než člen KSČ.¹²¹ Místní organizace československé strany socialistické pozastavila svoji činnost 20. června 1948 a lidovci následující den, čímž byly obě organizace považovány za rozpuštěné.¹²²

V Ostřešanech se sešel MAV NF poprvé 1. března 1948, kdy si jeho členové zvolili ze svého středu předsedu. Na schůzi 11. března již MAV NF zasahoval do kompetencí MNV, a to konkrétně tak, že odvolával a nově jmenoval členy komisí při MNV.¹²³ Svou moc ukázal MAV NF v Ostřešanech v září 1948, kdy na své schůzi rozhodl o nutnosti reorganizace MNV. Předseda MAV NF Hochmann se nechal slyšet, že dosavadní předseda MNV Voženílek dostane závazné doporučení, aby rezignoval ze zdravotních důvodů na funkci předsedy MNV. Jeho nástupce vybral MAV NF ze čtyř kandidátů, které určil jejich předseda. Dále musel odejít člen MNV a člen finanční komise Hebký, na jehož místo byl MNV závazně doporučen ředitel školy Malý.¹²⁴

Ve fondu NF Prachovice se nedochovaly žádné zápisy z jednání MAV NF, proto je téměř nemožné zrekonstruovat jeho zrod a činnost.

Při porovnání působení MAV NF ve zkoumaných obcích se ukazuje, že v jejich vzniku a fungování nebyl velký rozdíl. Souviselo to s tím, že jim OAV NF nedávaly příliš možností k projevení jejich představ, zasílaly jim jasné pokyny a vyžadovaly, aby MAV NF předkládaly vlastní činnost ke schválení.

Podobu československé vesnice významně ovlivnila rovněž pozemková reforma, v jejíž první etapě byl stěžejním krokem prezidentský dekret z června 1945, jímž byla nařízena konfiskace a urychlené rozdělení nepřátelského zemědělského majetku.¹²⁵

¹²⁰ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 5, 8, 9.

¹²¹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 24.

¹²² SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 24.

¹²³ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 1.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 11.

¹²⁵ Dekret presidenta republiky ze dne 21. 6. 1945, č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>) [citováno 7. 11. 2020].

Konfiskací půdy bylo nejvíce ovlivněno pohraničí, kde byla německá menšina nejpočetnější, ale ve vnitrozemí se konfiskovaná zemědělská půda nacházela také. Struktura obyvatelstva vnitrozemských vesnic byla ovlivněna osídlovacím dekretem z července 1945, který přiděloval půdu oprávněným uchazečům obvykle pocházejícím z oblastí, v nichž byl nedostatek půdy.¹²⁶ Z vnitrozemí do pohraničí tak odcházeli lidé patřící většinou k nejhudším vrstvám, kteří v tom spatřovali naději na zlepšení jak svého sociálního postavení, tak životního údělu.¹²⁷ Z Býště odešlo osídlit české pohraničí v roce 1945 dvacet čtyři lidí.¹²⁸ Z Bojanova se odstěhovalo v roce 1946 čtyřicet dva obyvatel, aby osídlilo převážně litoměřický okres.¹²⁹ V roce 1948 do litoměřického okresu zamířila další bojanovská rodina a v roce 1950 odešel do pohraničí školník místní školy.¹³⁰ Za povšimnutí však stojí to, že obec v roce 1950 zaznamenala také návrat jedné rodiny z pohraničí zpět.¹³¹ O stěhování lidí z Ostřešan nejsou písemné zprávy, avšak faktem je, že mezi sčítáním obyvatel v letech 1930 a 1950 byl zaznamenán úbytek 126 lidí. V obecní kronice vedené do roku 1930 není zmíněna žádná německá či židovská menšina, jež by v obci žila. Nelze tedy uvažovat, že by větší část ze zmíněných 126 lidí představovalo odsunuté německé obyvatelstvo, nebo židovské obyvatelstvo zemřelé v koncentračních táborech. Pravděpodobnější je však varianta, že část z těchto lidí odešla hospodařit na uvolněnou půdu do pohraničí nebo například do oblasti Svitavska, kde do roku 1945 býval velký německy mluvící ostrov.

V říjnu 1945 byl dalším dekretem prezidenta republiky konfiskován i nezemědělský nepřátelský majetek. MNV měl za úkol vyzvat i v tomto případě zájemce o přidělení majetku k podání přihlášek. Z uchazečů, kteří vyhovovali podmínkám, a členů MNV byla jmenována přidělová komise, jež pro malé majetkové podstaty vypracovala přidělový plán s návrhem na výši náhrady, kterou měli uchazeči za přidělený majetek zaplatit. Přídělový plán byl po dobu patnácti dnů k nahlédnutí na MNV, aby mohli občané podávat námítky. Následně byl i s okomentovanými připomínkami zaslán okresní přidělovací

¹²⁶ Dekret presidenta republiky ze dne 20. 7. 1945 č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-28>) [citováno 7. 11. 2020].

¹²⁷ K. KAPLAN, *Znárodnění a socialismus*, Praha 1968, s. 61.

¹²⁸ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 10.

¹²⁹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 170.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 185, 202.

¹³¹ *Tamtéž*, s. 202.

komisi k přezkoumání, která jej v dané či pozměněné podobě schválila.¹³² Složitost doby připomíná událost z Býště. MNV na schůzi 16. února 1947 schválil návrh svého člena Josefa Mlatečka, v němž bylo ministerstvo žádáno, aby Karolíně Tutschové z čísla popisného 89 nebyla přiznána česká státní příslušnost, což by umožnilo konfiskaci jejího majetku.¹³³ Ke konfiskaci došlo, jelikož Karolíně Tutschové nebylo státní občanství přiznáno. Na následující schůzi MNV konané až 13. dubna se o přidělení konfiskátu č. 89 rozhodovalo. Výsledek hlasování znamenal, že konfiskovaný dům dostal přidělen do správy právě Mlateček.¹³⁴ V říjnu 1948 se přidělení uvedené zemědělské usedlosti projednávalo znovu. Do obce přijel pracovník pobočky Národního pozemkového fondu a pomohl místní rolnické komisi s vypracováním přidělového plánu.¹³⁵ O tomto případu je poslední zaznamenaná zpráva ve fondu MNV Býšť z roku 1949. Podle ní se ONV Pardubice vyjádřil tak, že o konfiskaci dosud nepadlo konečné rozhodnutí a MNV má zaslat odůvodnění.¹³⁶

3. Využití volného času, spolky

Ve využití volného času a jeho organizaci sehrávaly důležitou roli různé spolky a sdružení, které sdružovaly občany se stejnými zájmy či postoji. Řízení všech tělovýchovných, sportovních a turistických organizací a jejich složek se v březnu 1948 ujal Sokol.¹³⁷ Jeho reorganizace a očista byla důležitým tématem pro KSČ a úkolovala v tomto směru akční výbory NF všech úrovní. V srpnu dostaly MAV a OAV NF od sokolské komise při KAV NF v Pardubicích pokyny k provedení očisty. Ze Sokola měli být podle daných pokynů vyloučeni všichni:

1. *kteří byli odsouzeni podle retribučních dekretů,*
2. *kteří byli zbaveni volebního práva,*
3. *funkcionáři bývalé strany národně socialistické a lidové, kteří nebyli přijati do obrozené strany, přestože se do ní sami hlásili,*

¹³² Dekret presidenta republiky ze dne 25. 10. 1945, č. 108/1945 Sb., § 9, 10, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-108>) [citováno 7. 11. 2020].

¹³³ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 4.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 4,5.

¹³⁵ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 141, Odsuny Němců, pozbytí státní příslušnosti, kart. 7., Oznámení o příjezdu zástupce pobočky národního pozemkového fondu ze dne 15. 10. 1948.

¹³⁶ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 141, Odsuny Němců, pozbytí státní příslušnosti, kart. 7., Zpráva ve věci konfiskace majetku Karolíny Tutschové ze dne 21. 2. 1949.

¹³⁷ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Oběžník č. 11 ze dne 19. 3. 1948.

4. kteří byli dáni na dovolenou s čekatelným a propuštěni ze zaměstnání,
5. kteří byli trestáni podle zákona č. 15 /šmelináři/
6. kteří se zúčastnili nebo byli organizátory a inspirátory provokací při XI. všesokolském sletě.¹³⁸

U každého vyloučeného člověka musel MAV NF podat konkrétní důvod a podat o tom takové důkazy, aby obstál před veřejností.¹³⁹ V listopadu 1948 byl na AV NF všech úrovní doručen od generálního sekretariátu ÚAV NF oběžník, ve kterém se reorganizace Sokola podrobně rozebírala. „Důsledná očista od protistátních živlů byla provedena převážně jen v řadách funkcionářů a členů Sokola, nyní je třeba provést očistu i v řadách funkcionářů a členů bývalých tělovýchovných, sportovních a turistických organizací, jejich vyšších organizačních složek a ústředí, které se po únoru 1948 sloučily v ČOS.“¹⁴⁰ Podle MAV NF v Býšti „ve zdejší obci nepřichází očista Sokola v úvahu, jelikož se v jednotě Sokola v Býšti nenachází žádný podvratný živel nebo reakcionář.“¹⁴¹

V Bojanově se mohli obyvatelé realizovat v ochotnickém divadelním kroužku a mládež se od roku 1945 organizovala v nově vzniklém SČM.¹⁴² Své zastoupení v obci měla také Tělocvičná jednota Sokol, která například organizovala slavnostní průvod na vrch Stádlíště v předvečer svátku upálení Mistra Jana Husa, 5. července 1946.¹⁴³ Pořádala také vlastní ples, mikulášskou besídku a zapojovala se do příprav dožínkových slavností.¹⁴⁴ Pro osvětu a pobavení fungovala v Bojanově také knihovna, která v roce 1945 vlastnila 817 svazků, a navštěvovalo ji čtyřicet devět čtenářů.¹⁴⁵ V obci existoval též Sbor dobrovolných hasičů.¹⁴⁶

V Býšti se nacházela pracovitá odbočka SČM, o čemž svědčí například to, že v roce 1947 pořádali štěpánskou zábavu, či hráli divadelní představení v místní sokolovně.¹⁴⁷

¹³⁸ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Usnesení sokolské komise při KAV NF ze dne 24. 8. 1948.

¹³⁹ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Usnesení sokolské komise při KAV NF ze dne 24. 8. 1948.

¹⁴⁰ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Oběžník č. 21, Činnost akčních výborů NF ze dne 20. 11. 1948.

¹⁴¹ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Zpráva o plnění úkolů MAV NF v Býšti ze dne 7. 11. 1948.

¹⁴² SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 165.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 172.

¹⁴⁴ *Tamtéž*, s. 178.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 165.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 14.

¹⁴⁷ SOKA Pardubice, Sokol – TJ Býšť, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí 1946–1953, s. 2, 6.

Členové také chodili ve středu, sobotu a neděli hrát ping pong do místního sálu.¹⁴⁸ Aktivní byla Tělocvičná jednota Sokol, jež vlastnila sokolovnu s divadelním jevištěm, které pronajímala ostatním organizacím v obci. Do kulturního života ve vsi se zapojoval rovněž sbor dobrovolných hasičů.¹⁴⁹ Dne 27. května 1948 se konal církevní svátek Božího těla, a protože se jednalo o čtvrtek před volbami, dostal MAV NF od OAV NF doporučení zúčastnit se pořádaného průvodu v obci. To mělo ukázat všem věřícím občanům, že obrozená NF myslela svobodu náboženství upřímně a neučinila by nic, co by se přičilo víře a vykonávání náboženských obřadů.¹⁵⁰

V Ostřešanech fungoval sbor dobrovolných hasičů, který se mimo vlastní činnost podílel také na kulturním životě obce. Dále se mohli obyvatelé obce realizovat v divadelním kroužku, mysliveckém spolku, místní organizaci JSČZ, odbočce SČM a v Tělovýchovné jednotě Sokol. Ve všech vyjmenovaných organizacích vznikly z rozhodnutí MAV NF na jaře 1948 akční výbory. V JSČZ měl akční výbor na popud OAV dokonce převzít veškerou činnost svazu.¹⁵¹ Na žádost krajského sekretariátu SČM se MAV NF vyjádřil k působení místní odbočky SČM v tom smyslu, že je odbočka nedostatečně aktivní. Avšak s ohledem na její důležitost navrhl krajskému sekretariátu SČM, aby její činnost do budoucna zajistili tři mladí členové.¹⁵² V obci byla k dispozici občanům i místní knihovna, která měla tradici již od roku 1924 a jejíž služeb mohli nadále využívat.¹⁵³

V Prachovicích se lidé mohli sdružovat v Tělocvičné jednotě Sokol. Příležitostně kulturní akce zajišťovalo tak jako v mnoha jiných obcích sdružení dobrovolných hasičů, i když jeho hlavním úkolem byl dozor nad požární bezpečností a hašení požárů.¹⁵⁴

Mezi každoroční oslavy patřily ve většině obcí neodmyslitelně pouť a posvícení, které byly v jednotlivých obcích slaveny v různých ročních dobách, avšak podobným způsobem. V Bojanově se historicky slavila pouť i posvícení v neděli po svátku sv. Víta, tj. 15. června. Písemný popis průběhu oslav máme z roku 1936, kdy bylo na náměstí a přilehlé silnici postaveno „čtyřicet jedna stánků s různým zbožím, čtyři střelnice, tři

¹⁴⁸ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 15.

¹⁴⁹ SOKA Pardubice, Sokol – TJ Býšť, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí 1946–1953, s. 6.

¹⁵⁰ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Všem MAV NF ze dne 13. 5. 1948.

¹⁵¹ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 4.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 3.

¹⁵³ E. ŽANDOVÁ, *Inventář ...*, Pardubice 1961, s. 2.

¹⁵⁴ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 23, 36.

*houpačky, dva kolotoče a jedny mořské vlny.*¹⁵⁵ Z takového popisu je zřejmé, že pouťové radovánky probíhaly dosti podobně, jako tomu doposud ještě bývá i dnes. O poutích a oslavách posvícení z let 1945–1960 nemáme písemná svědectví, neboť jinak velice sdílná a pečlivě vedená kronika obce mlčí, což nahrává domněnce, že se pouť a posvícení neslavilo.

V Býšti slavili pouť na svatého Jiří, tedy kolem data 24. dubna, neboť se v obci nachází kostel tomuto patronu zasvěcený. V roce 1947 byla v Býšti v rámci pouťových slavností v neděli 27. dubna od patnácti hodin uspořádána taneční zábava s živou hudbou.¹⁵⁶ Posvícenské veselí si obyvatelé Býště užívají kolem svátku sv. Bartoloměje, tedy 24. srpna. Pro nastínění, jak takové oslavy probíhaly, uvedu oslavy z roku 1947, kdy den sv. Bartoloměje přicházel na neděli, která také byla prvním dnem oslav. Pořádala se taneční zábava, při které od patnácti hodin do druhé hodiny ranní hrála kapela o patnácti muzikantech. Veselí pokračovalo v pondělí dopoledne, kdy od deseti hodin do třinácti hodin hrálo šest hudebníků a v šestnáct hodin pokračovalo čtrnáct hudebníků, kteří hráli lidem k tanci a poslechu až do jedné hodiny. Oslavy končily v úterý, kdy ještě celé dopoledne byla slyšet hudba od deseti muzikantů.¹⁵⁷ V roce 1948 se posvícenské oslavy odehrávaly již jen ve dvou dnech, a to v neděli a pondělí.¹⁵⁸

V Ostřešanech se slavila pouť stejně jako v sousední Chrudimi na den Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna, kdy obyvatelé Ostřešan vyráželi za pěkného počasí na slavnosti do nedalekého města a večer se zúčastnili taneční zábavy.¹⁵⁹ Další pevně stanovenou událostí bylo posvícení, jež se v Ostřešanech dodnes slaví v polovině září okolo svátku Panny Marie, jíž je zasvěcena místní kaplička.¹⁶⁰ O podobě oslav z daného období nemáme písemný doklad, avšak v době první republiky spočívaly v tom, že si blízcí příbuzní uspořádali v sobotu společně posvícenské hody a večer se sešli na zábavě, která se konala v obou místních hostincích. Veselí pokračovalo v neděli večerní taneční zábavou a završeno bylo pondělím, kdy se konala taneční zábava, jež byla místními označovaná jako zlatá.¹⁶¹ Uvedené zvyklosti se s největší pravděpodobností v letech po válce obnovily v plném rozsahu.

¹⁵⁵ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 103.

¹⁵⁶ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 6.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 10.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 37.

¹⁵⁹ SOkA Pardubice, AO Ostřešany, SK 538, Pamětní kniha, s. 39–40.

¹⁶⁰ *Tamtéž*, s. 58.

¹⁶¹ *Tamtéž* s. 39–40.

Všeobecně přijímaným významným svátkem byl den 28. října, kdy si lidé připomínali vznik republiky, což bylo obvykle spojeno s veřejnými oslavami. Ale už v roce 1946 se v Býšti tento den spojoval nejen s oslavou vzniku samostatného československého státu, ale na veřejném shromáždění u příležitosti oslavy se slavnostně slibovalo, že obyvatelé udělají vše pro splnění nově vyhlášeného dvouletého hospodářského plánu.¹⁶² V roce 1948 se připomínalo třicet let od založení republiky a očekávalo se, že budou k této příležitosti vystrojeny důstojné oslavy. Bojanovští uspořádali slavnost ve vyzdobené školní tělocvičně, na programu se aktivně podílely hlavně děti národní školy a akci navštívila široká veřejnost.¹⁶³ Oslavy byly uspořádány dle pokynů OAV NF Chrudim.¹⁶⁴ OAV NF Pardubice rozesílal do obcí přípisy o tom, že by měly mít oslavy v obcích určitou jednotnou podobu. V Býšti byl uspořádán slavnostní průvod od hostince k památníkům padlým, kde byl pronesen projev zástupce ROH a JSČZ. SČM byl MAV NF pověřen, aby během akce prodával odznaky jako upomínku. Oslav se zúčastnil také sbor dobrovolných hasičů, který měl na starost vyzdobení prostoru vlajkami.¹⁶⁵ V Ostřešanech dokument od OAV NF projednávali 17. září na schůzce MAV NF. Výbor tehdy rozhodl o konkrétní podobě chystaných oslav. Na oslavách seznámil předseda JSČZ veřejnost s výsledky plnění kontingentů v obci a vyhlásil zemědělce, kteří svým povinnostem dostáli nejlépe. Poté vystoupili členové Sokola a Junáka s nacvičenou písni práce, kterou zazpívali spolu s členy KSČ, a o muziku se postarala Vačkářova kapela z Ostřešan.¹⁶⁶

V roce 1948 se začaly povinně a organizovaně slavit narozeniny prezidenta Klementa Gottwalda, k čemuž byl do jednotlivých obcí z ONV zasílán oběžník, jenž se týkal podoby oslav. V Bojanově MNV rozhodl o udělení čestného občanství pro prezidenta Gottwalda k příležitosti jeho 52. narozenin. U budovy národní školy byla slavnostně za přítomnosti všech členů MNV a žáků národní školy zasazena Gottwaldova lípa.¹⁶⁷ V Býšti akci zahájil oslavu předseda MNV proslovem, následovalo pásmo básní přednesených členy SČM a další básně přednesly děti z místní školy. Po nich vystoupil s projevem poslanec Vyhnálek, poté byl přečten pozdravný telegram, který obec zaslala prezidentovi a nakonec zazněla státní hymna.¹⁶⁸ K výročí prezidentových 52. narozenin

¹⁶² SOkA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 11.

¹⁶³ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 185.

¹⁶⁴ SOkA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 5.

¹⁶⁵ SOkA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 26.

¹⁶⁶ SOkA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 12.

¹⁶⁷ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 181.

¹⁶⁸ SOkA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 28.

zástupci MNV zasadili před školou lípu, o čemž bylo v telegramu poreferováno následovně. „*K Vaší cti vsadil lípu a dovolil si ji pojmenovat lípou Klementa Gottwalda, která bude vždy připomínat mládeži a občanstvu prezidenta Sjednotitele*“.¹⁶⁹

Mezi oblíbenou zábavu lidí patřilo, stejně jako dnes, sledování filmů, což bylo tehdy možné jen v biografech, které byly významným centrem společenského a spolkového života. Promítání filmů přinášelo nejen zábavu, ale také osvětu a poznání.¹⁷⁰ Ze statistik víme, že v roce 1919 existovalo na území Československa téměř 500 stálých kin, jejichž počet se v průběhu 20. let dále zvyšoval a v roce 1929 najdeme kina již ve všech obcích větších než 10 000 obyvatel.¹⁷¹ Po druhé světové válce procházela síť kin novou restrukturalizací, před válkou existovalo totiž velké množství kin v centrech velkých měst, kdežto lidé na vesnicích se museli často spokojit s kočovným kinematografem.¹⁷² Po skončení války docházelo k rychlé obnově kin, a to nejen kvůli velkému zájmu diváků, ale také z toho důvodu, že promítání filmů mělo silnou propagační funkci. Koncem roku 1945 bylo evidováno 1 418 provozuschopných kin, což představovalo 87 % z předválečného počtu, v následujících měsících vznikala kina v dalších obcích a postupně bylo kinifikováno 19,8 % všech obcí.¹⁷³ V Bojanově měli občané možnost návštěvy biografu už od roku 1941, avšak až od roku 1943 si mohli užívat filmu i se zvukem, protože k původnímu promítacímu přístroji přikoupili aparát na zvuk.¹⁷⁴

Zato obec Býšť byla jednou z obcí, kde si museli obyvatelé na biograf počkat až do roku 1947. Na výborové schůzi MNV 6. února 1947 bylo jednohlasně odhlasováno, aby MNV zažádal zmocněnce státních kin o přidělení kinoaparátu.¹⁷⁵ Dne 27. srpna provedl zmocněnec krajského sekretariátu správy státních kin šetření a shledal příznivé podmínky pro zřízení kina. Dne 31. srpna do obce zavítalo putovní kino a značná návštěvnost ukázala, že zřízení kina by bylo více než vhodné.¹⁷⁶ V listopadu 1947 byla podepsána smlouva o zapůjčení sálu pro biograf a obyvatelé Býště tak byli poprvé ve své obci svědky

¹⁶⁹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 38.

¹⁷⁰ Adéla BERANOVÁ, *Historický nástin kinifikace města Rožnov pod Radhoštěm od počátků po současnost*, Olomouc 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 112, dostupné online (https://www.tka.cz/tka/doc/2017/diplomka_beranova_kino.pdf), [citováno k 5. 11. 2020].

¹⁷¹ *Tamtéž*, s. 22.

¹⁷² *Tamtéž*, s. 52.

¹⁷³ *Tamtéž*, s. 52, 53.

¹⁷⁴ SOKA Chrušim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha Městyse Bojanova 1924, s. 154.

¹⁷⁵ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 1,2.

¹⁷⁶ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 104, Činnost kulturní komise, kart. 2, Zpráva ohledně zřízení prozatímního kina v Býšti okres Pardubice ze dne 24. 9. 1947.

promítání úzkého filmu, o čemž kronikář poznamenal: „*Tím se dostalo občanům v Býšti zábavy a poučení, což bylo dříve vyhrazeno městům.*“¹⁷⁷

Provoz biografu v Ostřešanech byl zahájen v roce 1926. Umístěn byl v místním hostinci.¹⁷⁸

V Prachovicích si místní obyvatelé začali dopřávat návštěvy kina až po roce 1948, neboť v daném roce si o zřízení kina teprve zažádali, ale ještě v říjnu nebyla žádost kladně vyřízena. Situaci komplikoval fakt, že o zřízení kina si na jaře téhož roku požádala také nedaleká obec Míčov, o které se spíše uvažovalo, že její obyvatelé budou chodit na promítání do Prachovic a navyšovat tak návštěvnost.¹⁷⁹

V pardubickém okrese byla 27. června 1948 slavnostně vyhlášena za přítomnosti ministra informací Václava Kopeckého a před kamerami celostátní akce Snop na výstavbu a kulturu vesnice. Výnos z akce měl být použit na podporu výstavby obcí a k prohlubování jejich kulturního života. Zemědělci z pardubického okresu se měli stát vzorem pro celou republiku, proto se dbalo na propagaci akce v jejich řadách. Ve všech obcích v okrese chodily v neděli 20. června dvojice agitátorů od domu k domu, navštěvovaly jednotlivé zemědělce a vysvětlovaly jim důležitost a smysl celé akce a rozdávaly jim pozvánky na slavnostní vyhlášení. Každému zemědělci byl předložen sběrný arch, do kterého měl vepsat, kolik chlebového obilí popřípadě brambor hodlá darovat po sklizni ve prospěch fondu. Ten byl vytvořen při okresním sdružení JSČZ, spravovali ho zemědělci a podporovali z něj kulturní potřeby vesnice.¹⁸⁰

Množství volného času, který mohli obyvatelé vesnice věnovat sportu nebo kultuře, se mezi jednotlivci velmi lišilo. Zemědělci byli ovlivněni tradičním koloběhem zemědělských aktivit, který dával jejich životu „*neúprosně pravidelný rytmus a řád.*“¹⁸¹ Pro lidi, pro něž bylo jejich hospodářství hlavním zdrojem obživy, bylo každodenní práce nejvíce kolem zvířat. Muž se staral o koně a starost o dobytek připadla ženě, od jara do podzimu se přidávaly práce na poli, proto bylo více volného času až v zimě.¹⁸² Zcela

¹⁷⁷ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 12.

¹⁷⁸ SOKA Pardubice, AO Ostřešany, SK 538, Pamětní kniha, s. 137.

¹⁷⁹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 29/2, Zřízení kina v Prachovicích, Zpráva od ing. Hynka Kožnara ze dne 2. 10. 1948.

¹⁸⁰ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1948, Vyhlášení celostátní akce „Snop na výstavbu a kulturu vesnice“ ze dne 18. 6. 1948.

¹⁸¹ Josef BENEŠ – František TOMÍŠEK, *Rok ve Vlčnově 1945-46: národopisný dokument o životě vesnice*, Vlčnov 2003, s. 129.

¹⁸² *Tamtéž*, s. 129.

zemědělské vesnice na českém území ale nenajdeme, ve všech se nacházela různě početná skupina dělníků, řemeslníků a lidí majících jiné povolání a tato skupina se pomalu zvětšovala. To se odrazilo na fungování vesnice, snižoval se vliv rolníků na vesnický život a dělnictvo se na něm mohlo více podílet.¹⁸³ Právě trávení volného času bylo mnohem více než dnes závislé na ročním období, ale dosavadní spojení s církevním kalendářem se po válce značně rozvolnilo. Pozůstatkem byly již zmiňované slavnosti pouťové a posvícenské, o kterých se v této době zmiňují jen písemnosti z obce Býšť. Ze všech zkoumaných obcí byla právě Býšť nejvíce ovlivněna náboženstvím, o čemž svědčí i zmínka o slavení svátku Božího těla.

Ve všech zkoumaných obcích měli obyvatelé možnost cvičit pod hlavičkou Sokola, navštěvovat kino nebo se účastnit kulturních akcí často organizovaných s podporou místních dobrovolných hasičů. Každá z obcí, kromě Prachovic, měla odbočku SČM, která se věnovala práci s mládeží. Analyzované zdroje nepotvrdily předpoklad, že by větší počet obyvatel vždy znamenal rozmanitější kulturní vyžití v obci. Znovu zde hraje roli vzdálenost od města a spádovost obce, neboť kulturní život nejméně lidnatého Bojanova lze považovat téměř za nejvíce rozvinutý. Naopak blízkost Ostřešan k okresnímu městu mohla mít na kulturu v obci i negativní dopad. Obyvatelé měli možnost účastnit se kulturních akcí ve městě, a proto nevytvářeli takový tlak na pořádání obdobných akcí ve své obci.

¹⁸³ K. KAPLAN, *Znárodnění ...*, Praha 1968, s. 65.

III. Život na venkově v letech 1949–1960

Kapitola se zabývá výstavbou a modernizací venkova s důrazem na význam brigádnické práce, bez které by mnoho staveb v dané době vůbec nevzniklo. Samostatný oddíl je věnován celostátní investiční akci Pět miliard, jež byla součástí pětiletého hospodářského plánu a z které bylo zvelebování venkova z části financováno.¹⁸⁴ Následuje charakteristika výstavby v jednotlivých obcích.

Venkov zasáhly v období 1949–1960 nejvíce společensko-ekonomické změny. Ve snaze získat rozhodující vliv na venkově argumentovali členové KSČ po osvobození tezí, že Československo půjde vlastní cestou k socialismu a nebude vytvářet kolchozy ani jinak omezovat vlastnictví rolníků. Klement Gottwald to v srpnu 1945 vyjádřil slovy: „*Strašili Vás, že nová vláda, v níž budou komunisté, vám sedlákům vezme půdu a bude vás nutit do kolchozů. Vy sami jste se však mohli přesvědčit a v budoucnu se ještě přesvědčíte, že nová vláda právě zásluhou komunistů vám nejen že nic nebere, nýbrž dává.*“¹⁸⁵ V podobném duchu vystoupil ještě na shromáždění rolníků, jež se konalo poslední únorové dny roku 1948. „*Jednoduše chceme, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šuškaním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali, a žeňte ho také svinským krokem!*“¹⁸⁶ Již v březnu projednávala Hospodářská rada ÚV KSČ novou organizaci družstevnictví a usnesla se na principu jednoho univerzálního družstva v každé obci, jež mělo mít výrobní, zvelebovací a kulturní charakter. První náznaky protekce veřejného sektoru na úkor soukromých rolníků se objevovaly už před květnovými volbami, příkladem byl v březnu zavedený zákaz prodeje zemědělských strojů soukromým rolníkům. Po úspěšných květnových volbách se stala socializace vesnice prvořadým úkolem strany. Téma to bylo ožehavé, neboť se přecházelo od pozemkových reforem, kdy se půda drobným rolníkům rozdávala, k budování zemědělské velkovýroby, ve které naopak rolníci přestávali být faktickými vlastníky půdy. Proces kolektivizace měl probíhat dle zkušeností ze SSSR, a to ve všech státech východního bloku stejně. Důraz se kladl na třídní boj a ostrý konflikt s vesnickou

¹⁸⁴ Zákon ze dne 27. 10. 1948 č. 241/1948 Sb., § 24, o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241>) [citováno 26. 2. 2021]

¹⁸⁵ Klement GOTTWALD, *Boj o chléb vítězně skončen. Projev na dožínkové slavnosti v Buštěhradě*, in: *Deset let: sborník statí a projevů 1936–1946*. Praha 1949, s. 394.

¹⁸⁶ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 139.

buržoazii, který měl vést k ekonomické likvidaci této sociální skupiny a ztrátě jejich politického vlivu.¹⁸⁷ Na vesnici se šířil neklid, o čemž vnitrostranický informační systém pravidelně informoval nejvyšší vedení strany. Aby uklidnil situaci, vystoupil v červenci 1948 Gottwald k rolnické delegaci s projevem, ve kterém slíbil, že půda zůstane v rukou rolníků a bez jejich vůle se s ní nebude nic dělat.¹⁸⁸ Těmto slibům vedení státu nedostálo a Národní shromáždění přijalo 23. února 1949 zákon o jednotných zemědělských družstvech, na jehož základě začal být měněn po staletí téměř statický obraz vesnice.¹⁸⁹

Detailněji se vztahem občanů ke kolektivizaci zabývá druhá podkapitola, kde je řešena i problematika nedostatku pracovních sil napříč celým průmyslem. Těžký průmysl v první třetině 50. let odčerpával pracovní síly ze zemědělství. To se ale záhy ukázalo jako špatný krok a již od roku 1954 se lidé do zemědělství navraceli zpět. Část textu se rovněž zaměřuje na zlepšování občanské vybavenosti ve zkoumaných obcích. Právě její rozšiřování zvyšovalo komfort lidí žijících na vsích a přibližovalo venkov městu.

Poslední podkapitola pojednává o tématu volného času obyvatel venkova a jeho naplnění. Komunistický režim si nárokoval organizovat lidem i volný čas a chtěl po nich účast na různých společensky žádoucích oslavách výročí či narozenin státníků. Mezi nejvýznamnější se řadí květnové oslavy, jimž je věnována první část. Občané byli nabádáni k tomu, aby se zapojili do činnosti některé z masových organizací. Sdružovat se do organizací a projevovat aktivitu měly i ženy a děti, proto se část textu zaměřuje přímo na ně. Samostatně je rozebíráno odvětví sportovních oddílů fungujících v jednotlivých obcích. Podkapitolu zakončuje část, ve které je charakterizován vývoj kulturního života ve zkoumaných vsích.

1. Výstavba a modernizace obce

Význam brigádnické práce

O výstavbu v obcích se nezpochybnitelně zasloužili účastníci dobrovolnických brigád. Brigádnická práce nebyla zcela spontánní, ale jednotlivé organizace v obci ji pečlivě plánovaly. MNV, masové organizace, NF a školy měly od roku 1950 za úkol vytvářet

¹⁸⁷ *Tamtéž*, s. 140–141.

¹⁸⁸ *Tamtéž*, s. 145.

¹⁸⁹ Zákon ze dne 23. 2. 1949 č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>) [citováno 15. 3. 2020].

plány činností na daný rok. Plány se postupně stávaly sofistikovanější, byly sepisovány do předtištěných formulářů a nazývány budovatelskými. Z formuláře na rok 1952 je možné vyčíst, že plnění plánu mělo být každé tři měsíce kontrolováno, úkoly byly rozděleny do šesti oddílů – první oddíl patřil výstavbě MNV, MAV NF a složek NF, druhý dával úkoly na úseku zemědělské výroby a rozvoje JZD, třetí řešil výstavbu obce, čtvrtý kulturně politické úkoly MNV a NF, pátý stanovoval hospodářské úkoly obce a šestý se věnoval bezpečnosti a ostráživosti.¹⁹⁰ V oddíle pro výstavbu obce bylo mimo jiné přesně stanoveno, kolik má jaká organizace odpracovat brigádnických hodin na konkrétních stavbách. MNV značně spoléhaly na brigádnickou práci dětí místních škol, například při akcích na hledání mandelinky bramborové, trhání řepy či sázení stromků. Bojanov si dal na rok 1950 úkol vybudovat hasičskou zbrojnici, což se právě díky brigádnické práci místních občanů podařilo splnit.¹⁹¹ Bojanovská škola se v roce 1952 budovatelským plánem zavázala k tomu, aby žáci pod vedením učitelů odpracovali 2 100 brigádnických hodin.¹⁹² Ve stejném roce členové ČSM a studenti národní školy odpracovali 800 brigádnických hodin, čímž se zasloužili o rozšíření místního rybníka a tím o vytvoření prostoru pro kluziště.¹⁹³

V Ostřešanech se v roce 1950 například ochotníci z divadelního kroužku zavázali odpracovat 250 brigádnických hodin při budování jeviště¹⁹⁴ a členové Sokola slíbili odpracovat 500 brigádnických hodin na sportovním hřišti.¹⁹⁵

MNV Prachovice si v budovatelském plánu na rok 1950 vytyčil odpracovat 200 hodin na adaptaci požární zbrojnice, 500 hodin na vytvoření parčíku ze spáleniště či 400 hodin na úpravu obecní cesty.¹⁹⁶ V budovatelském plánu na rok 1952 slíbili dobrovolní hasiči odpracovat 100 hodin při úpravě hasičské zbrojnice. Větší závazek si stanovil místní Sokol, jehož členové měli odpracovat 1 000 brigádnických hodin na renovaci místního hřiště dle dispozic MNV. A například sdružení rodičů dostalo za úkol věnovat 100

¹⁹⁰ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 99, Činnost MNV, budovatelský plán, kart. 2, Usnesení o přijetí Budovatelského plánu obce na rok 1952.

¹⁹¹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 197.

¹⁹² SOKA Chrudim, MNV Bojanov, inv. č. 5, Budovatelský plán, kart. 1, Budovatelský plán na rok 1952, oddíl 2.

¹⁹³ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 198.

¹⁹⁴ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, Socialistická smlouva ze dne 1. 12. 1949.

¹⁹⁵ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, Plán činnosti TJ Sokol na rok 1950.

¹⁹⁶ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/18, Budovatelský plán na rok 1950.

brigádnických hodin úpravám dětského hřiště na školním dvoře a okolí včetně památníku padlých.¹⁹⁷

V budovatelském plánu Býště na rok 1952 neměly organizace přesně určeno, na jakých projektech brigádnické hodiny odpracují, ale s jejich pomocí se počítalo. SČSP se zavázal odpracovat 300 hodin, Sokol 350 hodin, každý člen myslivecké společnosti slíbil odpracovat deset hodin a například SRPŠ a žáci místní střední školy si vzali na starost kompletní úpravu školního hřiště.¹⁹⁸

Většina obcí byla již v tomto období elektrifikována, ale problémy s používáním elektřiny přetrvávaly. V roce 1952 se domácnosti potýkaly s nedostatkem elektrické energie a odběry byly různě omezovány. V únoru 1952 byla celá Býšť kritizována za to, že odebírala velké množství energie. Proto musely být na bojleru namontovány časoměry a proud byl zapínán jen v určitém čase.¹⁹⁹ V Ostřešanech v červnu 1952 žádal MNV o zvýšení KW limitu na výmlat v denní době.²⁰⁰ Občané byli upozorňováni na to, že přes den mají v domácnosti omezit odběr energie na úplné minimum a zvláště se apelovalo na domácnosti, které vlastnily elektrické sporáky.²⁰¹ Téma bylo aktuální i v roce 1954. Velkou spotřebu elektrické energie měly zemědělské stroje zajišťující výmlat obilí, proto byl zvýšený odběr při žních vždy nahlašován a MNV se snažil dostatek proudu vyjednat.²⁰² Ani v roce 1959 nebyl elektrické energie dostatek. MNV Ostřešany musel na dobu výmlatu zažádat o zvýšení příkonu, aby mohly pracovat všechny stroje najednou.²⁰³ Přesto MNV vyzval občany, aby v době výmlatu co nejvíce omezili používání elektrických spotřebičů v domácnosti.²⁰⁴ Vedle elektrické energie se v tomto období začal pomalu objevovat v domácnostech zemní plyn. V Ostřešanech byl v roce 1960 zorganizován průzkum, zda by o jeho zavedení měli lidé zájem.²⁰⁵

Akce Pět miliard

V letech 1949–1953 se československé hospodářství řídilo podle pětiletého hospodářského plánu, jehož hlavním cílem bylo „*na podkladě zvýšené produktivity práce*

¹⁹⁷ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/19, Budovatelský plán na rok 1952, s. 10.

¹⁹⁸ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 99, Činnost MNV, budovatelský plán, kart. 2, Budovatelský plán 1952, s. 8.

¹⁹⁹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 121.

²⁰⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 46.

²⁰¹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 6.

²⁰² *Tamtéž*, s. 20.

²⁰³ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 273.

²⁰⁴ *Tamtéž*, s. 280.

²⁰⁵ *Tamtéž*, s. 391.

dále podstatně zvýšit životní úroveň všech vrstev pracujícího lidu měst i venkova a na této základně upevnit svazek dělníků, rolníků, inteligence a středních vrstev městských. Pětiletý plán bude důležitým stupněm ve vývoji československé lidové demokracie k socialismu, zejména tím, že zesílí a upevní národně průmysl a dále, že bude stupňovat mechanizaci a elektrizaci zemědělství a tak položí základy pro společensky pokročilejší výrobní formy v tomto hospodářském úseku.²⁰⁶ Podobně jako v předchozím dvouletém hospodářském plánu bylo i v tomto počítáno s investicí do zvelebování obcí a okresů, a to v hodnotě pěti miliard Kčs, které mělo proběhnout „bez odčerpání pracovních sil a s malou spotřebou surovin důležitých pro jiné úkoly pětiletého plánu.“²⁰⁷ ONV vytvářely prováděcí plány na jednotlivé roky na základě žádostí z daných obcí.

Z akce pět miliard bylo na rok 1950 pro obec Bojanov vyčleněno 55 000 Kčs, jež byly použity na zřízení místnosti pro zubní ambulanci, opravu cest, natěračské práce na MNV a dohotovení hasičské zbrojnice.²⁰⁸ Následující rok získala obec 20 000 Kčs na nátěr oken a průčelí v prvním a druhém poschodí národní školy.²⁰⁹ V roce 1953 obdržel Bojanov 40 000 Kčs na opravu mostu, k čemuž dostal také poukázku na odběr 10 q cementu a dřeva.²¹⁰ Počítalo se s tím, že na této stavbě místní odpracují 100 brigádnických hodin.²¹¹ Býšti bylo na rok 1950 přiděleno z akce 5M 16 000 Kčs na dokončení kanalizace a úpravu hřiště. Jelikož obec s uvedenými pracemi do srpna 1950 ani nezačala, a jejich splnění tak nebylo zajištěno, ONV Holice přislíbené peněžní prostředky odebral.²¹² V roce 1952 dostala obec 20 000 Kčs a použila je, místo na výkop strouhy, na nutnou opravu obecního domu.²¹³ V Ostřešanech byla v roce 1951 z financí z akce 5M vybudována nová čekárna na autobus.²¹⁴ V roce 1953 použila obec získané peníze na vyčištění rybníků a úpravu cest.²¹⁵

²⁰⁶ Zákon ze dne 27. 10. 1948 č. 241/1948 Sb., § 1, o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241>) [citováno 26. 2. 2021].

²⁰⁷ *Tamtéž*.

²⁰⁸ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 198.

²⁰⁹ *Tamtéž*, s. 210.

²¹⁰ *Tamtéž*, s. 228.

²¹¹ SOKA Chrudim, MNV Bojanov, inv. č. 5, Budovatelský plán, kart. 1, Budovatelský plán 1952, oddíl 2.

²¹² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 111, Akce „Z“, plán, hodnocení, kart. 3, Akce 5 M - odebrání příspěvku ze dne 23. 8. 1950.

²¹³ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 111, Akce „Z“, plán, hodnocení, kart. 3, Změna plánovaných prací z akce 5 M pro rok 1952.

²¹⁴ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 22.

²¹⁵ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 35.

Prachovice dosáhly v roce 1949 z programu 5M na částku 15 000 Kčs pro opravu hráze u obecního rybníka, k čemuž byla obci přidělena také poukázka na koupi 2 000 kg cementu.²¹⁶ V roce 1952 bylo pro obec vyčleněno 5 000 Kčs na opravu obecních studní, nakonec ale nebyly peníze čerpány, protože výdaje za opravu byly nízké a zdaleka nedosahovaly přidělené částky.²¹⁷ V roce 1953 obdržela obec 10 000 Kčs na opravu místní hasičské zbrojnice – udělalo se nové zastřešení, vazba, vrata, nové stropy a nová fasáda na celé budově.²¹⁸ Od ONV byly do obce doručeny poukázky k vyzvednutí 600 kg cementu, 1 200 ks plných pálených cihel, 3 000 ks drážkových tašek a 30 ks hřebenáčů, které si pracovníci měli vyzvednout v Pardubicích u odbytové základny ministerstva stavebních hmot.²¹⁹

Akce 5M se osvědčila, proto byla i na rok 1954 vyhlášena její obdoba, a to plán na zvelebení obcí, označovaný jako M. *„Účelem a cílem této akce je provést v obci dobrovolnými pracovníky a převážně z místních materiálových zdrojů národohospodářsky prospěšné práce. Jednotlivé akce nemohou mít rozsah nových objektů, rozsáhlých úprav komunikačních nebo vodohospodářských, neboť tyto práce musí být zařazeny jako normální investiční činnost. Připomínáme znovu, že akce na zvelebení obce musí se stát záležitostí celého národního výboru a nikoliv jen několika referentů ... Funkcionáři musí akci a její propagaci věnovati více péče než doposud a zainterесovat co nejširší veřejnost pro práci na této akci, neboť jen tak může být plán splněn.“*²²⁰ ONV Chrudim do plánu zařadil i úpravu starého rybníka v Prachovicích v hodnotě 9 000 Kčs, na což dostala obec dotaci 3 000 Kčs. Na tento projekt se počítalo s 500 hodinami placené práce a 2 000 hodinami práce neplacené, tzn. brigádnické. Druhým projektem zařazeným do dotační akce bylo zřízení fotbalového hřiště v celkovém nákladu 8 000 Kčs a dotací 2 000 Kčs. Bylo odhadnuto, že na výstavbu hřiště bude třeba 100 hodin placené práce a 2 400 hodin práce neplacené.²²¹ V akci M pro rok 1956 získaly Prachovice částku 12 000 Kčs na odbahnění místního rybníka, zpevnění

²¹⁶ SOkA Chrudim, ONV Chrudim II, inv. č. 1871, Akce 5M – plány zvelebování obcí na rok 1949 – obce okresu Chrudim, ukl. j. 728, Prováděcí plán na rok 1949 na zvelebování obcí a okresů, Prachovice.

²¹⁷ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/20, Akce pro zvelebení obce 5M, Zařazení do akce 5M ze dne 18. 11. 1952.

²¹⁸ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/13, Veřejné stavby, Hasičská zbrojnice, Akce 5 M – 1953, Dokumentace na malé akce ze dne 10. 4. 1953, také Akce 5 M čerpání ze dne 21. 10. 1953.

²¹⁹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/20, Akce pro zvelebení obce 5M, Rozpis materiálně technického zásobování ve vnitřní správě na rok 1953 ze dne 23. 4. 1953.

²²⁰ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/20, Akce pro zvelebení obce 5M, Návrh plánu prací na zvelebení obce /dříve akce 5M/ na rok 1954 ze dne 31. 7. 1953.

²²¹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/20, Akce pro zvelebení obce 5M, Rozpis plánu akce pro zvelebení obce na rok 1954 ze dne 31. 8. 1953.

jeho hráze a zhotovení výpustě, dále pak na položení patnácti metrů kanalizace a na parkovou úpravu před MNV. Na práci bylo vyčleněno 1 150 hodin placené práce a 1 800 hodin práce neplacené, jež si vzaly jako závazek místní masové organizace. Hodnota provedené práce za rok 1956 byla vyčíslena na 35 000 Kčs.²²² Do akce M na rok 1955 zařadila obec Ostřešany opravu kanalizace, opravu budovy MNV a vyčištění místního rybníku.²²³

Bojanov

V Bojanově roku 1949 zprovoznili pouliční rozhlas, jednalo se o instalaci čtyř amplionů. „*Tím je opět umožněno další zrychlení práce MNV k včasnému vyřizování úkolů, které se vzhledem k naléhavým potřebám našeho hospodářství stále více rozrůstají.*“²²⁴ Z rozhlasu si lidé mohli vyslechnout rozhlasové relace a projevy na různá témata. Rozhlasem MNV distribuoval mezi občany třeba i budovatelský plán, rozpis zdravotní péče, rozpis dodávek v zemědělství, či prosby o šetření elektrickým proudem.²²⁵ Právě na základě budovatelského plánu bylo v roce 1952 rozšířeno rozhlasové vedení do osady Hůrka a brigádnicky při tom odpracováno 100 hodin.²²⁶ V roce 1954 Bojanov nechal opravit místní kašnu, která sloužila k požárním účelům, ale také zásobovala pitnou vodou okolní stavení. Opraveny byly hlavně omítky na vnitřních stranách, aby voda neprotékala. Několik měsíců po opravách zacouval neopatrný řidič nákladního auta do kašny, kterou tím poničil a posunul, přičemž všechna voda vytekla na náměstí a ohrozila okolní domy. Kašna musela projít další a rozsáhlejší opravou.²²⁷ V roce 1957 bylo kolem kašny z bezpečnostních důvodů vybudováno zábradlí.²²⁸

V roce 1955 brigádníci za továrnou vybudovali nové hřiště a náklady na materiál zaplatil ředitelský fond.²²⁹ Ve stejném roce začal rozrůstající se bojanovský závod Technolen řešit neutěšenou bytovou situaci svých zaměstnanců. Zakoupil pozemek za budovou staré školy za účelem výstavby nových bytů.²³⁰ Jednoposchodový dům se

²²² SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/20, Akce pro zvelebení obce 5M, Akce M 1956 – dokumentace na malé akce do 20 000 Kčs celkového nákladu.

²²³ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukl. 3, Zápisy MNV, s. 65.

²²⁴ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 190.

²²⁵ *Tamtéž*, s. 222.

²²⁶ SOKA Chrudim, MNV Bojanov, inv. č. 5, Budovatelský plán, kart. 1, Budovatelský plán 1952, oddíl 2.

²²⁷ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 242.

²²⁸ *Tamtéž*, s. 268.

²²⁹ *Tamtéž*, s. 256.

²³⁰ *Tamtéž*.

čtyřmi samostatnými byty se začal stavět v roce 1956.²³¹ V roce 1956 schválil ONV Chrudim generální opravu školy a pro obec vyčlenil obnos 140 000 Kčs. Práce, které mimo jiné obnášely zřídit šatny a oddělit tělocvičnu od budovy školy, započaly o letních prázdninách.²³² Během roku 1957 prošla škola celkovou modernizací a řadila se mezi nejhezčí školy v okrese.²³³ V roce 1958 byl škole přidělen pozemek za školou, kde měly děti vysázet ovocné stromy a keře, zkoušet pěstovat zeleninu a celkově se učit lásce k přírodě.²³⁴

Na podzim 1956 se rozhodlo ještě o dostavbě jeviště vedle tělocvičny místní školy.²³⁵ V roce 1957 bylo na tomto projektu odpracováno 2 620 hodin placených a 300 hodin zdarma. Přesto se nestihly dodělat všechny naplánované práce, k čemuž přispěl i nedostatek stavebního dřeva.²³⁶ V roce 1958 pokračovaly brigádnické práce na jevišti v rámci akce Z, tj. zvelebení. MNV na akci Z vyčlenil 1 000 Kčs, z kterých byly nakoupeny prkna na pokrytí střechy a zhotovení oken a dveří. Přestože se za rok 1958 odpracovalo na jevišti 1 275 hodin, ani v tomto roce nebyly práce dokončeny.²³⁷ Na rok 1959 bylo na akci Z vyčleněno 25 000 Kčs a došlo téměř k dokončení celé stavby. Na konci roku byla o celé akci Z zaslána na ONV Chrudim podrobná zpráva, ve které je ONV informován, že na celém projektu pracovalo 139 brigádníků, odpracovalo se 3 977 pracovních hodin – z toho 1 193 hodin zadarmo. Celé dílo mělo hodnotu 380 000 Kčs.²³⁸ V roce 1959 se v rámci akce Z opravila také školní tělocvična, udělala se nová parketová podlaha a tělocvična dostala nové obložení a výmalbu. Renovací prošlo i obecní kino. Místní kronikář o akci Z poznamenal: „*Na množství provedených prací je vidět, co dokáže všestranný zájem o všechno nové a nikdy neselhávající chuť k práci pro veřejnost. S. učitel Jaroslav Janeček je nejen sám dobrým pracovníkem, ale právě touto vlastností a svým srdečným a v pravdě soudružským vystupováním dovede podnítit k činnosti i ostatní. Mnoho přípravných prací předcházejících práce odborné, bylo provedeno brigádnicky.*“ V roce 1960 byly v rámci akce Z prováděny dokončovací práce na stavbě nového jeviště, při kterých bylo v daném roce odpracováno 500 brigádnických hodin.²³⁹

²³¹ *Tamtéž*, s. 262.

²³² *Tamtéž*, s. 258.

²³³ *Tamtéž*, s. 269.

²³⁴ *Tamtéž*, s. 279.

²³⁵ *Tamtéž*, s. 260.

²³⁶ *Tamtéž*, s. 268.

²³⁷ *Tamtéž*, s. 279.

²³⁸ *Tamtéž*, s. 291.

²³⁹ *Tamtéž*, s. 303.

Za znak socialistické vesnice bylo považováno zbudování společné prádelny. V Bojanově v roce 1948 rozhodli o jejím zřízení zásluhou Prádelního odboru žen, který vznikl rozštěpením Odboru zemědělských žen. Prádelna byla zřízena v obecním domku. Základní adaptaci prostoru provedly ženy brigádnickou prací a pračku a ždímačku darovalo ministerstvo zemědělství.²⁴⁰ Uvedení do provozu nastalo v prosinci 1949 a poplatek za jedno vyprání byl stanoven na 10 Kčs.²⁴¹ Bojanovská prádelna se v roce 1950 rozrostla o žehlicí stroj ke spokojenosti čtyřiceti čtyř rodin, které ji používaly.²⁴² V roce 1952 byla doplněna o ždímačku.²⁴³

Býšť

V Býšti byla vždy znatelnou výdajovou složkou v obecním rozpočtu škola a její opravy a modernizace. Na začátku roku 1949 bylo nutné za provedené opravy uhradit 30 000 Kčs, které ale obec neměla. Musela si proto obstarat výpůjčku a dluh následně splatit penězi získanými z obecní sbírky.²⁴⁴ Na konci roku místní upravili další místnost ve škole jako rezervní třídu, do které pořídili následující nábytek: *stůl, skříň, 4 křesla, koberec, stupínek a lustr.*²⁴⁵ V roce 1949 bylo v Býšti velkým tématem zřízení druhého stupně školy, jež by byl spádový pro okolní obce, aby děti nemusely dojíždět až do Hradce Králové nebo do Holic. V listopadu téhož roku bylo ustanoveno, aby ke stávající národní škole byly svépomocí přistavěny dvě třídy, ve kterých bude fungovat druhý stupeň.²⁴⁶ Se stavbou se započalo až v dubnu 1951, a to brigádnicky. Každý den na stavbě pracovali dva až čtyři lidé a o víkendu jich bylo více. Přístavbu se podařilo přes prázdniny dokončit, nové třídy se vybavily a byl do nich zaveden rozhlas.²⁴⁷ Nábytek a lavice darovalo pardubické gymnázium.²⁴⁸ Dne 2. září se konala slavnost k příležitosti otevření druhého stupně školy za přítomnosti okresního školního inspektora a také krajského školního inspektora. Ten ve své slavnostní řeči zdůraznil, že je Býšť přirozeným středem újezdu a vyzval okolní obce ke spolupráci s místním učitelským sborem.²⁴⁹ Během slavnosti si návštěvníci mohli prohlédnout interiéry školy a veselí pokračovalo večerní taneční

²⁴⁰ *Tamtéž*, s. 187.

²⁴¹ *Tamtéž*, s. 193.

²⁴² *Tamtéž*, s. 205.

²⁴³ *Tamtéž*, s. 225.

²⁴⁴ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 39.

²⁴⁵ *Tamtéž*, s. 32.

²⁴⁶ *Tamtéž*, s. 61.

²⁴⁷ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 17.

²⁴⁸ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 54.

²⁴⁹ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 17.

zábavou.²⁵⁰ Ve školním roce 1951/1952 se ve druhém stupni národní školy vzdělávalo 126 žáků, což je na obec, v níž žilo cca 500 obyvatel, vysoké číslo.²⁵¹ Vypovídalo to o tom, že škola byla spádová pro okolní obce Chvojenec, Rokytno, Hoděšovice, Hrachoviště a Bělečko.²⁵² Škole byl přidělen sousedící pozemek o výměře 1,38 ha, na kterém se počítalo s výstavbou hřiště, se zřízením ovocného sadu a mičurinského pole. Stravování žáků bylo celé září zajišťováno svépomocí, ale od 1. října byly zaměstnány tři kuchařky, jež vařily obědy a připravovaly také přesnídávky. Zajímavým se jeví fakt, že výše poplatku za stravu se lišila podle výdělku rodičů a podle počtu dětí v rodině.²⁵³ Na jaře roku 1952 bylo na školní zahradě vysázeno 120 ovocných stromů a členové rodičovského sdružení vybudovali 160 m dlouhý plot kolem školního pozemku.²⁵⁴ Národní škola se v roce 1958 rozrostla o jednu třídu, a protože nebylo v budově školy žádné volné místo, musela být nová třída zřízena na místní faře.²⁵⁵ V roce 1959 bylo nutné přidat další třídu, která byla pro nedostatek místa vybudována z bývalé oddací síně. Z farské stodoly se začala budovat dílna a strojovna, která měla také patřit ke škole.²⁵⁶

Dalším objektem, o který se musel MNV v Býšti starat, byl obecní hostinec se sálem, v němž fungoval biograf. V roce 1949 byly na náklady MNV do sálu pořízeny kamna a ventilátor pro zajištění vytápění.²⁵⁷ V roce 1952 měl mít sál na žádost ONV Holice ještě další využití, a to jako sklad obilí. MNV požádal, aby ONV od tohoto nápadu upustil z následujících důvodů: *„Dveře a okna se budou předělávat a není možno sál uzavřítí. Místnost tato slouží jako jediné kulturní středisko újezdni besedy, sál je pronajatý Státnímu kinu, což rovněž slouží k výchově občanů celého okolí, dále sál slouží jako tělocvična pro Sokol a střední školu. V současné době se provádí adaptace jeviště.“*²⁵⁸ Během roku 1957 byl kulturní sál renovován – dostal nové parkety, zdi byly spraveny a vymalovalo se.²⁵⁹ Dne 27. listopadu 1959 vypukl v kulturním sále požár, který se naštěstí podařilo relativně včas uhasit. Shořela třetina stropu a značně poškozeny byly omítky.

²⁵⁰ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 104.

²⁵¹ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 15, 17.

²⁵² *Tamtéž*, s. 15.

²⁵³ *Tamtéž*, s. 17.

²⁵⁴ *Tamtéž*, s. 19.

²⁵⁵ *Tamtéž*, s. 31.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 34.

²⁵⁷ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 59.

²⁵⁸ *Tamtéž*, s. 59.

²⁵⁹ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 28.

Obyvatelé obce dali svou brigádnickou prací objekt do pořádku do takové míry, že hned v lednu následujícího roku mohl hostit plesy.²⁶⁰

Na rok 1952 byla naplánována adaptace domu č. 74 tak, aby v něm mohla být umístěna matrika, oddací síň a úřadovna MNV.²⁶¹ Práce se protáhly až do konce roku 1953, v listopadu byly hotovy všechny truhlářské práce a zbývalo jen připojit elektrické osvětlení.²⁶² Na začátku roku 1955 došlo v Býšti k opravám a rozšíření veřejného osvětlení.²⁶³ V roce 1958 se v Býšti začalo s výstavbou zcela nové budovy národního výboru spolu s požární zbrojnicí.²⁶⁴ S pracemi se pokračovalo i v dalším roce. V místním zpravodaji se o tom dočteme následující: „*Po pravdě nutno přiznat, že jsou u nás občané, ba i celé rodiny, které na výstavbě nového MNV a požární zbrojnice neodpracovali do dnešního dne ani hodinu. Oproti tomu někteří občané se zavázali v roce 1959 odpracovat až 50 brigádnických hodin. Věříme, že nebude v naší obci ani jediného občana, který by neodpracoval alespoň několik brigádnických hodin.*“²⁶⁵

Ostřešany

V roce 1949 si Ostřešany, podobně jako jiné obce, zřídily družstevní prádelnu.²⁶⁶ O další výstavbě na začátku 50. let prameny mlčí. V roce 1954 byl v souvislosti s plánovanou rekonstrukcí elektrické sítě demontován místní rozhlas, čímž se přerušilo fungující spojení mezi MNV a obyvateli.²⁶⁷ Byla provedena modernizace elektrických rozvodů v úřadovně MNV a v hasičské zbrojnici.²⁶⁸ Na žádost ČSČK byla roku 1954 v obci upravena místnost, kterou si organizace vybavila pro poskytování první pomoci.²⁶⁹ Školní budova procházela v roce 1954 rekonstrukcí, což zaneprázdnňovalo místní osvětovou besedu tak, že se dostatečně nevěnovala ostatním činnostem.²⁷⁰ Do akčního plánu na rok 1956 byla na popud místních lidí začleněna oprava hasičské zbrojnice a také nutná oprava kanalizace v obci.²⁷¹ V březnu 1956 bylo rozhodnuto o zavedení telefonu do místní

²⁶⁰ *Tamtéž*, s. 34.

²⁶¹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 99, Činnost MNV, budovatelský plán, kart. 2, Usnesení o přijetí Budovatelského plánu obce na rok 1952.

²⁶² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 151, 154.

²⁶³ *Tamtéž*, s. 180.

²⁶⁴ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 32.

²⁶⁵ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 134, Neperiodické publikum, Zpravodaje, Obecní noviny, kart. 6, Pramen, červenec 1958, roč. 2, č. 1.

²⁶⁶ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, Dotazník o činnosti obce Ostřešany od 1. 2. 1949 do 1. 2. 1950.

²⁶⁷ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 12.

²⁶⁸ *Tamtéž*, s. 19.

²⁶⁹ *Tamtéž*, s. 15.

²⁷⁰ *Tamtéž*, s. 14.

²⁷¹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 94.

národní školy.²⁷² V roce 1958 se dočkala opravy střecha budovy MNV.²⁷³ Během 1959 byla zmodernizována síť místního rozhlasu – došlo k rozšíření o devět amplicionů a k opravě ústředny.²⁷⁴ Dále byly vymalovány provozní místnosti v budově místní školy a renovovaly se parkety v tělocvičně.²⁷⁵ Zakoupeno bylo rovněž nové vybavení pro národní školu, byl pořízen psací stroj a pro školku gramorádio a lednička.²⁷⁶ V roce 1960 školní vyučování zpestřil nový diapojektor, do školy byly zakoupeny lavičky na přezouvání a koberce.²⁷⁷ K patnáctému výročí osvobození republiky proběhly akce na zlepšení vzhledu obce – Lidová myslivecká společnost dostala za úkol vyčistit a vybít autobusovou zastávku, hasiči odstranili plot kolem pomníku padlých, aby byl lépe přístupný veřejnosti, ČSM upravila park kolem kaple a zástupci MNV a KSČ připravili prostranství před budovou MNV. Občané byli vyzváni, aby zvelebili své domy a prostranství kolem nich, na což si mohli přes obec objednat materiál.²⁷⁸

Prachovice

V roce 1949 byly zahájeny projekční práce pro výstavbu cementárny a vápenice. Dne 1. září 1949 byla započata příprava staveniště pro cementárnu. Rok 1950 přinesl samotný začátek stavby objektů cementárny, který za pár let změnil ráz do té doby malé a chudé vesnice. Stojí za zmínku, že se na výstavbě podíleli také vězni ubytovaní v táboře na území Prachovic.²⁷⁹ Kvůli cementárně se neměnila jen krajina Prachovic, ale i blízkého okolí. V nedalekém Kostelci u Heřmanova Městce musel být vybudován pískník, který v budoucnu zajišťoval křemičité přísady. U obce Kraskov bylo 1. října 1951 započato s budováním dvou velkých akumulčních nádrží pro zajištění dostatku vody na provoz cementárny, tzv. pekelských rybníků.²⁸⁰ V roce 1953 byla dokončena stavba hráze s přepadem u Horního Pekla. Napouštění rybníka proběhlo 25. září téhož roku.²⁸¹ V roce 1956 se výroba v cementárně naplno rozjela a započalo se s výstavbou vápenice, jež byla dokončena v roce 1959.²⁸² Slovy místního kronikáře: „*Tím milý čtenáři, jsem ti podal přehled o celkovém vývoji našeho závodu, jenž proslavil malou vesničku daleko za*

²⁷² *Tamtéž*, s. 104.

²⁷³ *Tamtéž*, s. 200.

²⁷⁴ *Tamtéž*, s. 283.

²⁷⁵ *Tamtéž*, s. 262.

²⁷⁶ *Tamtéž*, s. 307, 309.

²⁷⁷ *Tamtéž*, s. 323, 398.

²⁷⁸ *Tamtéž*, s. 327.

²⁷⁹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 31.

²⁸⁰ *Tamtéž*, s. 33.

²⁸¹ *Tamtéž*, s. 39.

²⁸² *Tamtéž*, s. 50, 65.

hranicemi obcí, okresů, krajů a republiky. Vždyť odborníci z našeho závodu na výzvu strany a vlády pomáhají jiným závodům Asie a Afriky budovat stejné závody v jejich zemích. Z historie vidíš i tu práci našich horských dělníků, kteří prošli období kapitalismu k socialismu, který jim přinesl nový život, život v krásných bytech, jejichž hodnota je přes 100 000 Kčs, ale i životní zabezpečení svých rodin. Ty tam jsou doby, kdy pan továrník uzavíral lomy a propouštěl naše kameníky. ²⁸³

Na konci 50. let zajišťoval areál cementárny obživu pro téměř 850 lidí.²⁸⁴ Pro pracovníky bylo nutné nejdříve vybudovat dostatek bytů, aby mohli bydlet přímo v Prachovicích. V roce 1952 se zástupci MNV a projektanti dali do příprav nového sídliště. Se samotnou stavbou sídliště se začalo v roce 1953.²⁸⁵ V roce 1956 už bylo téměř dokončeno a začaly se do nových bytů stěhovat rodiny.²⁸⁶ Novostavby se nevyhnuly určitým počátečním problémům, například v provizorním vodovodu byl nedostatek vody, a tím pádem se často stávalo, že voda lidem netekla.²⁸⁷ Problém měl vyřešit nový vodovod ze Sečské přehrady přes Kraskov do Prachovic, jehož stavba započala v roce 1959.²⁸⁸ V roce 1958 se na sídlišti pro jeho zvelebení vysázelo množství stromů a keřů, avšak výsadba byla udělána nedbale a většina vysazených rostlin uhynula.²⁸⁹ V roce 1959 byly vedle nové školy dostavěny dvě budovy pro bydlení dalších rodin.²⁹⁰

Kapacita a stav budovy prachovické školy nedostačovaly předpokládanému nárůstu školních dětí, jež souvisel se stavbou nového sídliště. Po dlouhých jednáních o podobě a umístění školy se začala v roce 1955 stavět za budovou staré národní školy moderní školní budova se třinácti učebnami, prostornou tělocvičnou a školní jídelnou.²⁹¹ První jednání o nové škole probíhala mezi zástupci KNV Pardubice, ONV Chrudim a MNV v Prachovicích v roce 1953.²⁹² Nová škola přivítala první žáky v září 1957, čemuž o prázdninách předcházely stavební práce, kterých se zúčastnili nejen dělníci, ale také rodiče budoucích žáků, bez jejichž pomoci by se škola nestihla připravit. Dokončovací práce, hlavně na stavbě kuchyňského a tělovýchovného traktu, probíhaly ještě několik

²⁸³ *Tamtéž*, s. 30.

²⁸⁴ *Tamtéž*, s. 29.

²⁸⁵ *Tamtéž*, s. 34, 35.

²⁸⁶ *Tamtéž*, s. 51.

²⁸⁷ *Tamtéž*, s. 56.

²⁸⁸ *Tamtéž*, s. 64.

²⁸⁹ *Tamtéž*, s. 60.

²⁹⁰ *Tamtéž*, s. 65.

²⁹¹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 41.

²⁹² SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/14, Veřejné stavby, osmiletá základní škola, Státní ústav pro projektování zakázka č. 271128000 ze dne 5. 9. 1953.

měsíců souběžně s výukou. V červenci 1957 se zbourala devadesátiletá budova staré školy a v září pak budova bývalé školní družiny. Obě stavby byly z rozhodnutí MNV rozebrány svépomocí občany, kteří si mohli za odměnu ponechat stavební materiál.²⁹³ Na jaře 1959 byla dokončena stavba budovy nové dvoutřídní mateřské školy.²⁹⁴ Členové MNV se snažili také o zlepšování podmínek pro sportování. Roku 1953 bylo započato s výstavbou nového stadionu, nejprve se stavělo brigádnicky, od začátku roku 1960 byl projekt zařazen do Akce Z.²⁹⁵ V roce 1957 byl zlikvidován bývalý vězeňský tábor a na jeho místě bylo vybudováno kluziště.²⁹⁶ Sokolovně se v roce 1960 dostalo nové omítky a nátěru oken.²⁹⁷

Problémem při rozličných stavbách a opravách jak obecních, tak soukromých budov, nebyly jen peníze, ale také nedostatek základního stavebního materiálu. Cihly, cement a dřevo spadaly do kategorie vázaného zboží, které člověk nemohl libovolně koupit, ale musel mít poukaz na jeho odběr. Tohoto materiálu se v 50. letech nedostávalo, což potvrzuje i sdělení ONV Chrudim adresované všem MNV, které pod něj spadaly. „Upozorňujeme, že ve dřevě a v cementu jeví se určitý nedostatek. Tento materiál požadujte pouze v nejnútnejších případech a v množství nejnútnejši potřebném.“²⁹⁸ Alternativou bylo použít materiál ze zbouraných staveb, tzv. bouračku, kterého bylo mnoho hlavně v pohraničí.²⁹⁹ Výstavba v obcích byla ovlivněna schopností MNV obstarat peníze, materiál z dotačních akcí a namotivovat místní k brigádnické práci. Aktuální bylo zajišťování vodovodu a kanalizace, budování a modernizace rozvodů elektřiny a sítí veřejného osvětlení. Všechny vesnice se snažily investovat do školních budov, vylepšovat prostory MNV, hasičské zbrojnice a zajistit odpovídající kulturní sál.

V 50. letech lze vysledovat, že v obcích ležících ve větší vzdálenosti od města probíhala masivnější výstavba. Rozhodnutím o vybudování cementárny se staly Prachovice budoucím centrem okolí, a proto začalo do obce plynout více peněz. Byla postavena moderní budova školy a školky a pozornost byla zaměřena i na zřízení nových sportovišť. Rovněž Býšti se podařilo stát se centrem pro okolní vsi. Vedení obce dokázalo

²⁹³ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 53-54.

²⁹⁴ *Tamtéž*, s. 65.

²⁹⁵ *Tamtéž*, s. 46.

²⁹⁶ *Tamtéž*, s. 31.

²⁹⁷ *Tamtéž*, s. 70.

²⁹⁸ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/20, Akce pro zvelebení obce 5M, Návrh plánu prací na zvelebení obce /dříve akce 5M/ na rok 1954 ze dne 31. 7. 1953.

²⁹⁹ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 62.

prosadit jednak rozšíření školy jako vzdělávací instituce o druhý stupeň, jednak zajistit rozšíření školní budovy o další třídy, což bylo pro obec velkým úkolem. Dalším důležitým projektem pro Býšť bylo vybudování nové budovy MNV.

Významné finanční podpory se dočkal také Bojanov navzdory tomu, že v něm do připojení Petrkova v roce 1959 bydlelo jen cca 350 lidí. Na generální přestavbu školy obdržela obec dotaci 140 000 Kčs, což znovu dokazuje značný oblastní význam Bojanova. Faktor lidnatosti v daném případě nehrál žádnou roli, neboť Bojanov měl do připojení okolních vsí v roce 1959 a 1960 nejméně obyvatel ze všech sledovaných obcí.

2. Obyvatelstvo a soudobé výzvy

Život na české vesnici, jež byl tradičně označován za konzervativní, doznal v tomto období četných změn. „*Výsledkem byla zásadní změna společenského postavení zemědělce – soukromého vlastníka a podnikatele – v družstevního rolníka, člena družstva podřízeného státním a stranickým institucím.*“³⁰⁰ Všechny novoty vedly k tomu, aby vznikla nová vesnice, socialistická vesnice zemědělské velkovýroby. Došlo ke zprerhání dlouhodobých vzájemných vztahů mezi sousedy, někteří se do budování socialismu pustili s nasazením a s velkými očekáváními, jiní naopak slibům o lepší budoucnosti nevěřili a prováděné změny zlehčovali. MNV nálady mezi obyvateli bedlivě sledovaly a řešily na svých zasedáních. Příkladem může být zápis ostřešanského MNV z června 1951, ve kterém stojí: „*Zlehčování socializace a výstavby vesnice paní Chvojkovou nebude MNV trpět a závažné případy budou s ní projednány.*“³⁰¹ V obcích, kde existovalo JZD, docházelo ke sporům mezi členy družstva a soukromými rolníky a také mezi členy družstva navzájem, a to hlavně v zaostávajících družstvech. Jejich špatné hospodářské výsledky vedly k poklesu životní úrovně členů, což mělo za následek útěk z družstev v době krize kolektivizace.³⁰²

Komunistická strana označila velké sedláky za třídní nepřátele, začala o nich mluvit jako o vesnických kapitalistech, boháčích a přišla s označením kulak, což bylo v českých zemích zcela nové označení. Třídní boj na vesnici byl podněcovaný shora, aktivní byli hlavně okresní funkcionáři KSČ, Národní fronty a státní správy. Bezpečnost a justice se

³⁰⁰ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 386.

³⁰¹ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 6.

³⁰² K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 386.

snažila zapojit i místní funkcionáře, drobné soukromé rolníky a členy družstva, ti ale nespolupracovali v takové míře, jak by si strana představovala.³⁰³ Do Ostřešan v únoru 1951 přijel tajemník OAV NF v Pardubicích Karel Rybačka za účelem zaktivizovat práci MNV a MAV NF. Vysvětlil, že je nutné „*navázat úzké styky s indiferenty, neboť bez spolupráce všeho občanstva při budování státu není možno docílití uspokojivých výsledků... nesmlouvavě postupovat vůči těm, kteří neprovádějí politiku strany tak, jak je toho zapotřebí.*“ Uvedl, že je potřeba rozdělit funkce a zvýšit tak počet členů MNV a MAV NF, protože „*přemíra funkcí, kterými jsou někteří členové zatíženi, škodí.*“ Vyzdvihl významnou roli MNV a jeho úkoly v obci těmito slovy: „*Nesmírně důležité je vychovávat masy ke společným úkolům, výchova nesmí být násilná a je potřeba přivést zpět ty, kteří byli svedeni reakčními živly. Školit mimostranické složky poukazováním na různé věci, které se podařily ať v továrnách, zemědělství apod. a tím vychovávat podle učení marxleninského, nikoliv přednášením teorie tohoto učení.*“ Projev zakončil tím, že je nutné doplnit MAV NF a reorganizovat MNV.³⁰⁴

Obyvatelstvo a jeho vztah ke kolektivizaci

Kolektivizace zemědělství změnila ráz vesnice a zasáhla do života všech – ať už přímo, či nepřímo. Po přijetí zákona o jednotných družstvech³⁰⁵ začaly být na vesnici organizovány kampaně – nejdříve k zakládání jednotných zemědělských družstev, kdy byly ustavovány přípravné výbory. Následně se venkov dostal pod nápor agitací, jež měly za cíl rozšířit členskou základnu. Od přemlouvání a vysvětlování se přecházelo k různým formám nátlaku, postihy byly ekonomické, ale i osobní a politické. V první fázi kolektivizace se rolníci nezděravě setkávali také s násilím, vykonstruovanými soudními procesy a různými správními řízeními.³⁰⁶

Ani v obcích, kde nebylo založeno JZD, nemohli zemědělci hospodařit dle svého úsudku, ale museli se podřídit centrálnímu plánování. Celostátně se vytvářely plány osevních ploch a byly určeny třídní rozpisy povinných dodávek. Tyto celostátní plány byly rozepisovány na jednotlivé kraje, okresy a vesnice a dále pak na konkrétní zemědělské výrobce, s kterými byly uzavírány kontrakty.³⁰⁷ Když zemědělec nesplnil smluvně stanovené dodávky, zabývala se jeho situací trestní komise ONV, jež od MNV

³⁰³ *Tamtéž*, s. 386.

³⁰⁴ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 31–32.

³⁰⁵ Zákon ze dne 23. 2. 1949 č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>) [citováno 15. 3. 2020].

³⁰⁶ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 386.

³⁰⁷ *Tamtéž*, s. 392.

chtěla bližší informace o projednávaných zemědělcích. Trestní komise MNV zasílaly na ONV shrnutí všech okolností, které se k danému případu vázaly, a k tomu navrhovaly způsob potrestání. Návrh byl však jen doporučující a trestní komise ONV se jimi často neřídily, protože závěry MNV mohly být podle ONV ovlivněny sousedskými vztahy a navrhované tresty byly spíše mírnější.³⁰⁸ V takovém duchu se vyjadřuje i zpráva o činnosti trestních komisí MNV z června 1952: „*Tato věc má ovšem své těžkosti. Víme, že trestní komise MNV řídí se většinou skutečně pouze úzkým místním měřítkem a v některých případech neběrou v úvahu celkovou linii zemědělské politiky. Velmi jasně se to projevuje především v zatlačování vesnických boháčů, které místní národní výbory v mnoha případech omlouvají, a někdy dokonce se za ně staví.*“³⁰⁹

V Bojanově byl roku 1951 zřízen přípravný výbor JZD, vznik samotného JZD byl však místními zemědělci odmítán.³¹⁰ Aby došlo ke změně názoru u místních obyvatel, bylo do budovatelského plánu na rok 1952 začleněno, aby místní škola působila na děti tak, aby ony vedly své rodiče ke kladnému postoji ke společnému hospodaření. Doslova se píše: „*Nástěnkami, grafy, plakáty a zprávami bude se působiti k tomu, aby se pracovalo ve skupinkách, aby se založilo JZD a aby se aktivizovala mičurinská agrobiologie a přenášely se zkušenosti ze SSSR do našeho zemědělství. Žactvo vedené učiteli bude názornou agitací propagovati přednosti JZD a ve škole i mimo v celém újezdu a prostřednictvím žactva bude ovlivňovati i rodiče.*“³¹¹ V dubnu 1953 se konala veřejná schůze na podporu založení JZD, ale mezi místními zemědělci nebyl nikdo, kdo by byl přesvědčen o výhodách společného hospodaření, přestože někteří byli členy KSČ. „*Utvoření JZD brání tradiční rodové lpění na půdě, dále nepříznivá poloha většiny polí v našich kopcích a z největší části nedostatek názorného příkladu.*“ V okolí Bojanova se totiž nenacházelo žádné JZD, které by mělo dobré hospodářské výsledky.³¹² Na ustanovující schůzi 14. dubna 1957 bylo v Bojanově po dlouhé agitační práci, a jako poslední na okrese, jednotné zemědělské družstvo založeno.³¹³ Vstoupilo do něj třicet osm zemědělců s průměrným věkem 57 let, kteří se starali o 123 ha půdy. Podmínky pro jejich společné hospodaření místní kronika popisuje jako nejhorší: „*Nemá dostatek*

³⁰⁸ N. VORÁČOVÁ, *Soukromí zemědělci ...*, Hradec Králové 2018. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, s. 30.

³⁰⁹ SOkA Pardubice, JNV Pardubice, inv. č. 75, Zápisy trestní komise, kart. 15, Náplň činnosti trestních komisí MNV ze dne 6. 6. 1952.

³¹⁰ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 216.

³¹¹ SOkA Chrudim, MNB Bojanov, inv. č. 5, Budovatelský plán, kart. 1, Budovatelský plán 1952, oddíl 2.

³¹² SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 229.

³¹³ *Tamtéž*, s. 267.

hospodářských budov, zvláště chlévů pro společné ustájení dobytka a prasat, o stájích ani nemluvě. Snahou vedení družstva je zavést takovou výrobu, která by se pro zdejší poměry a podmínky hodila. Za souhlasu ONV Chrudim bylo rozhodnuto chovat skot. Za tím účelem byly učiněny kroky k získání stavby kravína na způsob salaše.³¹⁴ V osadě Hůrka a Petrkov patřící k Bojanovu bylo pro nesouhlas s fungováním bojanovského JZD v roce 1958 založeno JZD vlastní.³¹⁵ V katastru Bojanova bylo evidováno celkem 293 ha zemědělské půdy, z toho byla v roce 1958 většina (konkrétně 243 ha) v jednom ze dvou JZD. Zemědělských závodů spadajících pod JZD bylo třicet tři, na zbývajících padesáti hektarech půdy v soukromém hospodaření připadalo čtyřicet drobných zemědělců, jenž své pozemky do JZD nevložili.³¹⁶ Rok 1958 znamenal pro bojanovské JZD velký krok dopředu, podařilo se jim vybudovat kravín a společně ustájit dojnice a opravit chlév pro ustájení čtyř párů koní. Na opravě chléva se podíleli žáci zdejší školy a také místní ČSM.³¹⁷ Společně se sloučením obcí Bojanov a Horní Bezděkov byla sloučena i bojanovská a hornobezděkovská JZD v jedno pod názvem Pokrok. Do něj vstoupilo i JZD v osadě Hůrka a Petrkov.³¹⁸ Na konci roku 1959 tak družstvo čítalo devadesát devět členů, z nichž devatenáct mělo sníženou pracovní schopnost většinou z důvodu stáří.³¹⁹ Sloučením družstev došlo k vytvoření poměrně velkého hospodářského podniku, k jehož řízení neměli zvolení funkcionáři dostatek znalostí a zkušeností. Problém přinášela také rozdrobenost obdělávaných pozemků a neochota některých členů pracovat na pozemcích v jiné části obce, což velmi kritizoval místní kronikář: „*My si to doma uděláme a nebudeme se dít na druhé, což je názor zcela zpátečnický, protože pracovní síly se musí přesunovat podle toho, kde je jich nejvíce zapotřebí.*“³²⁰

I v Býšti se dlouho nedařilo zemědělce ke vstupu do JZD přesvědčit. Dne 10. dubna 1953 vystoupil před místní zemědělce zástupce ONV s referátem, ve kterém po dobrém vysvětloval důležitost socializace vesnice a s ní spojené společné hospodaření. Po jeho referátu se přítomní zemědělci shodli na tom, že v jejich okolí neznají žádné dobře fungující JZD a že chtějí, aby jim MNV zajistil návštěvu dobře fungujícího JZD. Na následující schůzi byl vybrán odpovědný člověk, který dostal za úkol návštěvu JZD

³¹⁴ *Tamtéž*, s. 268.

³¹⁵ *Tamtéž*, s. 280.

³¹⁶ *Tamtéž*, s. 281.

³¹⁷ *Tamtéž*, s. 281.

³¹⁸ *Tamtéž*, s. 292–293.

³¹⁹ *Tamtéž*, s. 304.

³²⁰ *Tamtéž*, s. 304.

zorganizovat. Dále panovala shoda v tom, že po zájezdu do JZD místní funkcionáři vytvoří dvojice, navštíví všechny zemědělce a budou je přesvědčovat o nutnosti zanechat samostatného hospodaření a přejít na hospodaření společné.³²¹ Zemědělci v Býšti odolávali společnému hospodaření v JZD až do jara roku 1957, kdy do nově vzniklého družstva III. typu vstoupilo jedenáct zemědělců s celkovou výměrou 120 ha. Byla také provedena nutná výměna pozemků, aby mohlo JZD hospodařit na velkých celcích. V září vstoupili do JZD všichni ostatní zemědělci krom jediného a od 1. ledna 1958 začínalo 156 družstevníků společné hospodaření.³²² V roce 1958 museli zemědělci provést rozsáhlé změny, aby jejich práce byla efektivnější. Hlavním úkolem bylo vytvořit velké celky polí, na kterých byla mechanizační technika účinnější a vytvořit místo pro společné ustájení dobytka, což bylo pro mnohé zemědělce citlivé téma. V živočišné výrobě začalo JZD ihned zkoušet moderní postupy, například ve výkrmnách vepřů byla nainstalována automatická krmítka na suchou potravu, což ulehčilo práci.³²³ V roce 1960 se JZD Býšť sloučilo s JZD Hrachoviště a přijalo nový název JZD Svoboda.³²⁴

V Ostřešanech bylo v lednu 1951 evidováno 736 ha zemědělské půdy z toho 685 ha půdy orné a všechna byla ještě v lednu obhospodařovaná soukromým sektorem.³²⁵ V červnu 1951 probíhala do již založeného JZD propagace formou osobní agitace i skrze rozhlas.³²⁶ Protože se zemědělci dobrovolně do JZD příliš nehlásili, přešel MNV spolu s JZD k taktice přidělování nucených pachtů. Zemědělci dostali přidělenou půdu k obdělání a na ni navázané dodávkové povinnosti, které z důvodu nedostatku pracovní síly často nestíhali plnit a dostávali se tak do nevýhodného postavení, takže se nechali spíše přemluvit ke vstupu do JZD. V září 1951 byla v nuceném pachtu přidělena půda dvaceti pěti ostřešanským zemědělcům.³²⁷ Již v roce 1952 bylo provedeno společné ustájení hospodářských zvířat.³²⁸ Ve stejném roce se v obci objevila u hovězího dobytka slintavka, což způsobilo problémy s plněním dodávek mléka. V takovém případě měla být dodávka snížena, avšak MNV kalkuloval s tím, že zemědělci už nebudou dál chtít snášet tlak, který na ně nesplnění dodávek vytvářelo, a více zemědělců se bude chtít

³²¹ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 146.

³²² SOkA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 28, 29.

³²³ *Tamtéž*, s. 30.

³²⁴ *Tamtéž*, s. 36.

³²⁵ SOkA Pardubice, JNV Pardubice, inv. č. 137, Zakládání JZD, kart. 109, Smlouva na rok 1951 ze dne 15. 1. 1951.

³²⁶ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 1.

³²⁷ *Tamtéž*, s. 15–17.

³²⁸ SOkA Pardubice, JNV Pardubice, inv. č. 306, Zemědělství všeobecně, kart. 269, Rozbor JZD na okrese Pardubice ze dne 20. 4. 1953.

zapojit do JZD.³²⁹ V říjnu 1952 MNV evidoval padesát šest neplničů.³³⁰ Nastolená taktika MNV zřejmě fungovala, neboť v první půlce ledna 1953 do JZD vstoupilo devět nových členů.³³¹ V roce 1953 byla radou JNV schválena pro JZD v Ostřešanech provozní půjčka 600 000 Kčs a bylo shledáno, že rozpočet příjmů a výdajů byl bez závad a družstvo se uspokojivě rozrůstalo.³³² Rok 1954 se v místním JZD nesl ve znamení stavby nové porodnice pro prasata a došlo k adaptaci konírny, aby bylo lépe postaráno o hříbata.³³³ V roce 1955 bylo hospodaření JZD ke spokojenosti družstevníků hodnoceno jako dobré a dále na vzestupu.³³⁴ Ale stále byli v obci zemědělci, kteří se do JZD nepřidali. Některým se během roku 1955 nedařilo plnit dodávkové povinnosti a byli zváni k trestní komisi rady MNV.³³⁵ I pro rok 1956 si MNV stanovil úkol rozšiřovat JZD a tyto neplniče chtěl MNV ke vstupu do JZD přimět.³³⁶ Z pěti neplničů byli tři vybráni a předvedeni před trestní komisi ONV.³³⁷ V říjnu 1956 byla znovu projednávána otázka navyšování počtu družstevníků a bylo dohodnuto, že se do agitace mezi zemědělce zapojí členové MNV, zaměstnanci patronátního závodu, družstevníci JZD a zástupci místní organizace.³³⁸ JZD se rozrůstalo nejenom členskou základnou, ale probíhala i výstavba – v roce 1956 byla zbudována nová drůbežárna.³³⁹ MNV na svém zasedání 28. února 1958 rozhodl, že je nutné znovu oslovit zbylé soukromé zemědělce, do 30. března uskutečnit s každým z nich pohovor a přesvědčit je ke vstupu do JZD.³⁴⁰ Do 28. března se podařilo přesvědčit ke vstupu třináct zemědělců, nábor dalších byl ale zastaven probíhajícím morem prasat, který se v březnu v obci rozšířil.³⁴¹ Nábor se znovu nastartoval v červnu 1958, kdy byl na schůzi MNV vyřčen požadavek na to, aby již od žní hospodařili všichni zemědělci společně.³⁴² Toto přání se ale nesplnilo, neboť i na červencové schůzi se hovořilo o rozpisu prací pro soukromé zemědělce.³⁴³ O zásadním vlivu zemědělství na chod celé obce svědčí událost, jež byla schválena 1. srpna 1958 na MNV: „ *Byla projednána*

³²⁹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 18.

³³⁰ *Tamtéž*, s. 15.

³³¹ *Tamtéž*, s. 31.

³³² SOKA Pardubice, JNV Pardubice, inv. č. 306, Zemědělství všeobecně, kart. 269, Vyjádření o provozním úvěru na rok 1953 ze dne 13. 5. 1953.

³³³ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 16.

³³⁴ *Tamtéž*, s. 47.

³³⁵ *Tamtéž*, s. 84.

³³⁶ *Tamtéž*, s. 96.

³³⁷ *Tamtéž*, s. 98.

³³⁸ *Tamtéž*, s. 126.

³³⁹ *Tamtéž*, s. 131.

³⁴⁰ *Tamtéž*, s. 199.

³⁴¹ *Tamtéž*, s. 208.

³⁴² *Tamtéž*, s. 217.

³⁴³ *Tamtéž*, s. 218.

národní směna na 2. a 3. srpna 1958. Myslivci obsadí mlátičku M 90 v sobotu od 7 hodin do půlnoci 9 lidmi a v neděli dopoledne svazarm a odpoledne z org. KSČ, MNV a Sokola.³⁴⁴ Podobná situace nastala o týden později, kdy byla znovu vyhlášena národní směna na pomoc JZD při sklizni a výmlatu obilí.³⁴⁵

Zajištění společného obhospodařování veškeré půdy bylo pro MNV aktuálním tématem i v roce 1959. Na květnové schůzi bylo dohodnuto, že zemědělská komise vypracuje seznam kovozezemělců, tedy lidí zaměstnaných v průmyslu, ale obhospodařujících zemědělskou půdu. Těm bylo nutné vysvětlit důležitost společného hospodaření v procesu socializace a naléhat na ně, aby jejich manželky vstoupily do JZD.³⁴⁶ Naléhavá byla také otázka navracení potomků zemědělců z průmyslu zpět do zemědělství. Z jednání MNV se dochoval tento zápis: „*Vypracovaný seznam usedlostí, které jsou v obhospodařování JZD, jejich majitelé jsou přestárlí a jejich děti jsou zaměstnány mimo zemědělství, usneseno tyto pozvati do mimořádné schůze rady spolu s představenstvem JZD a projednati s nimi, jak tyto pozemky zajistí svými nástupci.*“³⁴⁷ Tato schůzka se konala 17. července a všichni oslovení potomci se ke vstupu do zemědělství postavili záporně, proto se MNV rozhodl zaslat dopisy přímo do podniků, kde tito lidé pracovali, aby s nimi bylo pohovořeno přímo na pracovišti.³⁴⁸ O tom, kolik lidí do JZD nastoupilo, již zápisy rady MNV mlčí. V červnu 1960 bylo znovu dokázáno, jak zemědělství ovlivňovalo život všech obyvatel Ostřešan. Protože se v JZD nestíhalo vyjednotit cukrovou řepu ve stanoveném termínu a hrozil tak nízký hektarový výnos, vyhlásil MNV všeobecnou pracovní povinnost na jednocení řepy pro všechny členky JZD, pro všechny ženy z obce ve věku 18 až 65 let, které nebyly zaměstnány a které neměly děti mladší tří let, o které by se neměl kdo postarat. Dále se pracovní povinnost týkala padesáti sedmi vyjmenovaných žen pracujících v různých závodech, kterým bylo vystaveno potvrzení, jež měly předložit na svých pracovištích.³⁴⁹ Celkově se místnímu JZD dařilo dobře, v roce 1960 mělo dokončenou hospodářsko-technickou úpravu půdy. Pro pracovníky fungovala družstevní jídelna s kapacitou 150 obědů, což usnadnilo práci hlavně ženám.³⁵⁰

³⁴⁴ *Tamtéž*, s. 221.

³⁴⁵ *Tamtéž*, s. 272, 276.

³⁴⁶ *Tamtéž*, s. 143.

³⁴⁷ *Tamtéž*, s. 277.

³⁴⁸ *Tamtéž*, s. 281.

³⁴⁹ *Tamtéž*, s. 348.

³⁵⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 15.

Za zamyšlení stojí způsob, jakým se JZD v Ostřešanech vypořádávalo s tím, že nestíhali provést určitou činnost v agrotechnickém termínu. Ve spolupráci s MNV byla vyhlášena pracovní povinnost a na práci byly povolány další pracovní síly, jež standardně pracovaly mimo zemědělství hlavně v pardubických továrnách. Byl to velký zásah do svobodného rozhodování lidí a názorně to demonstruje, že kolektiv byl důležitější než jedinec. V Prachovicích byly problémy s nedostatkem pracovní síly mnohem většího rázu, a i přesto k pracovní povinnosti nebylo potřeba přistupovat. Místní občané pomáhali družstvu ze své vlastní vůle.

V Prachovicích probíhaly přípravy na založení JZD už v roce 1950, kdy měl místní JSČZ závazek připravit dvě přednášky s názvem „Nová vesnice“, které měly vysvětlovat výhody společného hospodaření.³⁵¹ Dne 30. ledna 1951 byla pořádána veřejná schůze za účasti třiceti šesti občanů, převážně dělníků a drobných rolníků, na které byl ustanoven sedmičlenný přípravný výbor JZD. Schůzi zahájil předseda MNV a přítomen byl i zástupce ONV, jenž stanovil výboru úkoly. Ke společnému hospodaření v JZD II. typu v plném rozsahu se přistoupilo od 1. října 1951. Ke 2. květnu 1951 členové vstupující do JZD vlastnili jen sedm krav, pět jalovic, dva býky a tři selata. JZD bylo na začátku bez finančního kapitálu, proto si muselo zažádat o půjčku na provoz, platy, ale také na nákup osiva a hnojiva.³⁵² Již po žních na podzim 1951 došlo k hlavní technické úpravě půdy, jejímž výsledkem bylo scelování půdy. V prosinci téhož roku byl dobytek sveden do společné stáje.³⁵³ JZD se ale hospodářsky nedařilo dobře, do konce roku 1951 z družstva vystoupilo třicet tři členů.³⁵⁴ Situace v prachovickém JZD se nezlepšovala, problém byl hlavně přetrvávající citelný nedostatek pracovních sil a špatná pracovní morálka. V roce 1953 dokonce musel zasahovat MNV, aby byl zajištěn provoz družstva.³⁵⁵ Vážná situace v JZD je v zápisech ze schůze MNV konané 17. 9. 1953 zhodnocena takto: *„Bylo diskutováno o chodu místního JZD a usneseno, že ONV se musí touto otázkou zabývat dopodrobna, aby mohly být v příštím roce plněny výrobní a dodávkové úkoly. Prvořadým úkolem by bylo postavit zodpovědného předsedu a představenstvo, účetního, prostě aby byl zjednán pořádek a teprve je možno uvažovat dále. Jinak by bylo lépe to rozpustit, když se toho družstevníci dožadují a sami nevěří v upevnění družstva. Je jisté, že 25 % veškeré*

³⁵¹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/18, Budovatelský plán na rok 1950, Dílčí plán JSČZ v Prachovicích na rok 1950 ze dne 19. 3. 1950.

³⁵² SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 32.

³⁵³ *Tamtéž*, s. 33.

³⁵⁴ *Tamtéž*, s. 34.

³⁵⁵ *Tamtéž*, s. 39.

výroby se rozkrade. Potrestat by se museli všichni i s vedením.³⁵⁶ Přestože se o rozkrádání družstevního majetku písemnosti z jiných obcí nezmiňují, neznamená to, že se u nich problém neobjevoval. O krádežích v JZD hovořil ve svých pamětech i Pavel Sťahel: „Fakt ale zas byl ten, že to, co kdo potřeboval, tak si z družstva prostě vzal. Ani se to příliš nepovažovalo za krádež. Musím říct, že v jiných obcích se kradlo ještě víc.“³⁵⁷ Na schůzi představenstva JZD ze dne 21. října 1953, na které byl přítomný i předseda ONV, se projednávaly všechny problémy družstva a zmíněn byl také problém v nízkých výkupních cenách zemědělských produktů. Na členské schůzi 30. listopadu se všech jedenáct členů vyslovilo tak, že již nechtějí v JZD setrávat. To zástupce ONV nemohl dovolit a slíbil vyřešení situace. Družstvo chtělo nedostatek pracovních sil vyřešit přijetím námezdní síly, na to ale nemělo finance. Během prosince proběhly další dvě schůze, na nichž bylo dohodnuto další pokračování JZD.

Ani rok 1954 ale nepřinesl výrazné zlepšení. Úroda byla sklízena za velké pomoci místních občanů a průmyslového závodu. Nespokojení členové dokonce žádali po družstvu jeden hektar pole jako záhumenku pro vlastní účely a také zapůjčení osiva. JZD v roce 1954 obhospodařovalo 142 ha půdy, z toho 119 ha půdy orné.³⁵⁸ Rok 1955, 1956 i 1957 se v JZD nesl ve znamení podávání výpovědí členů, skládání funkcí a přetrvávajícího nedostatku pracovních sil.³⁵⁹ V roce 1957 postihlo JZD neštěstí, když koncem září shořela stodola se zásobou sena ze třinácti hektarů luk.³⁶⁰ Část práce v JZD museli vykonávat členové MNV a příslušník SNB, aby byla vůbec zajištěna základní péče o dobytek. Sklizeň a provedení orby muselo také zajistit MNV a při těchto pracích obětavě pomáhali i obyvatelé nového sídliště.³⁶¹ Na lednové členské schůzi v roce 1958 byla se zástupci ONV a KNV řešena velmi špatná situace družstva. Vzhledem k nesvárům, roztržkám a špatné pracovní morálce členů, KNV přistoupil na to, aby bylo družstvo zrušeno, ale za podmínky, že bude každý člen dále v zemědělství pokračovat, i když soukromě. To se však členům nelíbilo a rozhodli se radši setrvat v družstvu.

V roce 1958 přistoupily do družstva tři nové členky a počet členů se tak rozrostl na šestnáct, společně obhospodařovali 140 ha půdy a každý z nich měl pro sebe záhumenku

³⁵⁶ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/2, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 40.

³⁵⁷ P. SŤAHEL, *Jak se žilo a hospodařilo na Horňácku...*, in: Agrární kultura: o tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici, Miroslav Válka (ed), Brno 2007, s. 207.

³⁵⁸ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 39–41.

³⁵⁹ *Tamtéž*, s. 46, 48, 57.

³⁶⁰ *Tamtéž*, s. 52.

³⁶¹ *Tamtéž*, s. 57.

o velikosti cca půl hektaru. Nekázeň členů JZD byla projednávána také státní prokuraturou a lidovým soudem v Chrudimi.³⁶² Od května 1959 začalo JZD využívat nově vybudovanou drůbežárnu. Ve stejném roce ONV schválil provozní úvěr na nákup dobytka a na provedení adaptace konírny k ustájení koní do společné stáje, což by usnadnilo starost o ně. Členská schůze schválila 27. července 1959 převedení lesů z vlastnictví JZD do majetku státu. Hospodářská situace družstva se nezlepšovala, proto se uvažovalo o sjednocení s družstvem v Sušici, k tomu ale nedošlo.³⁶³ V roce 1960 podalo představenstvo JZD žádost ONV, aby ČSSS převzaly hospodaření nad pozemky patřící k JZD Prachovice a zřídily v obci farmu. Tuto žádost podpořila i místní organizace KSČ, MNV, zástupci NF a n. p. PCV, neboť JZD bylo v úplném rozkladu. ONV však žádost zamítl, organizaci žní a provedení sklizně musel provést toho roku MNV, neboť JZD toho nebylo schopno.³⁶⁴ Situace se začala pomalu stabilizovat v roce 1961, kdy byly přijaty nové stanovy, které přinesly zlepšení dělby práce. Družstvo mohlo nadále fungovat také díky pomoci, kterou mu poskytovalo MNV a obyvatelé Prachovic.³⁶⁵

Za špatnou pracovní morálkou prachovických družstevníků a jejich snahou opustit družstvo, ale hlavně celý zemědělský průmysl, mohlo stát také to, že kolem sebe viděli velké množství pracovníků z PCV n. p. Ti měli více volného času a mnohdy snazší práci a větší výdělky, což jim někteří zemědělci mohli závidět. Nespokojení družstevníci by zřejmě rádi šli pracovat do PCV n. p., ale opustit zemědělství jim ONV nepovolil, protože od roku 1954 se na zajištění pracovní síly v zemědělství dbalo a zemědělci nebyli do jiných odvětví průmyslu příliš pouštěni.

Posouzením vývoje kolektivizace ve zkoumaných obcích lze potvrdit, že ve družstvech založených ve druhé kolektivizační vlně byla situace lepší než ve družstvech založených zkraje padesátých let. Vedení KSČ se dokázalo poučit z neúspěchů první vlny a nově zakládaným JZD poskytovalo všestrannou pomoc, aby od samého začátku prosperovala. Nešlo jen o politický úspěch kolektivizace, rozhodujícím bylo také úspěšné hospodaření v JZD.³⁶⁶ To potvrzuje JZD Býšť a JZD Bojanov. Protože v Bojanově měli ne zcela vhodné podmínky pro zemědělství, což by s sebou mohlo nést malé hektarové

³⁶² *Tamtéž*, s. 57–58.

³⁶³ *Tamtéž*, s. 60–61.

³⁶⁴ *Tamtéž*, s. 67.

³⁶⁵ *Tamtéž*, s. 73.

³⁶⁶ Jiří PERNES, *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960*, in: *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 25, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 15. 4. 2021].

výnosy a následně nízké odměny družstevníkům, zaměřili se radši na chov skotu. To pro ně bylo výhodné a k tomuto rozhodnutí dostali také podporu shora. Podobné přírodní podmínky měly Prachovice, kde se však JZD na živočišnou výrobu výhradně nepreorientovalo, možná i kvůli politickému nátlaku. Prachovičtí rolníci hospodařili standardním způsobem, což s sebou neslo problémy a také nízké odměny, které způsobovaly jejich nespokojenost. S mnohem lepší bonitou půdy mohli počítat zemědělci v Ostřešanech, což jim zřejmě pomohlo založit fungující JZD již na začátku padesátých let. Rozhodující mohlo být také to, že v Ostřešanech bylo více zkušených zemědělců obhospodařující větší celky, než například v Prachovicích, a proto bylo snazší najít mezi nimi schopné vedoucí pracovníky. Právě to byl možná největší z problémů prachovického JZD. Vedoucí funkcionáři nikdy nevydrželi ve funkci dlouho, a proto byla práce tak neefektivní.

I když zakládání JZD v jednotlivých obcích probíhalo rozdílně, nelze říci, že by měl rozhodující vliv některý z faktorů jako lidnatost, vzdálenost od města či podíl nezemědělců na obyvatelstvu obce.

Získávání pracovní síly pro potřeby průmyslu

Komunistické Československo začalo po druhé světové válce orientovat svůj zahraniční obchod na země východního bloku. Ty však požadovaly dodávky jiných výrobků, než tehdejší československý průmysl produkoval, proto musela být přeměněna jeho struktura. Přechod od lehkého k těžkému průmyslu se tak stal jedním z hlavních cílů první pětiletky.³⁶⁷ Do těžkého průmyslu, zejména strojírenství, bylo třeba zapojit velké množství nových pracovních sil. Režim viděl rezervy mimo jiné v zaměstnávání žen. Potřeboval do pracovního procesu rychle vrátit hlavně mladé ženy starající se o malé děti, a proto se zaměřil na zakládání mateřských školek. Dalším rezervoárem pracovní síly bylo v první třetině 50. let zemědělství. Tato praktika se ukázala jako neudržitelná, neboť pracovní síly tam velmi chyběly a zemědělská výroba proto nedokázala plnit svůj hlavní úkol – obživu obyvatel. Proto se lidé od roku 1954 postupně do zemědělství vraceli.

Při vyhlášení první pětiletky argumentoval komunistický režim tím, že postupující mechanizace zemědělství uvolnila určité pracovní kapacity, které bylo třeba zaměstnat v rychle se rozvíjejícím těžkém průmyslu. „*Mechanizací a socializací našeho zemědělství se nám stále uvolňují stovky pracovních sil, které je třeba zařadit do průmyslu a dát jim*

³⁶⁷ Karel Kaplan, *Československo v letech 1945–1948. 1. část*. Praha 1991, s. 82.

*možnost odborného růstu.*³⁶⁸ Tato odvětví však potřebovala mnohem více pracovníků, než mohl zajistit samovolný a přirozený přesun uvolňujících se pracovníků ze zemědělství do jiných sektorů. Nad tímto nepoměrem však KSČ zavírala oči. Na vesnici byly pořádány náborové akce, jejichž nátlaku a slibům neodolali hlavně majitelé menších výměr a s vidinou zlepšení své sociální pozice odcházeli do průmyslu sami, nebo tam posílali své děti.³⁶⁹ OAV NF v Pardubicích vydal k této problematice oběžník č. 4/1950, jež rozeslal do obcí, které měly nábor provádět.³⁷⁰

Březnové jednání MAV NF v Ostřešanech v roce 1950 navštívila členka OAV NF, která měla za úkol vysvětlit důležitost a naléhavost potřeby pracovní síly v těžkém průmyslu. Ve svém projevu neopomněla zdůraznit, že úkol získat pracovníky do průmyslu byl zadán samotným prezidentem Gottwaldem. Apelovala na MAV NF, aby v obci provedly nábor jak mužů, tak žen. Výborem bylo ze seznamu obyvatel vybráno osm jedinců, kteří připadali v úvahu pro nábor a kteří byli následně navštíveni zástupci MAV NF.³⁷¹ Prioritou bylo získat pracovníky do průmyslu za každou cenu, proto se přistoupilo k mobilizaci všech možných zdrojů pracovních sil, tedy zejména žen v domácnosti, které chtěl režim použít převážně na administrativní práce, v peněžnictví, ve veřejné správě a tak „*se nám ze všech těchto oborů a úseků uvolní množství mužských pracovníků, kteří nastoupí ... jako stálé síly do našich dolů, hutí, těžké chemie, lesnictví, zemědělství, stavebnictví a strojírenství.*“³⁷² Jako další přicházeli v úvahu důchodci a osoby se sníženou pracovní schopností, jejichž počet v kraji přesahoval několik tisíc. „*Z nich bychom mohli jistě řadu přesvědčit, aby se vrátili do zaměstnání a nějaký čas pomohli ještě v době vrcholného pracovního vypětí při budování socialismu v naší zemi.*“³⁷³ Referenti práce ONV byli pověřeni, aby evidenčně podchytili všechny takové osoby a soustavně se je snažili přesvědčit pro vstup do zaměstnání.

Samostatnou kapitolou byly ženy s malými dětmi, o které bylo potřeba se postarat, aby ženy mohly pracovat. Proto bylo na rok 1951 plánováno otevřít v Pardubickém kraji 127 zemědělských útulků pro předškolní děti v místě, kde nebyly školky. „*Tato sociální*

³⁶⁸ *Nahradíme dlouhodobé brigády stálými silami*, Pardubický kraj v práci lidové správy, roč. 3., 21. 3. 1951, č. 5, s. 54.

³⁶⁹ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 388.

³⁷⁰ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 27-28.

³⁷¹ *Tamtéž*, s. 27–28.

³⁷² *Nahradíme dlouhodobé brigády stálými silami*, Pardubický kraj v práci lidové správy, roč. 3., 21. 3. 1951, č. 5, s. 54.

³⁷³ *Tamtéž*.

zařízení usnadňující plné zapojení žen do práce i na našem venkově jsou jedním z prostředků k dosažení socialisace vesnice. Dříve se o děti pracujících žen nikdo nestaral a v době žní nemohly matky, pracující při zemědělských pracích ani dát svým dětem včas a řádně najíst... Vědí, že dnes je o jejich děti dobře postaráno, že jsou v bezpečí, v čistotě a dosyta se najedí a že mezi ostatními dětmi se jim líbí a jsou spokojeny. Proto je vztah k práci matek, zaměstnaných při zemědělských pracích, dnes jistě radostnější a rády se zapojují do kolektivní práce v JZD.³⁷⁴

V Bojanově v tomto ohledu předběhli dobu a poprvé „žňový útulek“ zřídili už v roce 1946.³⁷⁵ V roce 1949 dostal bojanovský žňový útulek od ONV v Chrudimi nábytek v ceně 10 000 Kčs a místní kronikář o tom napsal: „A jako při všem, co dnes kolem sebe vidíme, musíme zavzpomínat, jak bylo dříve na našich vesnicích. Při žňových pracích nebyl řídký zjev, že se dítě batolilo u nohou sekáče, nebo matky skloněné při odebírání a vázání snopů. Kolik neštěstí se stala na poli nebo doma, kde děti byly bez dozoru. Nová vesnice i v tomto ukazuje cestu. I ve žních méně starostí dospělým, bezpečnost a plnou péči dětem.“³⁷⁶ Když si uvědomíme, že v Bojanově mají tyto útulky už od roku 1946, kdy se ještě o nové vesnici nedá hovořit, je zřejmé, jak silná propaganda musela působit, aby kronikář takovou myšlenku do kroniky zapsal. V roce 1952 však žňový útulek v Bojanově otevřen nebyl a to kvůli nezájmu místních žen.³⁷⁷ Až v roce 1959 se začalo s okresním školním inspektorem probírat zřízení mateřské školy v Bojanově, které bylo místním ženám přislíbeno od 1. ledna 1960. Vzhledem k tomu, že se nestihly vykonat všechny stavební práce při adaptaci tří místností ve škole, jež byly školce přiděleny, otevření školky se muselo odložit.³⁷⁸

Při stavbě školky bylo odpracováno mnoho brigádnických hodin v akci Z. Slavnostně byla otevřena při oslavách dětského dne 29. května 1960, o čemž se zmiňovaly i chrudimské noviny. „Slavnosti předcházel ohromný průvod z Bojanova do Bezděkova a zpět za účasti sto dvaceti pěti dětí a značného počtu občanů nové obce Bojanov.“³⁷⁹ Skutečný provoz byl zahájen 6. června téhož roku a to pro třicet dětí, které školku

³⁷⁴ *O děti zemědělek – členek JZD – bude postaráno*, Pardubický kraj v práci lidové správy, roč. 3., 14. 2. 1951, č. 2, s. 18.

³⁷⁵ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 172.

³⁷⁶ *Tamtéž*, s. 194.

³⁷⁷ *Tamtéž*, s. 225.

³⁷⁸ *Tamtéž*, s. 295.

³⁷⁹ *Velká sláva v Bojanově, MDD a nová školka*, Budovatel, ročník 11., 9. 6. 1960, č. 24, s. 1.

navštěvovaly i přes letní prázdniny.³⁸⁰ Děti měly zajištěné také stravování, na něž museli rodiče doplácet jednotně 2 Kčs. Od listopadu 1960 došlo ke změně: „V řízení naší soc. republiky byl opět učiněn krok kupředu a to úpravou příplatků na stravování dětí v mateřských školách podle výdělků rodičů. Největší poplatek činí 2 Kčs, jaký dosud platili všichni. Od 1. listopadu neplatí v naší mateřské škole jedenáct dětí nic, čtyři děti po 0,5 Kčs, dvě děti po 1 Kčs, čtyři děti po 1,5 Kčs a jen dvě děti po 2 Kčs. Je to velké ulehčení rodičům a dokazuje další pokrok v péči o pracující.“³⁸¹

V Býšti se zřízení dětského útulku řešilo na chůzi MNV poprvé v lednu 1950, kdy se rozhodlo o provedení průzkumu mezi zemědělskými rodinami s dětmi, zda by měly o takovou službu zájem.³⁸² Zřízení byl však až v roce 1952.³⁸³

V Prachovicích byla první školka zřízena 23. července 1948 v budově národní školy. Ze školního roku 1951/1952 existuje první záznam o počtu dětí, které školku navštěvovaly, bylo jich patnáct. V srpnu 1954 se školka přestěhovala do soukromé vily, kde sídlila až do května 1958, kdy se přestěhovala do nově k tomu účelu postavené budovy.³⁸⁴ V roce 1956 byl Odborem pro výstavbu rady ONV Chrudim schválen projekt na novou mateřskou školu v Prachovicích, která měla být jednotřídní. Školský odbor ONV však s takovým projektem nesouhlasil, neboť by jednotřídní školka nebyla schopná zajistit péči o tolik dětí, kolik se odhadovalo, že v novém sídlišti bude žít. Po dlouhém jednání byl projekt přepracován na školku dvoutřídní, čímž se ale posunul termín začátku stavby a její dokončení.³⁸⁵

Fond MNV Ostřešán nedává informaci o tom, kdy byla školka poprvé zprovozněna, ale zápisy MNV dokládají, že v roce 1954 mohly rodiny s dětmi využívat školku po celý rok mimo období letních školních prázdnin.³⁸⁶ Další zmínku o školce najdeme z roku 1958, kdy bylo na schůzi MNV dohodnuto, aby byla školka otevřena i přes letní prázdniny v době žní a na ONV byla zaslána žádost o prodloužení její otevírací doby od 7 do 18 hodin.³⁸⁷ I v roce 1959 školka fungovala během prázdnin, aby byla zajištěna péče

³⁸⁰ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 309–310.

³⁸¹ *Tamtéž*, s. 310.

³⁸² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 64.

³⁸³ *Tamtéž*, s. 106.

³⁸⁴ H. ZÍTOVÁ, *600 let Prachovic ...*, s. 28.

³⁸⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/15, Veřejné stavby, MŠ, Mateřská školka Prachovice ze dne 21. 5. 1956., také Prachovice – stavba mat. školy v sídlišti – vyjádření k požadavku MNV ze dne 29. 6. 1956.

³⁸⁶ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 15.

³⁸⁷ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 212.

o děti v době vrcholících zemědělských pracích.³⁸⁸ Školka však svou kapacitou nestačila pro děti matek, jež byly v zemědělství zaměstnány jen při žních, a proto byl pro tyto děti v tělocvičně místní školy zřízen přechodně žňový útulek.³⁸⁹

Odliv pracovní síly ze zemědělství probíhal ve všech sledovaných obcích až do roku 1954, kdy směrnice vzešlá z X. sjezdu KSČ zastavila nábor dětí z rolnických rodin do průmyslu, a naopak vyhlásila nutnost personálně posílit zemědělský sektor.³⁹⁰ MNV v Býšti zažádal v září 1953 ONV Holice o navrácení občana do zemědělství z toho důvodu, že jeho otec nemohl zajistit zemědělskou výrobu svého podniku.³⁹¹ V srpnu 1954 MNV projednával stejný problém znovu, ONV zřejmě pracovníka z průmyslu uvolnil, ten se však vrátit nechtěl. Proto byl zmiňovaný syn zemědělce povolán k pohovoru s MNV a byla mu vysvětlena situace, v níž se jeho otec nacházel. „*Neplní dodávky, nemá splněn zástav skotu a prasat, proto jest zapotřebí, aby buď svému otci vypomohl, aby stačil plnit své povinnosti vůči státu, nebo jest třeba, aby se vrátil z průmyslu do zemědělství. Jestliže se tak nestane, bude nucen MNV zaujmouti jiné stanovisko, požádá Úřad ochrany práce a nynějšího zaměstnavatele Synthesia Semtín, aby Ladislava H. ze zaměstnání propustil.*“³⁹²

Nově se prioritou stal návrat zemědělců z průmyslu, využít v zemědělství obyvatele žijící na vesnici, provést nábor dělníků z průmyslu do zemědělství, získat zpět zemědělskou inteligenci do zemědělských závodů a v neposlední řadě vychovat nové zemědělské odborníky,³⁹³ což vyžadovalo nabrat mládež do zemědělských škol. Děti soukromých zemědělců či členů JZD byly často tlačeny k tomu, aby studovaly školu se zaměřením na zemědělství, o čemž svědčí například zápis ze schůze MNV Ostřešany z května 1958: „*Rada MNV se usnází po slyšení JZD, aby děti soukromě hospodařících rolníků a členů JZD nastoupily do zemědělských škol, nebo do takových učebních poměrů, které jsou pro zemědělství potřebné.*“³⁹⁴ V souvislosti s postupným zvyšujícím se tempem združstevňování a přecházení k velkovýrobě se objevovala potřeba nových funkcí a

³⁸⁸ *Tamtéž*, s. 261.

³⁸⁹ *Tamtéž*, s. 271.

³⁹⁰ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 388.

³⁹¹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 151.

³⁹² *Tamtéž*, s. 167–168.

³⁹³ *Naše zemědělství volá mládež*. Vesnické noviny Pardubicka, roč. 4., 6. 5. 1954, č. 17, s. 1. „*Je třeba, aby do zemědělských škol byli vybráni ti nejlepší žáci a do soukromého a socialistického hospodaření taktéž. Musíme zavrhnout dosud používanou metodu, že když se žák jinam nehodil, tak se nechal v zemědělství.*“

³⁹⁴ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 214.

profesí: zootechniků, mechanizátorů, agronomů, účetních a předsedů, na jejichž výkon bylo potřeba odborníků.³⁹⁵

Občanská vybavenost a její zlepšování

Pro pohodlný život obyvatel vesnice bylo třeba zajistit občanskou vybavenost obce. Klíčová byla například blízkost zdravotnického zařízení. Finanční dostupnost zdravotní péče pro všechny byla garantována zákonem o jednotné preventivní a léčebné péči z prosince 1951, což zajistilo možnost bezplatné léčby všem občanům.³⁹⁶

Bojanovský kronikář v roce 1955 při výskytu spály v obci vzpomněl na dobu, kdy nebylo zdravotní pojištění povinné pro všechny, takže děti chudých zemědělců nedostaly léčbu z důvodu nedostatku peněz. „*A nemohu nevzpomenout na dobu, kdy na tuto zákeřnou chorobu umíralo mnoho dětí, jednak proto, že lékařská pomoc nebyla ihned po ruce, jednak z toho důvodu, že většina lidí si nemohla dovolit nákladné léčení v nemocnici. Dnes stačí pár minut, aby na telefonické zavolání přijel sanitní vůz, který nemocné převezve v pohodlí do nemocnice, aniž by se kdo musel starat o placení účtů.*“³⁹⁷

V Bojanově byla v roce 1949 zřízena místo pobočky odboru Ochrany matek a dětí poradna pro matky a děti spadající pod Ústav národního zdraví zajišťující dětskou zdravotní péči.³⁹⁸ V roce 1950 byla dokončena přestavba objektu staré školy, do které byly soustředěny důležité instituce v obci. Vedle poradny pro matku a dítě začala od roku 1951 fungovat zubní ambulance.³⁹⁹ V roce 1952 do místní školy zajížděla zubní lékařka z Chrudimi, která žáky ve škole prohlédla a případně poslala k zákroku do místní ambulance.⁴⁰⁰ V roce 1954 přivítala obec poprvé pojízdnou zubní ambulanci, která zajížděla přímo do venkovských škol, JZD či závodů a prováděla péči o chrup.⁴⁰¹ V roce 1957 byly v Bojanově poprvé hromadně očkované všechny 6 až 7leté děti proti obrně.⁴⁰²

Další důležitou institucí byla pošta, která se přestěhovala do nových prostor staré školy. Svou úřadovnu tam měl i MNV, sídlila tam knihovna i matriční úřad.⁴⁰³ Bojanov byl určen jako matriční obvod a MNV byl pověřen vedením matriky. Oddával předseda

³⁹⁵ K. KAPLAN, *Proměny ...*, Praha 2012, s. 388–390.

³⁹⁶ Zákon ze dne 19. 12. 1951 č. 103/1951 Sb., o jednotné preventivní a léčebné péči, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-103>) [citováno 15. 3. 2020].

³⁹⁷ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 253.

³⁹⁸ *Tamtéž*, s. 194.

³⁹⁹ *Tamtéž*, s. 205.

⁴⁰⁰ *Tamtéž*, s. 224.

⁴⁰¹ *Tamtéž*, s. 246.

⁴⁰² *Tamtéž*, s. 275.

⁴⁰³ *Tamtéž*, s. 205.

MNV a pro sňatky bylo určeno sobotní dopoledne.⁴⁰⁴ Výhodu blízkosti matriky ve své obci mohli bojanovští užívat až do roku 1958, kdy byl matriční obvod Bojanov zrušen, a obec byla převedena pod Nasavrky.⁴⁰⁵ Lidem byla k dispozici také místní pobočka Státní spořitelny v Chrudimi.⁴⁰⁶ Neméně zásadní byla dostupnost prodejen s potravinami a dalším zbožím. V roce 1949 byla v obci drogerie, prodejna Budoucnost a prodejna u Navečeřelů.⁴⁰⁷ V Bojanově převzala místní prodejnu u Navečeřelů Jednota. V roce 1953 jí byly přiděleny další prodejní prostory, protože ty stávající nebyly dostatečné vzhledem k narůstajícímu počtu nakupujících i v souvislosti se zvyšujícím se počtem zaměstnanců místní továrny.⁴⁰⁸ V roce 1952 měla továrna osmdesát zaměstnanců, v roce 1959 dávala práci už více než sto lidem.⁴⁰⁹ Jednota dostala do užívání již nepoužívaný sál hostince u Rulíků a s ním sousedící prostor bývalého obchodu.⁴¹⁰ V roce 1957 otevřela Jednota vedle prodejny s potravinami nový obchod s textilem.⁴¹¹ Velká novinka ve způsobu prodeje byla zavedena v roce 1960 v místní prodejně potravin Jednota, kdy se přešlo z obsluhového typu prodeje k volnému prodeji, kdy si každý zákazník mohl sám z regálu vybrat zboží. K tomuto účelu byla prodejna zmodernizována a doplněna o oboustranné regály. Zákazník si nově po příchodu do prodejny vzal drátěný košík a sám nakupoval, čímž se zrychlilo odbavení zákazníka.⁴¹² Zavádění samoobslužných prodejen se pak rozšiřovalo v dalších obcích.

V Býšti se MNV v srpnu 1951 dohodl na zřízení ordinace lékaře s čekárnou a zajištění bytu lékaře.⁴¹³ Na schůzi MNV 20. prosince 1951 byl nový doktor v obci přivítán a slíbil, že se bude v obci účastnit kulturního života a bude aktivní v divadelním kroužku. Byl také projednán přípis z ústavu národního zdraví, že musí obec přihlásit jednu ženu do půlročního pomocného zdravotního kurzu v Pardubicích, aby mohla vykonávat pozici zdravotní sestry v nově ustaveném zdravotním středisku v obci.⁴¹⁴ Zbudování zdravotnického střediska bylo zakomponováno do budovatelského plánu na rok 1952. V novém středisku byla zřízena zubní ambulance, kam dojížděl zubní lékař dvakrát

⁴⁰⁴ *Tamtéž*, s. 199.

⁴⁰⁵ *Tamtéž*, s. 280.

⁴⁰⁶ *Tamtéž*, s. 289.

⁴⁰⁷ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 18.

⁴⁰⁸ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 228.

⁴⁰⁹ *Tamtéž*, s. 296.

⁴¹⁰ *Tamtéž*, s. 233.

⁴¹¹ *Tamtéž*, s. 268.

⁴¹² *Tamtéž*, s. 311.

⁴¹³ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 104.

⁴¹⁴ *Tamtéž*, s. 112.

týdně.⁴¹⁵ Vzhledem k tomu, že byla Býšť přirozeným centrem okresu, již v roce 1949 rozhodlo Ředitelství pošt v Pardubicích o založení poštovního úřadu. V roce 1950 byla v místním hostinci provizorně umístěna poštovna a telefonní hovorna.⁴¹⁶ Dne 15. listopadu 1951 byl zahájen provoz nově přeloženého poštovního úřadu, který byl přemístěn z Vysokého Chvojna zpět do Býště.⁴¹⁷ Bezpečnost v obci zajišťovala místní stanice SNB.⁴¹⁸ V dubnu 1954 MNV vyhověl žádosti státní spořitelny v Holicích, která žádala o přidělení jedné místnosti, v níž by se zřídila úřadovna spořitelny, a nabídl jí právě prostory po bývalé úřadovně MNV.⁴¹⁹ Spořitelna ale musela zainvestovat do opravy, bylo nutné udělat nový strop, venkovní omítku a dát nové dvojité dveře.⁴²⁰ V souvislosti se snižováním vlivu církve na život obyvatel byl v roce 1949 přijat zákon o matrikách, který udává národním výborům povinnost vést matriky, jež do té doby spravovaly farní úřady.⁴²¹ Obec musela zřídit matriku a obřadní síň, která byla nejdříve provizorně umístěna v rezervní třídě ve škole.⁴²² Vedením matrik byl pověřen ředitel místní školy.⁴²³

V Ostřešanech se žádné zdravotní středisko nenacházelo, zdravotní péči místním poskytovaly instituce v nedalekých Pardubicích nebo do místní školy zajížděl školní lékař. V zápisech rady se zmiňuje zdravotní prohlídka dětí v roce 1953.⁴²⁴ Obecní kronika v roce 1960 píše o tom, že děti prohlížel školní lékař dvakrát ročně.⁴²⁵ V obci byl funkční bývalý hostinec u Čabanů pod vedením Jednoty, prodejna průmyslového zboží Jednoty, již fungování se dotýká bod z jednání březnové schůze MNV roku 1958. Projednávala se připomínka vedoucího Jednoty, že není prodejna zásobena průmyslovým zbožím v takové míře, aby pokryla poptávku občanů.⁴²⁶ V květnu bylo konstatováno zlepšení poměrů v zásobování.⁴²⁷ Jednota měla v obci také prodejnu potravin a samostatnou mlékárnu.⁴²⁸ V srpnu 1959 bylo na MNV dohodnuto, že se v roce 1960 započne

⁴¹⁵ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 20

⁴¹⁶ *Tamtéž*, s. 14, 15.

⁴¹⁷ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 103, Činnost KOVP, kart. 2, Přemístění poštovního úřadu z Vysokého Chvojna do obce Býšť ze dne 7. 11. 1951.

⁴¹⁸ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 134.

⁴¹⁹ *Tamtéž*, s. 159.

⁴²⁰ *Tamtéž*.

⁴²¹ Zákona ze dne 7. 12. 1949 č. 268/1949 Sb., o matrikách, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-268>) [citováno 23. 2. 2021].

⁴²² SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 14.

⁴²³ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 62.

⁴²⁴ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 47.

⁴²⁵ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 16.

⁴²⁶ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 73, 201, 210.

⁴²⁷ *Tamtéž*, s. 213.

⁴²⁸ *Tamtéž*, s. 248.

s výstavbou nové prodejny Jednota, ve které by se spojil průmyslový a potravinářský prodej a mlékárna.⁴²⁹ Lidé mohli v obci využívat služeb matřiky, což dokládá fakt, že v březnu 1952 byl nový matrikář zaslán na kurz, aby mohl dobře vykonávat svoji práci.⁴³⁰

V Prachovicích nebyla zdravotní péče v obci dostupná pro všechny, nýbrž jen pro zaměstnance PCV n. p. a tento problém se s dostavbou sídliště ještě znásobil. Jediné zdravotní středisko bylo v areálu PCV, to však sloužilo jen podniku a ne veřejnosti. Vzhledem k velkému rozšíření podniku stávající zdravotnické středisko nedostačovalo prostorově ani vybavením už ani samotnému PCV.⁴³¹ Zubní ambulance také nebyla pro veřejnost, zubař ordinoval jen dvakrát týdně v areálu PCV, což kapacitně nepostačovalo ani zaměstnancům podniku, natož všem obyvatelům obce.⁴³² V roce 1953 byla ve zdejší obci provedena akce „Boj proti tuberkulóze“, při níž byli všichni obyvatelé nad patnáct let podrobeni rentgenologickému vyšetření, které probíhalo v prostorách místního JZD.⁴³³ MNV v roce 1956 žádal ONV o schválení požadavku na stavbu nového zdravotnického střediska společného pro závod i obec.⁴³⁴ Žádost se setkala nejdříve s pochopením. V červnu byla vyhotovena předběžná studie, která řešila mimo technických detailů také vhodné umístění stavby. Měla vzniknout u vstupu do továrny, kde bylo v budoucnu počítáno s novou staniční budovou ČSD a autobusovým nádražím. Budova zdravotnického střediska měla být jednopatrová, v přízemí se měla nacházet čekárna, pracovna ošetřovatelky, ordinační místnost, místnost pro rentgen, pro fyzikální terapii a temnou komoru, dále čekárna a ordinační místnost pro dentistu, poradenská místnost a místnost se zařízením pro první pomoc. V prvním poschodí měl být čtyřpokojevý byt lékaře a dvoupokojevý byt ošetřovatelky.⁴³⁵

Takto rozsáhlé zdravotnické středisko bylo předběžně schváleno KNV, projekt s drobnými připomínkami byl schválen i krajskou správou státního požárního dozoru.⁴³⁶ Problémy nastaly, když se začalo řešit, kdo stavbu zaplatí. Ministerstvo stavebnictví, pod

⁴²⁹ *Tamtéž*, s. 286.

⁴³⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 32.

⁴³¹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotnické středisko, Dopis od MNV na ministerstvo stavebnictví ze dne 15. 8. 1956.

⁴³² SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotní středisko, Výstavba zdravotního střediska ze dne 3. 4. 1956.

⁴³³ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/3, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 41.

⁴³⁴ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotní středisko, Výstavba zdravotního střediska ze dne 3. 4. 1956.

⁴³⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotní středisko, Investiční úkol zdravotní středisko Prachovice ze dne 15. 6. 1956.

⁴³⁶ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotní středisko, Vyjádření k investičnímu úkolu ze dne 19. 6. 1956.

něhož n. p. PCV spadal, se vyjádřilo tak, že veřejné zdravotnické středisko pro obec nemůže být budováno na náklady PCV, protože je to starost obce.⁴³⁷ Na základě žádosti MNV k ministerstvu zdravotnictví byla celá věc znovu projednána s ministerstvem stavebnictví, které uvedlo, že se v republice nacházejí závody, které nemají žádné zdravotnické středisko, a proto není výstavba nového střediska v Prachovicích na pořadu dne a projekt se smetl ze stolu.⁴³⁸ Ordinance lékaře byla v roce 1959 zřízena ve vile, kde do té doby sídlila školka, a pro zubní ambulanci byla uvolněna místnost ve škole.⁴³⁹ V obci fungovala pobočka poštovního a telegrafního úřadu a bezpečnost zajišťovala stanice SNB.⁴⁴⁰ Potraviny si mohli lidé nakoupit v prodejně Jednoty, k dispozici měli ještě obchod s potravinami Pramen nacházející se v areálu n. p. Průmstav.⁴⁴¹

Pro zprostředkování drobných oprav a služeb pro občany, kteří sami neoplývali takovou zručností, mohly MNV zřizovat tzv. DOSky. Jednalo se o provozovny MNV, ve kterých se prováděly drobné opravy a poskytovaly služby pro obyvatelstvo. Peníze, jež takto MNV vydělal, mohl použít k rozšíření služeb pro občany nebo ke kulturní výstavbě v obci.⁴⁴² V Bojanově roku 1958 převzal MNV truhlářskou dílnu a pro občany začal zprostředkovávat výrobu a opravy dřevěných výrobků a nabízet službu zasklívání oken.⁴⁴³ Pod MNV v roce 1959 začalo spadat také holičství.⁴⁴⁴ V Býšti službu pro občany zřídili v roce 1959, přes DOS si bylo možné objednat například opravu oken.⁴⁴⁵ V Ostřešanech byla služba zavedena v červnu 1958, kdy bylo při MNV zaměstnáno pět zedníků, dva tesaři, čtyři pokrývači, dva elektrikáři, jeden instalatér, čtyři švadleny a během roku 1958 přibyl ještě holič.⁴⁴⁶ V roce 1959 pod MNV začal pracovat pokrývač a

⁴³⁷ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotní středisko, Zřízení zdravotního střediska ze dne 10. 9. 1956.

⁴³⁸ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/16, Veřejné stavby, zdravotní středisko, Výstavba závodního zdravotnického zařízení v n. p. PCV ze dne 11. 12. 1956.

⁴³⁹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 65.

⁴⁴⁰ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/1, Zápisy ze schůzí rady a pléna, Zápis ze dne 13. 3. 1952.

⁴⁴¹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/2, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 24, 38.

⁴⁴² SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 134, Neperiodické publikum, Zpravodaje, Obecní noviny, kart. 6, Pramen, 1959, roč. 2, č. 1.

⁴⁴³ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 280.

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, s. 293.

⁴⁴⁵ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 134, Neperiodické publikum, Zpravodaje, Obecní noviny, kart. 6, Pramen, 1959, roč. 2, č. 2.

⁴⁴⁶ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukl. 3, Zápisy MNV, s. 224, 233.

kamenosochař, který měl do té doby vlastní živnost.⁴⁴⁷ V Prachovicích MNV zřídil malířskou provozovnu, pod níž roku 1958 přešli místní malíři pokojů.⁴⁴⁸

Ve všech zkoumaných obcích fungovala prodejna potravin Jednota a hostinec, kromě Ostřešan disponovaly obce také poštou a institucemi zajišťujícími zdravotnickou péči. Zvláštní důležitost zřejmě režim přikládal preventivní lékařské péči u dětí, protože lékař dojížděl do škol, a to i v obcích, kde nebyla lékařská ordinace. V Bojanově a v Býšti najdeme například ještě pobočku spořitelny. Faktor lidnatosti a složení obyvatelstva neměl na množství institucí velký vliv. Znovu byla důležitá vzdálenost od většího města a lokální význam obce. Téměř tisícíhlavé Ostřešany neměly takovou občanskou vybavenost jako například Bojanov s necelými 400 obyvateli. Je zřejmé, že obyvatelé Ostřešan si mohli relativně snadno vyřídit potřebné záležitosti v nedalekých Pardubicích. U Prachovic je viditelné, že trochu se zpožděním reagovaly na velký nárůst obyvatel a zvyšování významu obce, jež je potkal. Mohlo to mít souvislost s nezkušeností vedoucích představitelů dříve spíše malé chudé obce, kteří najednou museli zajišťovat potřeby pro 1 300 občanů.

3. Využití volného času, spolky, masové akce

Volný čas mohli lidé trávit v rámci různých organizací a spolků, které na vesnicích existovaly. Nelze přehlédnout, že si jej nárokoval také komunistický režim, což se týkalo i vesničanů. Volný čas nezůstal mimo pozornost politických a správních orgánů, které usilovaly o zapojení obyvatel do různých společensky žádoucích oslav výročí či narozenin státníků.

Mezi nově oslavované svátky se zařadil den Velké říjnové revoluce, který si lidé připomínali od 6. listopadu. Tímto dnem začínal Měsíc československo-sovětského přátelství. V Bojanově oslavy 6. listopadu 1949 proběhly, o podrobnostech ale prameny mlčí.⁴⁴⁹ V Býšti v roce 1949 na tuto počest uspořádali ve vyzdobeném sále slavnostní promítání filmu, jemuž předcházela projev ředitele místní školy.⁴⁵⁰ V Ostřešanech připravili ke vzpomínce na VŘSR ve dnech 5., 6. a 7. listopadu oslavy s promítáním

⁴⁴⁷ *Tamtéž*, s. 248, 283.

⁴⁴⁸ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/8, Zápisy ze schůzí rady a pléna, Usnesení ze schůze rady MNV v Prachovicích ze dne 9. 7. 1958.

⁴⁴⁹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 193.

⁴⁵⁰ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 59.

filmů.⁴⁵¹ V roce 1951 si Býšť připomněla výročí VŘSR veřejnou slavnostní schůzí MNV, kde přednesly básně děti z národní školy.⁴⁵² V Prachovicích na znamení vřelých vztahů mezi ČSR a SSSR proběhla 11. listopadu 1952 štafeta přátelství.⁴⁵³ Měsíc přátelství v Prachovicích nevyzněl naprázdno ani v roce 1953. Dne 6. listopadu byl uskutečněn štafetový běh, který byl odstartován ve třináct hodin od budovy MNV. Štafetu převzali od zástupců svazu přátelství příslušníci ČSM, kteří ji za obcí předali člověku, jenž ji převezl do sousedního Kostelce u Heřmanova Městce.⁴⁵⁴ Ostřešany se do měsíce přátelství rovněž zapojovaly. V roce 1954 vytvoření doprovodného programu dostala na starost místní odbočka SČSP, štafetu přátelství nesl Sokol a stužky zaopatřil výbor žen.⁴⁵⁵ Na počest měsíce ČSSP se v Ostřešanech roku 1955 uskutečnila brigáda na opravu budovy MNV.⁴⁵⁶ V roce 1958 byl měsíc přátelství v Ostřešanech slavnostně započat lampionovým průvodem, na akci vystoupili žáci místní školy s nacvičenými básněmi a písněmi a připravena byla přednáška.⁴⁵⁷

V roce 1949 se do obecního života začal zřetelněji zapojovat Svaz československo-sovětského přátelství, který se snažil do svých řad nalákat stále více členů.⁴⁵⁸ V červnu 1949 bylo KAV NF vyhlášeno po celém kraji první kolo náboru do SČSP pod heslem „*Nikdy víc Ležáky – jako odpověď v boji o mír po boku SSSR vstupujeme do Svazu Československo-sovětského přátelství.*“⁴⁵⁹ Získávací akce byla v celém kraji vyhlášena na 19. června, kdy měly dvojice obcházet občany a nabádat je ke vstupu.

V Bojanově zaznamenali z KNV výzvu k náboru do SČSP, avšak MAV NF rozhodl, že v této souvislosti nebudou nic podnikat, neboť v obci byla „*odbočka značně silná a členové KSČ v Bojanově jsou všichni organizováni.*“⁴⁶⁰ V Býšti zorganizovali nábor dle pokynů 19. června a další pak 11. listopadu téhož roku. Agitace probíhala ve stejné režii jako v červnu, kdy dvojice obcházely občany.⁴⁶¹ V Ostřešanech členové MAV NF vytvořili devět dvojic, obcházeli obec a přesvědčovali občany ke vstupu do Svazu

⁴⁵¹ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 26.

⁴⁵² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 109.

⁴⁵³ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika Prachovice, s. 34.

⁴⁵⁴ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/2, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 41.

⁴⁵⁵ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 23.

⁴⁵⁶ *Tamtéž*, s. 80.

⁴⁵⁷ *Tamtéž*, s. 239.

⁴⁵⁸ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 35.

⁴⁵⁹ SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 2, Došlá pošta z roku 1949, Výzva k provedení prvního kola náboru do SČSP.

⁴⁶⁰ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 19.

⁴⁶¹ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 1, Protokolární kniha, s. 109.

československo-sovětského přátelství.⁴⁶² O Prachovické pobočce SČSP se ve zkoumaných pramenech prvně hovoří až v budovatelském plánu na rok 1950, kdy si vytyčil dokončení náboru členů do svých řad.⁴⁶³

V roce 1951 se i na český venkov dostaly ozvěny nestabilní mezinárodní situace a probíhající studené války, komunistická propaganda požadovala od občanů, aby se vymezili proti narušování světového míru ze strany „západních imperialistů“. Konkrétně měli občané vyjádřit svůj nesouhlas se znovuvyzbrojením západního Německa. Obec Bojanov se zapojila do roku míru četnými přednáškami, besedami a za hlavní manifestaci míru byl považován pochod míru. Průvod složený ze žáků místních škol, učitelů a zaměstnanců továrny byl zahájen slavnostním proslovem na místním hřišti a vedl do Kovářova a zpět. Žáci v rámci propagace míru uspořádali také běh vítězství.⁴⁶⁴ Propagace boje za mír byla znovu aktuální v roce 1955, kdy v lednu probíhala kampaň na podepisování výzvy Světové rady míru. Po Bojanově chodily dvojice složené ze členů MAV NF, navštěvovaly všechny rodiny a požadovaly podepsání výzvy proti přípravám atomové války. Podepsané archy byly následně odeslány do Chrudimi.⁴⁶⁵

V Ostřešanech byla dne 14. dubna 1951 uspořádána Beseda míru, na niž navázalo promítání filmu. Program pokračoval dopoledne 15. dubna od 9 hodin Pochodem míru pod taktovkou Sokola. Mládež se rozdělila podle věku na dvě skupiny, mladší děti od 10 do 17 let šly první pod standartou Sokola a své vystoupení zakončily zpěvem budovatelské písně, starší mládež šla s československou vlajkou a zazpívala píseň práce.⁴⁶⁶ Členové MAV NF a MNV v Ostřešanech měli za úkol vysvětlit důležitost pořádaných akcí a zajistit na nich co největší účast. S tou však zpětně spokojeni nebyli, zkritizovali hlavně špatný poměr malých a středních zemědělců k Pochodu míru, kvůli nimž pochod nevyzněl tak, jak se očekávalo. O to větší tlak byl na hojnou účast na oslavách 1. května, které měly vyznět velkolepě a manifestovat snahu celé obce o udržení světového míru. Proto se rozhodli stejně jako v předchozím roce vytvořit dvojice, jež budou chodit od domu k domu a zvat lidi na oslavy.⁴⁶⁷ S manifestací světového míru se v Ostřešanech pokračovalo 10. června lidovým hlasováním o jeho udržení, jemuž

⁴⁶² SOkA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 20.

⁴⁶³ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/18, Budovatelský plán na rok 1950, Dílčí plán MRO v Prachovicích na rok 1950 ze dne 12. 2. 1950.

⁴⁶⁴ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 213.

⁴⁶⁵ *Tamtéž*, s. 252.

⁴⁶⁶ SOkA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 33.

⁴⁶⁷ *Tamtéž*, s. 36.

předcházela přesvědčovací kampaň instruovaná z OAV NF Pardubice. Byly jmenovány dvojice ze členů MNV, KSČ, Sokola, ČSM, SČSP, dobrovolných hasičů, svazu žen a JSČZ, k nimž se přidalo ještě dvanáct soudruhů z patronátního závodu Tesla. Dvojice pak obcházely domácnosti a přesvědčovaly občany k hlasování.⁴⁶⁸ V Prachovicích bylo v roce 1951 uspořádáno veřejné hlasování proti remilitarizaci západního Německa a při té příležitosti byly vyhlášeny i závazky obce, tj. pomoc mladému JZD a neustálé zlepšování vzhledu obce.⁴⁶⁹ Dne 28. února 1955 probíhala v obci podpisová akce proti atomové válce, proti níž se vymezili všichni občané obce.⁴⁷⁰

Obce byly nabádány k tomu, aby v den narozenin a úmrtí vrcholných československých a sovětských představitelů důstojně tyto vůdce připomenuly. Dne 18. prosince 1949 si celý východní blok připomínal sedmdesáté narozeniny vůdce SSSR Josifa Vissarionoviče Stalina. V tento den se narozeniny připomínaly v Bojanově.⁴⁷¹ Z ONV v Holicích přišla do Býště výzva, aby občané na počest Stalina vyzdobili svoje domy a vyvěsili vlajky.⁴⁷² V Ostřešanech uspořádali slavnostní zasedání MNV s účastí všech složek obrozené národní fronty, na kterém se podepisovala zdravotice k sedmdesátým narozeninám vůdce SSSR.⁴⁷³ Smuteční akce různých velikostí a podob se konaly po celé republice v den pohřbu tehdejšího prezidenta Klementa Gottwalda, 19. března 1953. V Bojanově se v místní smutečně vyzdobené tělocvičně konala tryzna za účasti místních lidí, dělníků ze zdejší továrny, žactva a učitelstva a z rozhlasu zněl přenos smutečního obřadu z Prahy.⁴⁷⁴ Obec Prachovice uctila památku zesnulého Klementa Gottwalda také uspořádáním smuteční tryzny.⁴⁷⁵

Květnové oslavy

Mezi významné dny patřil první květen, jenž se postupně stal symbolem socialistických oslav. V Bojanově v roce 1949 oslavy 1. května neprobíhaly v obci, ale obyvatelé Bojanova se měli účastnit oslav v Nasavrkách.⁴⁷⁶ Akci s bohatým programem uspořádali v obci až na den vítězství 9. května a v den Svátku matek 15. května, kdy národní škola

⁴⁶⁸ *Tamtéž*, s. 37, 40.

⁴⁶⁹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 33.

⁴⁷⁰ *Tamtéž*, s. 43.

⁴⁷¹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 193.

⁴⁷² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 63.

⁴⁷³ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 26.

⁴⁷⁴ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 234.

⁴⁷⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 36.

⁴⁷⁶ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 16.

přichystala úspěšnou besídku.⁴⁷⁷ Bojanovští neslavili 1. máj v obci ani v roce 1950, stejně jako o rok dříve připravili program až na Den vítězství a na Den matek.⁴⁷⁸ V roce 1953 se bojanovští účastnili oslav 1. května znovu v Nasavrkách, čemuž předcházela průvod účastníků i s kapelou Bojanovem.⁴⁷⁹ Poprvé se o prvomájových oslavách bojanovská kronika zmiňuje až v roce 1955, kdy Výbor žen při MNV připravil jakousi „veselici“. Naopak oslavy na Den vítězství 9. května byly oblíbené, k této příležitosti předvedly v roce 1955 školní děti na místním hřišti nacvičené vystoupení na spartakiádu, jež se konala téhož roku v Praze.⁴⁸⁰ K desátému výročí osvobození byly v rámci oslav vysázeny před školou a na školní zahradě lípy.⁴⁸¹

V roce 1949 proběhly v Býšti organizované oslavy 1. května, k účasti se přihláškou připojilo třicet pět mužů, patnáct žen a dvacet dětí, z nichž se dvacet pět zapojilo v krojích. Průvod podpořily také tři traktory ozdobené břízkami, jeden alegorický vůz a děti ze SČM, jež během oslav prodávaly karafiáty.⁴⁸² V roce 1955 nastala v Býšti nová situace – oslavy 1. května se nekonaly v obci, ale občané byli zváni na velké oslavy v okresním městě Holice, které také zajistilo jejich dopravu. Zvací akce probíhala osvědčeným způsobem – dne 24. dubna 1955 deset dvojic obcházelo jednotlivá stavení a každého osobně zvaly na slavnost 1. máje do Holic, ale také na oslavy desátého výročí osvobození Československa, které se v Býšti konaly 9. května.⁴⁸³ Dopoledne 9. května proběhla společná manifestace, při níž byly položeny věnce k pomníku padlých. Odpoledne následoval kulturní program v místní sokolovně, jež měl na starost místní národopisný kroužek Radost.⁴⁸⁴ Nepořádat oslavy 1. máje v obci, ale zajistit účast občanů na velkých slavnostech v Holicích, se v roce 1955 osvědčilo natolik, že oslavy v roce 1956 probíhaly obdobně. Do Holic účastníky dopravil autobus, který vyjžděl ráno v 7 hodin.⁴⁸⁵ Akce se zúčastnilo osmdesát občanů obce, žáci střední školy, kteří si dokonce ozdobili alegorický vůz, a nechyběli ani krojovaní členové národopisného kroužku při střední škole a obecního národopisného kroužku Radost.⁴⁸⁶ Oslavy 9. května se

⁴⁷⁷ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 193.

⁴⁷⁸ *Tamtéž*, s. 203.

⁴⁷⁹ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 29.

⁴⁸⁰ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 251.

⁴⁸¹ *Tamtéž*, s. 256.

⁴⁸² SOKA Pardubice, NF – MV Býšť, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 33.

⁴⁸³ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 184.

⁴⁸⁴ *Tamtéž*, s. 184, 186.

⁴⁸⁵ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 2, Zápisy z jednání pléna MNV, s. 13.

⁴⁸⁶ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 26.

odehrávaly v obci, byl vypraven průvod obcí a následně své taneční umění předvedli členové souboru Radost.⁴⁸⁷

V Ostřešanech v roce 1949 byli nejdříve svoláni zástupci všech místních organizací: Svazu přátel SSSR, dobrovolných hasičů, zemědělských dělnic a dělníků, Sokola, divadelního kroužku, JSČZ a samostatně i jeho žen, prádelního družstva, kampeličky, AFK Ostřešany, strojního družstva, SČM a KSČ, aby jim předseda MAV NF vysvětlil význam oslav 1. máje a důležitost účasti členů organizací na oslavách. Pozvánky na oslavy roznášely dvojice dětí ze SČM a Junáka.⁴⁸⁸ V roce 1950 do Ostřešan dorazil z OAV NF a OVKSČ v Pardubicích oběžník zabývající se podobou květnových oslav. Byl kladen velký důraz na to, aby se oslav zúčastnilo co nejvíce lidí a zástupci všech složek NF, což vyžadovalo pořádnou náborovou akci, ne jen roznášení pozvánek dětmi. Obec byla rozdělena do devíti okrsků, každý okrsek byl přidělen jedné dvojici či trojici, které v neděli 30. dubna dopoledne navštívily v přiděleném okrsku každou rodinu. V každé domácnosti dvojice vysvětlovaly význam oslav a apelovaly na to, „*aby svojí přítomností na oslavách 1. máje bojovali za mír a za vítězství socialismu na celém světě.*“⁴⁸⁹ Domácím nechaly brožuru pojednávající o oslavách a nabídly ke koupi odznaky. Mimo hlavní agitační akci zazněl v týdnu před oslavami v místním rozhlasu několikrát proslov s výzvou k hojné účasti a v sobotu 29. dubna bylo uspořádáno představení v místním biografu, při kterém byli účastníci rovněž zváni. Dopravu hlavně starších obyvatel obce na oslavy zajišťovaly dva vyzdobené traktory s valníky.⁴⁹⁰ V roce 1952 byla na schůzích MNV několikrát zdůrazňována důležitost květnových oslav a jejich příprav.⁴⁹¹ I v roce 1953 byly ustaveny dvojice, které 26. dubna chodily od domu k domu a nabádaly obyvatele k účasti na oslavách 1. a 9. května. Sešel se i přípravný výbor, který projednával výzdobu obce a organizaci průvodu.⁴⁹² V roce 1955 byla přípravou oslav pověřena osvětová beseda.⁴⁹³ V roce 1956 připravovala podobu oslav 1. a 9. května v obci místní organizace KSČ a v roce 1957 přípravy zajišťoval MAV NF dle pokynů ONV.⁴⁹⁴ V roce 1958 probíhalo zvaní občanů na oslavy pod taktovkou ČSM, který k tomu účelu připravil a vypravil alegorický vůz. Na den vítězství se na pomník padlých pokládal věnec, jehož

⁴⁸⁷ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 2, Zápisy z jednání pléna MNV, s. 13, 15.

⁴⁸⁸ SOkA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 18.

⁴⁸⁹ *Tamtéž*, s. 29.

⁴⁹⁰ *Tamtéž*, s. 29–30.

⁴⁹¹ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 38.

⁴⁹² SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 45.

⁴⁹³ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 47.

⁴⁹⁴ *Tamtéž*, s. 106, 147.

zajištění mělo na starost JZD.⁴⁹⁵ V roce 1959 chodily po obci agitační dvojice, které zvaly na oslavy 1. máje, zároveň prodávaly odznaky a mezi občany prováděly soupis závazků k 1. máji. Na den 1. května byl zorganizován průvod přes obec a za vsí účastníci nastoupili do autobusu, který je odvezl na oslavy do nedalekých Pardubic.⁴⁹⁶ Podobně tomu bylo o rok později, kdy prošli občané průvodem od OB ke hřišti, odkud před osmou hodinou ranní vyjížděl autobus, jenž účastníky vezl na oslavy do Pardubic.⁴⁹⁷ Zajímavé je, že se na zajišťování oslav každoročně podílely různé místní organizace, což se u jiných obcí neobjevuje.

Ve fondu MNV Prachovice jsou první zmínky o oslavách 1. května z roku 1952. Přípravy byly hodnoceny jako povedené a očekávala se velká účast místních lidí.⁴⁹⁸ Agitační dvojice chodily 20. dubna od domu k domu a zvaly občany na oslavy.⁴⁹⁹ O konání a podobě květnových oslav v letech 1953–1959 se nedochovaly ve zkoumaných pramenech žádné zmínky. O oslavách 1. května v roce 1960 podrobně hovoří novinový článek v chrudimském *Budovateli*: „*Lampionovým průvodem a pálením reakce začaly oslavy již v sobotu. Pro dospělé diváky byl potom uveden film Májové hvězdy. Nedělních oslav zúčastnilo se 1 500 lidí z Cementáren a vápenic i družstevníků z nejbližšího okolí, aby vyslechli projev člena BOV KSČ soudruha Jaroslava Turiny. Jejich alegorické vozy patřily mezi nejkrásnější v okrese.*“⁵⁰⁰

Při studiu písemností se často objevovala situace, že obce nepořádaly oslavy 1. května samostatně. Většinou zorganizovaly jen průvod vsí a následně dopravu do blízkého většího města, kde se účastníci připojili k tamějším oslavám. Jeden z důvodů mohl být ten, že čím více lidí se sjelo do zmiňovaného většího města, tím majestátněji akce vypadala. Naproti tomu oslavy 9. května se konaly výhradně v jednotlivých obcích.

Ženy a jejich organizace

Ženy byly podporovány v zakládání vlastních skupin a k větší společenské aktivitě. Měly se zapojovat do agitační činnosti, zajišťovat úklid a výzdobu obce, spoluorganizovat oslavy a pomáhat v JZD. V Bojanově byl výbor žen zřízen v květnu 1952, aby podporoval

⁴⁹⁵ *Tamtéž*, s. 212.

⁴⁹⁶ *Tamtéž*, s. 263.

⁴⁹⁷ *Tamtéž*, s. 338.

⁴⁹⁸ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/1, Zápisy ze schůzí rady a pléna, Zápis ze schůze rady ze dne 24. 4. 1952.

⁴⁹⁹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/1, Zápisy ze schůzí rady a pléna, Zápis ze schůze rady ze dne 10. 4. 1952.

⁵⁰⁰ *Z radostných oslav 1. máje na Chrudimsku, Prachovice*, *Budovatel*, ročník 11., 5. 5. 1960, č. 19, s. 2.

masovou účast žen ve veřejném životě. Mezi hlavní úkoly patřilo „rozšiřování pokrokových metod v zemědělské výrobě, agitační práce mezi zemědělskými ženami, nábor žen do zaměstnání, ... spolupráce se školami a všemi organizacemi v obci, zdravotní péče, péče o staré lidi a spolupůsobení při úpravě obce.“⁵⁰¹

V Býšti byla vlastní instituce žen, tedy Výbor žen při MNV, ustanovena na jaře roku 1952.⁵⁰² V roce 1956 už byla jejich činnost chválena i v okresních novinách: „Výbor žen v této obci se postaral o úpravu kulturní místnosti, dal do pořádku knihovnu, kterou však doposud navštěvuje jen málo čtenářů. Nyní ženy připravují hraní loutkového divadla. Věřím, že i ostatní ženy zemědělců z obce budou mít nyní v zimě více času na to, aby se sešly na společné besedě na MNV.“⁵⁰³ Postupně se jejich aktivita zvyšovala a v roce 1958 byl jejich výbor hodnocen jako nejlépe pracující a neaktivnější složka v obci. Mimo jiné spolu s osvětovou besedou organizovala zájezdy do krajského divadla v Pardubicích a také různé přednášky.⁵⁰⁴ O podobě oslav MDŽ se dochoval zápis z roku 1956, kdy bylo v sále OB připraveno pro ženy vystoupení dětí z národní a střední školy.⁵⁰⁵

V Ostřešanech byla v červnu 1952⁵⁰⁶ vytvořena kandidátka výboru žen při MNV a svou činnost započal na schůzi 28. července téhož roku.⁵⁰⁷ V červenci 1954 MNV řešil jeho aktivizaci, neboť si představoval, že bude výbor odvádět více práce.⁵⁰⁸ V srpnu dostaly ženy od MNV za úkol upravit školní zahradu tak, aby odpovídala potřebám dětí.⁵⁰⁹ Na svých schůzích se výbor zabýval například zásobováním prodejen Jednota, činností mateřské a základní školy a dalšími úkoly, které mu svěřoval MNV. Při oslavách MDŽ získával výbor závazky od všech žen na pomoc místnímu JZD a na úpravy obce. V roce 1960 bylo výborem založeno družstvo žen pro dobrovolnou tělesnou výchovu, které vedla vlastní cvičitelka.⁵¹⁰

⁵⁰¹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 219.

⁵⁰² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 128.

⁵⁰³ *I jinde jsou dobré výbory*, Nová Brázda, ročník 6., 6. 1. 1956, č. 1, s. 1.

⁵⁰⁴ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 31.

⁵⁰⁵ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 8, Zápisy z jednání rady MNV, s. 124.

⁵⁰⁶ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 44.

⁵⁰⁷ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 6.

⁵⁰⁸ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 20.

⁵⁰⁹ *Tamtéž*, s. 15.

⁵¹⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 22.

V Prachovicích byl výbor žen ustanoven na slavnostní schůzi v budově místní školy dne 11. ledna 1953, při které vystoupily s kulturní vložkou místní děti.⁵¹¹

Význačným dnem, jehož oslavy se postupem doby staly velkolepé, byl právě Mezinárodní den žen. Z provedeného výzkumu ale vychází, že v 50. letech nebyly oslavy ještě tak velké, jak se o nich traduje z pozdějších let. V Bojanově proběhly poprvé oslavy MDŽ v roce 1953, kdy byla na jeho datum přesunuta tradiční oslava svátku matek. Školní mládež připravila kulturní program pro své maminky a podle kroniky byla návštěvnost tak hojná, že by tak měly být navštěvovány i všechny ostatní kulturní podniky.⁵¹² Například v roce 1958 byly při příležitosti oslavy MDŽ rozdávány čestné odznaky ženám s více dětmi.⁵¹³

V Býšti byl zřejmě MDŽ slaven poprvé 8. března 1953. Oslava byla zorganizována po tom, co únorovou schůzi MNV navštívil zástupce ONV a vysvětlil místním funkcionářům význam Mezinárodního dne žen.⁵¹⁴ Organizací oslav se ujal nově fungující výbor žen. Byly ustanoveny čtyři dvojice, které prodávaly odznaky, rozdávaly informační letáčky a zvaly ženy v obci na plánovanou akci do místního hostince. Kulturní program pro ně připravili žáci střední a národní školy, kteří měli na starost také výzdobu sálu.⁵¹⁵ MDŽ roku 1955 byl v Býšti uctěn kulturním zážitkem, s představením vystoupilo vesnické divadlo z Prahy. Před začátkem byl přednesen referát o významu Mezinárodního dne žen.⁵¹⁶ Na oslavách MDŽ v roce 1956 se o kulturní zážitek postaraly národopisný kroužek při střední škole a místní národopisný kroužek Radost.⁵¹⁷

O oslavách v Ostřešanech v 50. letech je velmi málo zmínek. Například v roce 1955 připravovala kulturní program Osvětová beseda a 27. února byly konány pochůzky po obci, při kterých byli lidé zváni na chystaný program a k tomuto účelu uzavírány závazky.⁵¹⁸ Zvací pochůzky po obci prováděné členy MNV a členkami VŽ se uskutečňovaly i v roce 1958 a 1959.⁵¹⁹ V roce 1960 se oslava odehrávala v kulturním

⁵¹¹ SOkA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/1, Zápisy ze schůzí rady a pléna, Zápis ze schůze NF ze dne 19. 12. 1952.

⁵¹² SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 231.

⁵¹³ *Tamtéž*, s. 293.

⁵¹⁴ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 143.

⁵¹⁵ SOkA Pardubice, Československý svaz žen – MO Býšť, inv. č. 1, Protokol schůzí 1952–1954, s. 5.

⁵¹⁶ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 180.

⁵¹⁷ SOkA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býšť, s. 17.

⁵¹⁸ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukl 3, Zápisy MNV, s. 49.

⁵¹⁹ *Tamtéž*, s. 200, 259.

sále, předseda MNV přednesl referát a děti z mateřské a národní školy zarecitovaly básně a zazpívaly písně.⁵²⁰

O MDŽ v Prachovicích se zápisy poprvé zmiňují v roce 1953. MNV připravil v tento den od čtrnácti hodin slavnostní veřejnou schůzi v místnostech MNV.⁵²¹

Mládež a jejich organizace

Pro KSČ bylo důležité, aby měla pod svým vlivem mládež, proto chtěla děti už od mala organizovat a s mládeží pracovat. Po únoru 1948 se stal hlavní institucí pro organizaci mládeže v českých zemích Svaz české mládeže, který se na pražské slučovací schůzi v dubnu 1949 spojil se Svazem slovenské mládeže a vznikl jednotný Československý svaz mládeže. Byly přijaty prozatímní stanovy, které určovaly jako hlavní úkol „*vychovávat mládež k oddanosti lidově demokratické republice, lásce k Sovětskému svazu a seznamovat ji se základy vědeckého socialismu*“.⁵²² Do ČSM mohla vstoupit mládež ve věku 15–26 let, pro mladší děti byla součástí ČSM pionýrská organizace. První masový nábor do pionýrské organizace ČSM proběhl ve školním roce 1949–1950.⁵²³ Stát chtěl mít volný čas dětí co nejvíce pod kontrolou, a proto měl zájem o rozvoj dětských táborů a zotavoven, kde měl ideální podmínky k tomu, aby mohl na děti relativně přirozeně a nenuceně ideologicky působit.⁵²⁴ Zotavovna byla na žádost ONV zřízena i v bojanovské škole, a to poprvé v roce 1951. V kronice o tom stojí: „*Je vidět, že naše lidově demokratická republika nezapomíná ani na ty nejmenší, posílá je na rekreaci a umožňuje jim trávit radostné prázdniny, což má též význam pro jejich zdravý růst. Naše bojanovské děti, které se o to přihlásily, byly opět umístěny v jiných rekreačních střediscích.*“⁵²⁵ Stejně tak v létě 1952 se stala bojanovská škola prázdninovým útočištěm dětí.⁵²⁶

V roce 1951 panovala u členů MNV v Bojanově nespokojenost s velmi malou aktivitou ČSM. Z toho důvodu byla na konci roku provedena volba nových činovníků, kteří dostali na starost organizaci zaktivizovat.⁵²⁷ V lednu 1952 byla ČSM přidělena

⁵²⁰ *Tamtéž*, s. 326.

⁵²¹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/2, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 12.

⁵²² Michal ŠINDLÁŘ, *Československý svaz mládeže jako prostředek ideologického působení na mládež v Brně (1949–1953)*. Brno 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 19.

⁵²³ *Tamtéž*, s. 18, 19.

⁵²⁴ Věra KAFKOVÁ, *Československé odborové rekreace ROH v letech 1945 až 1989*. Praha 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, s. 42.

⁵²⁵ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 215.

⁵²⁶ *Tamtéž*, s. 225.

⁵²⁷ *Tamtéž*, s. 218.

místnost v č. p. 47, kterou si mládež sama upravila a zřídila si tam klubovnu.⁵²⁸ V roce 1960 OB zakoupila televizor právě do místní klubovny ČSM, kde bylo každý den veřejnosti přístupné televizní vysílání.⁵²⁹

Pionýr byl na Bojanovské škole ustanoven v roce 1950 a postupně se rozrůstal. V roce 1956 měl šest oddílů, o rok později již osm, které se účastnily veškerých oslav konaných v obci. Pro členy bylo každé pondělí přichystáno vysílání filmového týdeníku, aby měli informace o událostech odehrávajících se doma i v cizině.⁵³⁰ V rámci ČSM v Bojanově vznikl v roce 1958 pěvecký a recitační kroužek, který téhož roku vystoupil na veřejné slavnostní schůzi k Vítěznému únoru, k MDŽ a na schůzi SČSP.⁵³¹ Děti měly svůj vlastní mezinárodní den, jehož oslavy se postupně ustálily k datu 1. června. V Bojanově obec nepořádala v roce 1953 vlastní kulturní program, ale zajišťovala dopravu do Nasavrku na společné oslavy, kde vystupovali se svým tanečním vystoupením i žáci bojanovské školy.⁵³² V roce 1954 si však připravili učitelé místní školy pro děti program v obci. Místní kronikář oslavu popsal těmito slovy: „*Děti z celého okolí sešly se na náměstí, kde se řadily do průvodu. Průvod byl pestrý. Nejdříve šly děti nejmenší a pyšnily se vyzdobenými kočárky s panenkami, nebo pestře ofábornými koloběžkami, jiné nesly holubičky míru, květy nebo pestré fábory. Za nimi šly větší a větší děti, buď pěšky, nebo na pestře ozdobených kolech... Průvod pak prošel za veselého zpěvu na hřiště, kde se odbýval bohatý tělovýchovný program.*“⁵³³

Ani v Býšti zpočátku nepanovala spokojenost s chováním ČSM. V roce 1952 bylo jako nevhodné shledáno nespojitelné chování jeho členů. Trnem v oku byli také za plýtvání elektrickým proudem, protože při svých schůzích v klubovně nechávali svítit světla v celém sále.⁵³⁴ Malé zapojení SČM do kulturního života obce bylo projednáváno i v roce 1954.⁵³⁵ Další seskupení, ve kterém se mohly děti z Býště realizovat, byl při národní škole roku 1953 zřízený národopisný kroužek písní a tanců, který vedla místní učitelka. Absolventi tohoto kroužku založili po vyjití ze školy národopisný kroužek Radost, který navštěvovala mládež z celého okresu.⁵³⁶ Na krajské soutěži v Chocni bylo

⁵²⁸ SOKA Chrudim, NF – MV Bojanov, inv. č. 1, Zápisy MAV NF, s. 28.

⁵²⁹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 307.

⁵³⁰ *Tamtéž*, s. 261, 275.

⁵³¹ *Tamtéž*, s. 287.

⁵³² *Tamtéž*, s. 231.

⁵³³ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 245.

⁵³⁴ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 125.

⁵³⁵ *Tamtéž*, s. 171.

⁵³⁶ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 22.

jeho vystoupení dokonce hodnoceno jako nejlepší.⁵³⁷ Dochovaly se zprávy o podobě oslav MDD v obci v roce 1954, kdy si pionýři z místní národní školy připravili různé závodivé hry. Dále vystoupil se svým vystoupením taneční a pěvecký kroužek. Místní spolek dobrovolných hasičů si pro děti připravil požární cvičení a byl také odehrán fotbalový zápas jedenáctky ze svazu mládeže. Nakonec bylo v místním kině promítnuto dětské představení, na něž mohlo jít každé dítě zdarma. Celou akci místní kronikář zhodnotil těmito slovy. „*Naše socialistické zřízení se pečlivě stará o mládež, aby z ní vyrostli zdraví a uvědomělí budovatelé socialismu.*“⁵³⁸ V roce 1955 nacvičili žáci místní národní školy vystoupení na spartakiádu, své umění předvedli ve Chvojenci při vystoupení okrsku, v Holicích při cvičení celého okresu a pár vybraných se zúčastnilo také spartakiády v Pardubicích a v Praze.⁵³⁹ Pionýři měli v obci vlastní divadelní kroužek, který 18. ledna 1956 sehrál první loutkovou hru s názvem *Honza doktorem* a „*za spolupráce obvodového elektromontéra Formánka, který vhodným osvětlením, zvukovými efekty, mikrofony a reproduktory zvýšil účinek celého představení. Radostného zájmu účinkujících a 60 dětí jako diváků v hledišti, bylo dosaženo.*“⁵⁴⁰

SČM v Ostřešanech si v plánu na rok 1950 stanovil mimo jiné získat do svých řad nové členy, ze svých řad vybrat pět zástupců, kteří vstoupí k dobrovolným hasičům a dále si předsevzali zvýšit spolupráci se Sokolem pod heslem „*Každý svazák sokolem – každý sokol svazákem*“.⁵⁴¹ V srpnu 1951 navštívila schůzi MAV NF Ostřešany zástupkyně ONV, jež práci místních funkcionářů MNV a KSČ s mládeží shledala jako nedostatečnou. Jmenovitě zkritizovala nedostatečné zapojení SČM při žních a vyzdvihla práci KSČ s mládeží v obci Trnová, které by se ostřešanští měli přiblížit. Urychleně se mělo vyřešit přidělení místnosti mládeži v hostinci Na kopečku, kde by se mohla scházet.⁵⁴² Ani v následujícím roce se situace v ČSM nezlepšila, stále byl kritizován malý zájem členů a svaz nevykazoval téměř žádnou činnost.⁵⁴³ V lednu 1953 byla mezi členy ČSM provedena náborová akce do místního hasičského sboru.⁵⁴⁴ Ostřešanské děti se mohly realizovat v dětském souboru národní školy, který úzce spolupracoval se střediskem

⁵³⁷ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 183.

⁵³⁸ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 35.

⁵³⁹ *Tamtéž*, s. 24.

⁵⁴⁰ *Divadelní kroužek pionýrů v Býšti*, Nová Brázda, ročník 6., 31. 1. 1956, č. 4, s. 1.

⁵⁴¹ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, Plán skupiny ČSM na rok 1950.

⁵⁴² SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 43.

⁵⁴³ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 40.

⁵⁴⁴ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 24.

patronátního závodu, jenž byl v obci ustanoven v roce 1952. Dětský soubor se dobře prezentoval na kulturních akcích vesnice.⁵⁴⁵ Pro obec byl patronátním závodem pardubický podnik Tesla.⁵⁴⁶ V roce 1954 projednával MNV potřebu oživení činnosti u ČSM a v březnu 1955 byla jeho činnost shledána jako „*neuspokojivá a méněcenná*“.⁵⁴⁷ Děti mohly navštěvovat mičurinský kroužek, který byl zřízen při zdejší škole.⁵⁴⁸ V roce 1960 do něj docházelo dvanáct dětí, které pod vedením ředitele školy Beránka pěstovaly zejména zeleninu pro školní kuchyni.⁵⁴⁹ Dne 30. dubna 1959 zorganizovala ČSM na kopci u Mikulovic akci s názvem *Pálení reakce*. Do té doby se tento zvyk v archivních materiálech týkajících se Ostřešan neobjevuje ani pod běžným názvem pálení čarodějnic.⁵⁵⁰ K Mezinárodnímu dni dětí v roce 1959 se v Pardubicích konal sjezd pionýrů, jehož se zúčastnilo i třicet pionýrů z Ostřešan. Dne 7. června se v obci pořádalo okresní kolo soutěže požárních družstev. Pro děti byl v červnu zajištěn zájezd do divadla a také byl pro děti zařízen stanový tábor.⁵⁵¹ V roce 1960 měla ostřešanská škola pod vedením místních učitelek dvacet pět pionýrů, kteří se dle směrnice s názvem „*Co má znát a umět pionýr*“ účastnili veřejných vystoupení, připravovali si zeměpisné, postřehové a branné hry, věnovali se turistice i práci na školní zahradě.⁵⁵²

ČSM měl svou místní organizaci i v Prachovicích. Na listopadové schůzi 1951 si stanovil závazky do budovatelského plánu na rok 1952. Mimo závazky na odpracování brigádnických hodin v místním JZD se zaměřil také na rozšíření práce s mládeží. V zimním období měl být podporován a hojně navštěvován čtenářský kroužek a členové se měli zaměřit na upevnění a rozšíření pěveckého kroužku, kde by se děti učily budovatelské písně.⁵⁵³ V roce 1953 byla v obci nově ustanovena pionýrská skupina.⁵⁵⁴ V roce 1959 bylo u školy zřízeno pionýrské zemědělské hospodářství.⁵⁵⁵ Od roku 1960 se ve škole otevřel kroužek hry na piano, do kterého se ihned v prvním roce zapsalo deset dětí.⁵⁵⁶

⁵⁴⁵ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 37.

⁵⁴⁶ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 27.

⁵⁴⁷ *Tamtéž*, s. 17, 52.

⁵⁴⁸ *Tamtéž*, s. 133.

⁵⁴⁹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 18.

⁵⁵⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 263.

⁵⁵¹ *Tamtéž*, s. 270.

⁵⁵² SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 18.

⁵⁵³ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/19, Budovatelský plán na rok 1952, Místní skupina ČSM Prachovice – budovatelský plán ze dne 23. 11. 1951.

⁵⁵⁴ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/2, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 18.

⁵⁵⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 64.

⁵⁵⁶ *Tamtéž*, s. 71.

Sportovní oddíly

Organizace Sokol pokračovala v řízení tělovýchovných, sportovních a turistických organizací v obcích. V roce 1952 došlo k celostátní organizační změně – zanikla Česká obec sokolská a řízení Sokola přešlo pod nově zřízený Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, jenž zajišťoval jednotné státní řízení a kontrolu veškeré tělesné výchovy a sportu.⁵⁵⁷ Od ledna 1957 byl zrušen název Sokol a jeho majetek převeden na nově ustanovený Československý svaz tělesné výchovy.⁵⁵⁸

V Bojanově se v roce 1951 mezi členy Sokola začali setkávat s postupným uvádáním elánu, který dřív projevovali.⁵⁵⁹ Místní Sokol se v roce 1956 sloučil se sportovním klubem Jiskra a pronajal si pro svou činnost tělocvičnu v budově školy.⁵⁶⁰ V roce 1957 evidovali v organizaci padesát šest mužů, sedm žen a šedesát tři dětí.⁵⁶¹ Zpočátku velká aktivita organizace během roku 1957 upadala, za což bylo vedení kritizováno. „*Více jak 120 členná organizace mladých lidí měla by přinášeti více práce na poli tělovýchovy, sportu a kultury*“⁵⁶² V roce 1959 se v Bojanově slavilo čtyřicáté výročí místní organizace. V rámci něj se na starém hřišti mezi Bojanovem a Horním Bezděkovem konaly oslavy, při kterých byla místními žáky předvedena nacvičená vystoupení na spartakiádu, která se konala následující rok v Praze. V roce 1953 byl v Bojanově slavnostně ustanoven Svaz pro spolupráci s armádou neboli SVAZARM.⁵⁶³ Jednalo se o jednotnou masovou organizaci Národní fronty, která měla zajišťovat brannou výchovu⁵⁶⁴ obyvatelstva ve spolupráci s armádou.⁵⁶⁵

O fungování Sokola v Býšti v letech 1949–1951 informuje kniha zápisů ze schůzí, která se ve fondu Sokol – TJ Býšť dochovala. Z jednání není však patrná žádná sportovní

⁵⁵⁷ Adam KAŠPAR, *Sokol v proměnách času*. Praha 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, s. 65. Také zákon ze dne 12. 12. 1952 č. 71/1952 Sb., o organizaci tělesné výchovy a sportu, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-71>) [citováno 17. 3. 2021].

⁵⁵⁸ Zákon ze dne 20. 12. 1956 č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-68>) [citováno 17. 3. 2021].

⁵⁵⁹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 218.

⁵⁶⁰ *Tamtéž*, s. 262.

⁵⁶¹ *Tamtéž*, s. 262.

⁵⁶² *Tamtéž*, s. 276.

⁵⁶³ *Tamtéž*, s. 230.

⁵⁶⁴ Zákon ze dne 2. 11. 1951 č. 92/1951 Sb., o branné výchově, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-92>) [citováno 14. 3. 2021]. Zákon definuje brannou výchovu takto: „*Účelem branné výchovy je zajištění řádné přípravy nejširších vrstev pracujícího lidu k plnění úkolů obrany vlasti, prohloubení jednoty pracujícího lidu s lidově demokratickou armádou, výchova pracujícího lidu k věrnosti a společenému svazku se Sovětským svazem a se státy lidově demokratické, zvýšení jeho odhodlanosti a schopnosti k obraně vlasti a tím i úsilí o zajištění světového míru.*“

⁵⁶⁵ Ondřej VALTUS, *Svazarm a jeho zájmová činnost v okrese Vyškov v období normalizace*, Brno 2013, Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 6.

činnost, píše se jen o několika tanečních zábavách. V roce 1949 zaznamenala jednota úmrtí svého starosty, což ji organizačně oslabilo, neboť se nikdo zcela neujal řízení, a proto nebyla vykonávána žádná činnost.⁵⁶⁶ V únoru 1951 se členové usnesli na tom, že je potřeba znovu začít cvičit a nalákat do svých řad mladé lidi.⁵⁶⁷ Na rok 1956 bylo hlavním úkolem najít cvičitele, kteří by se věnovali mládeži.⁵⁶⁸ V roce 1956 bylo několik členů Sokola vysláno na spartakiádu do Košic a třicet cvičenců se zúčastnilo okresní spartakiády ve Vysokém Chvojně.⁵⁶⁹ Je evidentní, že Sokol určitou aktivitu vykonával, avšak ve fondu o ní není zaznamenáno téměř nic. O existenci SVAZARMU v Býšti fond MNV neposkytuje žádné zprávy.

V Ostřešanech byla na začátku roku 1953 činnost Sokola za uplynulý rok hodnocena jako dobrá, oproti ČSM a hasičskému sboru.⁵⁷⁰ Na schůzi MNV konané 29. prosince 1954 byl schválen přípravný výbor SVAZARMU.⁵⁷¹ Na ustavující schůzi se ale nikdo nedostavil, a proto byla organizace na březnové schůzi MNV shledána ještě jako neexistující, avšak v dalších zápisech již evidována je.⁵⁷² Proti tomu práce Sokola byla v březnu 1955 znovu ohodnocena uspokojivě, aktivita organizace se zvedala a dobrou práci odvádělo hlavně fotbalové mužstvo.⁵⁷³ Místní obyvatelé si na veřejné schůzi MNV v lednu 1956 stěžovali na to, že tělovýchovná jednota nemá vhodnou místnost, kde by mohla organizovat cvičení.⁵⁷⁴ Kladnému hodnocení se ostřešanskému Sokolu dostalo v roce 1958. Bylo vyzdvihováno pravidelné cvičení a pochvalu si vysloužil i fotbalový oddíl. Sokol se zapojoval i do akce Z v obci.⁵⁷⁵ V roce 1960 měl Sokol přes osmdesát členů a dokonce pro sebe získal nové větší prostory v sálu hostince Jednoty, kde prováděly děti základní tělesnou výchovu a cvičit začaly také ženy. Hlavní činností Sokola byl však fotbal, v roce 1960 byla do soutěže přihlášena dvě družstva, úspěšnější družstvo dospělých a družstvo dorostu.⁵⁷⁶

⁵⁶⁶ SOKA Pardubice, Sokol – TJ Býšť, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí 1946–1953, s. 58.

⁵⁶⁷ *Tamtéž*, s. 61.

⁵⁶⁸ SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 2, Zápisy z jednání pléna MNV, s. 6.

⁵⁶⁹ *Tamtéž* s. 16.

⁵⁷⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 33.

⁵⁷¹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 30.

⁵⁷² *Tamtéž*, s. 52.

⁵⁷³ *Tamtéž*.

⁵⁷⁴ *Tamtéž*, s. 94.

⁵⁷⁵ *Tamtéž*, s. 210.

⁵⁷⁶ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 22.

V Prachovicích přešla v roce 1953 TJ Sokol pod správu ZV – ROH n. p. PCV Prachovice a fungovala tak až do roku 1957.⁵⁷⁷ Od ledna 1957 přešla TJ Sokol do samostatné tělovýchovné jednoty v rámci ČSTV s názvem TJ Tatran Prachovice. V roce 1957 měla jednota sto padesát dva členů, z toho šedesát dospělých, kteří svoji činnost směřovali hlavně ke kopané, odbíjené, tenisu a měli také oddíl šachový.⁵⁷⁸ V roce 1958 došlo k další změně jména, a sice na TJ PCV Prachovice a jednota byla rozšířena o oddíl ledního hokeje v souvislosti s dostavbou nového osvětleného kluziště. V červnu 1958 absolvovalo sedmnáct členů jednoty veřejné vystoupení na celoslovenských slavnostech v Kežmaroku v rámci družby okresu Kežmarok a Chrudim. Oddíl odbíjené se zase účastnil pravidelných mezistřediskových turnajů o putovní pohár PCV.⁵⁷⁹ V roce 1959 měla jednota již dvě stě padesát jedna členů, z toho sto třicet šest dospělých.⁵⁸⁰ V červnu se v obci konala tělovýchovná slavnost, které se zúčastnily tělovýchovné jednoty a školy z celého okolí.⁵⁸¹ Jednota v červenci 1960 vyslala své zástupce na celostátní spartakiádu konanou v Praze, Prachovice reprezentovalo šestnáct mužů a dvacet čtyři žen.⁵⁸²

V roce 1955 byl v Prachovicích ustanoven SVAZARM.⁵⁸³ Spolek měl v roce 1960 již sto šedesát členů. Součástí byl i motoristický kroužek, který v roce 1959 na den osvobození republiky 9. května pořádal první ročník soutěže s názvem *Prachovické šlapačky*. O rok později byly 29. května 1960 uspořádány terénní motocyklové závody pod názvem *Prachovická rokle*. „*O dobrou pověst Prachovic se přičinili i svazarmovci n. p. PCV pořádáním terénního motocyklového závodu... Řada obětavých funkcionářů s celým štábem spolupracovníků poskytla sportovnímu obecenstvu vysoce hodnotný a bezvadně organizovaný terénní závod na trati, která je skutečnou roklí s mnoha nebezpečnými zatáčkami, skoky i rychlými rovinkami.*“⁵⁸⁴ Motoristický kroužek v Prachovicích nabíral mezi mladými na oblibě a dále se rozrůstal. Pod SVAZARMEM byl zřízen i střelecký klub, jenž byl také velmi aktivní.⁵⁸⁵

⁵⁷⁷ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 39.

⁵⁷⁸ *Tamtéž*, s. 51.

⁵⁷⁹ *Tamtéž*, s. 58–59.

⁵⁸⁰ *Tamtéž*, s. 62.

⁵⁸¹ *Tamtéž*, s. 69.

⁵⁸² *Tamtéž*, s. 67.

⁵⁸³ *Tamtéž*, s. 46.

⁵⁸⁴ *Prachovická rokle*, Budovatel, ročník 11., 9. 6. 1960, č. 24, s. 4.

⁵⁸⁵ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 48.

Prachovický SVAZARM byl zřejmě hojně dotovaný n. p. PCV. Obec by těžko mohla poskytnout finance na pořízení motocyklů do motoristického kroužku, nebo zakoupit pušky do střeleckého klubu.

Ve velikosti členské základny sportovních oddílů v jednotlivých obcích se ukázaly jako klíčové faktory podíl nezemědělského obyvatelstva a vhodnost přírodních podmínek k zemědělství. Ostřešany se svými přírodními podmínkami vybízely k tomu, aby se zemědělství věnovali nejen zemědělci z povolání, ale po práci také dělníci pracující v pardubických továrnách, tzv. kovozemědělci. Ti potom neměli dostatek volného času, aby jej mohli trávit cvičením, nehledě na fyzické vyčerpání související s dvojitou prací. V Ostřešanech bylo v roce 1960 organizováno v Sokole jen 8 % obyvatel. Naproti tomu v Bojanově, kde nebyly tak vhodné přírodní podmínky pro zemědělství, Sokol k roku 1957 evidoval 30 % obyvatel obce. V Prachovicích, jejichž obyvatelstvo tvořili koncem padesátých let z většiny zaměstnanci továrny, bylo v roce 1959 zapsáno v Sokole 19 % obyvatel a ve SVAZARMU se jich organizovalo 12 %. V Prachovicích byla činnost Sokola ze všech zkoumaných obcí nejrozmanitější. Zaštiťoval oddíl fotbalu, odbíjené, tenisu, ledního hokeje a šachů. Určitou roli hrála i lidnatost. V Bojanově, který měl jen třetinu obyvatel co Prachovice, by nebylo možné vést tolik sportovních oddílů jako právě v Prachovicích.

Běžné kulturní vyžití v jednotlivých obcích

Probíhající socializace vesnice a nově vzniklé oslavy začaly pomalu vytlačovat lety osvědčená obveselení, kterými byly poutě a posvícení. Co si však lidé vzít nenechali, byly taneční zábavy pořádané každoročně místními spolky. Objevovaly se ale i aktivity zcela nové. V padesátých letech se například začaly v obcích pořádat hledací dny mandelinky bramborové. V Bojanově byly brigády občanů a skupiny žáků místních škol vyslány do bramborových polí poprvé v roce 1950, avšak žádnou mandelinku nenašly, stejně tak v roce 1951.⁵⁸⁶ Poprvé byla mandelinka bramborová v Bojanově objevena v roce 1952.⁵⁸⁷ S jistotou víme, že v Býšti se pořádaly tzv. hledačky v srpnu 1952 a pokračovaly začátkem školního roku, kdy se do nich zapojila školní mládež a učitelé.⁵⁸⁸ V Ostřešanech se v červnu 1951 pustilo do hledání mandelinky bramborové 260 lidí.⁵⁸⁹ I v dalším roce byla bramborová pole prohlížena, zda se na nich nenachází mandelinka, hledáním byly

⁵⁸⁶ SOkA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 207, 217.

⁵⁸⁷ *Tamtéž*, s. 226.

⁵⁸⁸ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 5, Zápisy z jednání rady a pléna MNV, s. 136.

⁵⁸⁹ SOkA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 5.

před koncem školního roku pověřeny děti z místní školy.⁵⁹⁰ Hledačkám mandelínek se nevyhnuly ani děti z Prachovic, například v roce 1953 před koncem školního roku vyrazily na pole dvakrát.⁵⁹¹

V Bojanově se místní organizace snažily připravovat pro obyvatele rozmanitou náplň volného času. V roce 1950 a v roce 1952 mohli občané navštěvovat kurz ruštiny, ale zájem místních lidí nebyl velký. Mimo něj pořádali také kurz péče o matku a dítě, kurz správné výživy. Nechyběly divadelní představení, pásma od školních dětí, koncert hudebního kvarteta z Prahy, agromičurinské besedy či přednáška o trestním právu.⁵⁹² V roce 1952 mohly bojanovské ženy navštěvovat kurz pletení, různé čtenářské besedy a přednášky, mezi nimiž byla zajímavá přednáška doktora Panocha z nedaleké Seče o možnostech léčby rakoviny.⁵⁹³ V druhé půli května 1952 se v Bojanově uskutečnilo staročeské kácení máje, a to za hojné účasti místních i lidí ze širokého okolí.⁵⁹⁴ V roce 1954 patřil mezi nejvíce navštěvované zdravotnický kurz organizovaný ČSČK a doškolení motoristů.⁵⁹⁵ Kurz pro začínající řidiče motorových vozidel se pro velký úspěch za velké účasti místních i lidí z okolí konal i v roce 1956. Po absolvování kurzu byly konány zkoušky. V obci bylo v daném roce evidováno sedm osobních aut a dvacet čtyři motocyklů.⁵⁹⁶ Pro velkou oblibu divadelních představení se v Bojanově přikročilo na podzim 1956 k dostavbě jeviště vedle tělocvičny místní školy.⁵⁹⁷ Divadlo hrály jak školní děti, tak různá divadla z okolí, ale nechybělo ani známé Pražské vesnické divadlo.⁵⁹⁸ Divadelní soubor byl činný i v místním n. p. Technolen, o čemž se pochvalně hovořilo i v novinách chrudimského venkova: „V Bojanově skutečně viděli Zlého jelena, a to v divadelní hře Václava Klimenta Klicpery. Dosud byl Klicpera poměrně neznámým autorem na našich ochotnických scénách. Teprve dramatický soubor n. p. Technolen v Bojanově, který tento děj sehrál dne 12. a 13. března 1960, dokázal, že i ochotníci mohou hrát Klicperovy hry a to s úspěchem.“⁵⁹⁹ V lednu 1958 doplnil ČSM již tak kulturně bohatý program odpoledničkami pořádanými v místním sále, při kterých hrála

⁵⁹⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 12.

⁵⁹¹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 4/2, Zápisy ze schůzí rady a pléna, s. 34.

⁵⁹² SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 203.

⁵⁹³ *Tamtéž*, s. 222.

⁵⁹⁴ *Tamtéž*, s. 223.

⁵⁹⁵ *Tamtéž*, s. 245.

⁵⁹⁶ *Tamtéž*, s. 261.

⁵⁹⁷ *Tamtéž*, s. 260.

⁵⁹⁸ *Tamtéž*, s. 285.

⁵⁹⁹ *Zlý jelen v Bojanově*, Budovatel, ročník 11., 25. 3. 1960, č. 13, s. 3.

hudba, a tančilo se.⁶⁰⁰ V Bojanově se velké oblibě převážně mládeže těšily různé estrády ať už vojenské nebo pořádané továrnou. Největší návštěvnost však vždy měly besídky a představení, které nastudovaly děti.⁶⁰¹

V obcích byly zakládány také místní skupiny Československého červeného kříže. V Bojanově se tak stalo v březnu 1953 a dvacet čtyři místních lidí podalo přihlášku ke členství.⁶⁰² Fungovala zde místní organizace Československého svazu rybářů, který v roce 1951 vybuďoval pro své účely okolo Bojanova tři rybníky.⁶⁰³ Velká změna pro spolek se sto osmnácti členy přišla v roce 1958, kdy jim byl do správy přidělen úsek řeky Chrudimky od Sečské přehrady až po přehradu Křižanovickou, včetně Novomlýnského rybníku a rybníků v Nasavrkách a Ochozi.⁶⁰⁴ V roce 1958 zaznamenal Bojanov vznik místní pobočky Československého svazu zahrádkářů a ovocnářů, do kterého se hned při vzniku přihlásilo třináct zájemců.⁶⁰⁵ O rok později byl založen Spolek chovatelů drobného zvířectva.⁶⁰⁶ K roku 1960 bylo v Bojanově evidováno jedenáct masových složek: Organizace KSČ, ROH, SČSP, ČSM, ČSČK, Tělovýchovná jednota, Svaz rodičů a přátel školy, Lidová myslivecká společnost, Československý svaz rybářů, Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů a Spolek chovatelů drobného zvířectva.⁶⁰⁷

Kulturní život v Bojanově zajišťovalo také místní kino, například v roce 1950 promítlo padesát dva filmů, divácká návštěvnost byla však malá, neboť filmy neměly velkou kvalitu.⁶⁰⁸ V roce 1952 ale přešlo kino ze správy MNV, které dostávalo filmy přímo z Prahy, pod krajskou správu československého filmu v Pardubicích. Ta distribuovala z krajské půjčovny filmy do obcí, které pod ni spadaly. Návštěvnost bojanovského kina se po této změně zlepšila, a to díky lepší kvalitě vysílaných filmů.⁶⁰⁹ Zpět do správy MNV přešlo kino v roce 1957 a jeho návštěvnost dále narůstala. Nově byly pro žáky místní školy promítány vzdělávací filmy, jež byly vybírány ve shodě s probíraným učivem.⁶¹⁰ Bojanovské kino si i v následujících letech drželo vysokou návštěvnost, ale pomalu mu vznikala konkurence v podobě televizorů, které si lidé

⁶⁰⁰ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 285.

⁶⁰¹ *Tamtéž*, s. 250.

⁶⁰² *Tamtéž*, s. 232.

⁶⁰³ *Tamtéž*, s. 217.

⁶⁰⁴ *Tamtéž*, s. 288.

⁶⁰⁵ *Tamtéž*, s. 288–289.

⁶⁰⁶ *Tamtéž*, s. 298.

⁶⁰⁷ *Tamtéž*, s. 307.

⁶⁰⁸ *Tamtéž*, s. 204.

⁶⁰⁹ *Tamtéž*, s. 223.

⁶¹⁰ *Tamtéž*, s. 269, 273, 274.

pořizovali do svých domácností. Například v roce 1959 se v Bojanově nacházelo již šest televizních přijímačů.⁶¹¹ Další důležitou kulturní institucí v Bojanově byla knihovna. Ta v roce 1951 prošla revizí, byly z ní vyřazeny staré výtisky a nově do ní byly zařazeny knihy, které byly majetkem místní KSČ. Doplnění knih do knihovny převzal ONV.⁶¹² Další revizí a vyřazením nevhodných starých tisků prošla bojanovská knihovna v roce 1954.⁶¹³ V roce 1955 byla rozšířena o dětské knihy ze školní žákovské knihovny.⁶¹⁴ Bojanovská knihovna postupně zajišťovala nejen půjčování knih, ale pořádala různé čtenářské besedy, promítání diapozitivů či předčítání pohádek pro nejmenší čtenáře. Pro studenty zase zprostředkovávala výpůjčky z okresní knihovny v Chrudimi.⁶¹⁵ V roce 1960 měla bojanovská knihovna 1 886 svazků a její služby využívalo celkem sto třicet osm čtenářů.⁶¹⁶ Knihovna v Bojanově byla velmi kvalitní kulturní institucí, o čemž svědčí i to, že v roce 1960 byla vyhodnocena jako nejlepší knihovna v okrese.⁶¹⁷

V Býšti v roce 1951 vstupovaly do života vesnice tyto organizace: ČSM, JSČZ, Sokol, SČSP, myslivecký spolek, hasičská jednota a SRPŠ.⁶¹⁸ V obci fungovalo kino, které například v roce 1955 promítalo třikrát týdně. Každoročně se v obci slavily MDŽ, Den osvobození 9. května, MDD, VŘSR a na konci roku besídka „Děda Mráz“. O dětské vánoční besídce spojené s nadílkou, která se konala v prosinci 1955 a zúčastnilo se jí téměř 120 dětí i dospělých referovaly i okresní noviny.⁶¹⁹ Vyšší formu kultury si mohli místní užít při zájezdech do pardubického divadla.⁶²⁰ V červenci 1958 přišel MNV spolu s osvětovou besedou k nové formě styku s občany, a to skrze vydávání místních novin s názvem *Pramen*. V úvodu prvního čísla byli občané vyzýváni, aby se sami podíleli na obsahu novin tím, že budou psát vlastní články a návrhy. V novinách byl například zveřejněn program kina, které hrálo každou sobotu a neděli a některé středy. Hrály se například filmy jako *Poslušně hlásím*, *Bomba* nebo *Žena, o které se mluví*.⁶²¹ V březnu

⁶¹¹ *Tamtéž*, s. 294.

⁶¹² *Tamtéž*, s. 214.

⁶¹³ *Tamtéž*, s. 246.

⁶¹⁴ *Tamtéž*, s. 252.

⁶¹⁵ *Tamtéž*, s. 284.

⁶¹⁶ *Tamtéž*, s. 307.

⁶¹⁷ *Tamtéž*, s. 308.

⁶¹⁸ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 99, Činnost MNV, Budovatelský plán, kart. 2, Budovatelský plán obce na rok 1952.

⁶¹⁹ *Vracíme se znovu do Býště*, Nová Brázda, ročník 6., 6. 1. 1956, č. 1, s. 1.

⁶²⁰ SOkA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 24, 25.

⁶²¹ SOkA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 134, Neperiodické publikum, Zpravodaje, Obecní noviny, kart. 6, *Pramen*, červenec 1958, roč. 1, č. 1.

1958 byl v obci ustanoven Spolek zahrádkářů.⁶²² V roce 1958 MNV shledal aktivitu OB jako nedostatečnou a kulturní život v obci by se podle něj měl zlepšit.⁶²³ V Býšti se i v 50. letech slavily tradiční pouťové slavnosti.⁶²⁴ Býšť se může chlubit vlastní tradicí, jejíž čas přicházel na svátek svaté Kateřiny 25. listopadu. Zvyk spočíval v tom, že se sešly starší ženy, které zhotovily panenku Káču, která měla sukni zdobenou jablky a švestkami. Dle slov místního kronikáře: „*S velkou slávou se Káča naložila na ozdobenou bryčku a nesla se do hostince, kde se konala taneční zábava. Tam byla umístěna v čele sálu na stole, kde ji starší ženy bedlivě hlídaly, aby jim ji nevzali mládenci ze sousedních obcí. Každý tanec s jednou z hlídaček musel být vykoupen nejčastěji přípitkem.*“⁶²⁵

O kulturní život Ostřešan se na počátku 50. let starala osvětová rada, později osvětová beseda, která se snažila o budování vřelého vtahu občanů k SSSR a sovětské kultuře. Na přelomu roku 1949/1950 byl osvětovou radou uspořádán kurz ruštiny pod vedením ředitele školy Malého.⁶²⁶ V roce 1952 fungovaly v Ostřešanech tyto složky: ČSM, JZD, SČSP, KSČ, Sokol, Výbor žen, myslivecký spolek, dobrovolní hasiči, rodičovské sdružení, OB a místní cihelna.⁶²⁷ MNV zhodnotil aktivitu OB v roce 1952 jako velmi malou, připravené akce byly málo navštěvované a veřejnost o ně nejevila zájem.⁶²⁸ V roce 1952 do kulturního života začalo vstupovat středisko patronátního závodu, jež v rámci své činnosti zajistilo pro obec první rok svého působení divadelní přestavení *Roháč z Dubé*.⁶²⁹ Na podzim 1952 se MNV zaměřil na doplnění hasičského sboru hlavně o mládež a ženy, neboť cítil, že má sbor velké rezervy.⁶³⁰ Kulturní činnost jednotlivých složek v obci se postupně zlepšovala a za rok 1954 ji MNV ohodnotil jako „*dosti uspokojivou*“.⁶³¹ Dle MNV mělo rezervy v aktivitě ještě Sdružení rodičů a přátel školy.⁶³² Mezi obzvláště povedené akce patřil v roce 1954 slavnostní večer k příležitosti Dne československé armády. Akce se zúčastnila širší veřejnost a kulturní program si připravili pionýři a žačky místní národní školy. Ti pod vedením ředitele školy Beránka zazpívali

⁶²² SOKA Pardubice, MNV Býšť, inv. č. 8, Zápisy z jednání rady MNV, s. 166.

⁶²³ *Tamtéž*, s. 173.

⁶²⁴ *Tamtéž*, s. 154.

⁶²⁵ SOKA Pardubice, AO Býšť, SK 50, Pamětní kniha obce Býště, s. 27.

⁶²⁶ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 26.

⁶²⁷ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 6.

⁶²⁸ *Tamtéž*, s. 14.

⁶²⁹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 1, Zápisy rady, s. 37.

⁶³⁰ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 2, Zápisy rady, s. 17.

⁶³¹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 42.

⁶³² *Tamtéž*, s. 52.

pásmo písní. Následoval projev předsedy MNV a poté zástupce armády.⁶³³ Na začátku roku 1957 nastala generační obměna ve vedení sboru požární ochrany, hlavní iniciativu převzali mladí členové, kteří slíbili předsedovi MNV spolupráci, větší zapojení do života v obci a provedení náboru nových členů.⁶³⁴ V první polovině roku 1957 převzal MNV do své správy místní kino.⁶³⁵ V obci fungoval rozhlasový kroužek, který mimo jiné propagoval kulturní činnost místním rozhlasem.⁶³⁶ Na rok 1959 bylo plánováno oživit divadelní soubor a pořádat každý měsíc kulturní dny.⁶³⁷ Od 13. prosince 1959 rozvířily kulturní život Ostřešan tzv. odpoledničky, na jejichž pořádání se podílel také ČSM.⁶³⁸

V květnu 1956 byla školská komise MNV pověřena vydáváním vesnických novin.⁶³⁹ Místní noviny s názvem *Zrcadlo Ostřešan* se však podle zápisů MNV začaly vydávat až během roku 1960. Výtisky se však nedochovaly ani ve fondu MNV Ostřešany, ani v knihovně SOKA Pardubice, ani v Krajské knihovně Pardubice.⁶⁴⁰ OB zajišťovala vydávání novin jednou měsíčně, v novinách byly otištěny různé články, které měly popularizovat činnost MNV, JZD a složek NF.⁶⁴¹ O kultuře v roce 1960 se kronikář podrobně zmiňuje v nově založené kronice. Oslavy se pořádaly v den Vítězného února, na MDŽ, v den narození V. J. Lenina, 1. května, v Den Osvobození a ve dnech VŘSR. Promítány byly krátkometrážní vzdělávací filmy pro zemědělce a uskutečnilo se množství přednášek s tematikou výchovy dětí či zdravotnictví. Složky obce organizovaly četné zájezdy po republice, například JZD se vypravilo do Jiráskova kraje a do Hřenska a děti z MŠ se podívaly do Prahy. Pro obyvatele bylo zorganizováno také několik plesů a tanečních zábav, například při pouti, dožínkách či posvícení.⁶⁴² Obyvatelé Ostřešan mohli dlouhá léta navštěvovat místní kino v sálu hostince Jednoty, bývalého hostince u Čabanů. V kinosálu byl ale slyšet hluk z nedalekého výčepu a nešťastné bylo také umístění záchodů vedle sálu.⁶⁴³ Z těchto důvodů bylo v roce 1956 jednáno se zástupci státního filmu v Pardubicích o přemístění kina. Konečné rozhodnutí však padlo až v roce 1960, kdy bylo v prosinci kino přesunuto do budovy OB. Velký sál OB byl k tomuto účelu

⁶³³ *Tamtéž*, s. 20.

⁶³⁴ *Tamtéž*, s. 139.

⁶³⁵ *Tamtéž*, s. 143.

⁶³⁶ *Tamtéž*, s. 240.

⁶³⁷ *Tamtéž*, s. 255.

⁶³⁸ *Tamtéž*, s. 307.

⁶³⁹ *Tamtéž*, s. 110.

⁶⁴⁰ *Tamtéž*, s. 328.

⁶⁴¹ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 23.

⁶⁴² *Tamtéž*, s. 20, 21.

⁶⁴³ *Tamtéž*, s. 21.

adaptován během ledna 1961.⁶⁴⁴ Dne 18. prosince 1960 proběhla v sále pro děti vánoční besídka s nadílkou, kdy každý žák dostal od SRPŠ kolekci cukrovinek na vánoční stromeček.⁶⁴⁵ Pro zábavu a osvětu místních obyvatel fungovala v Ostřešanech knihovna. V roce 1949 z ní byly podle pokynů v oběžníku OAV NF odebrány staré a nevhodné knihy, které musely být vyřazeny z veřejných i jiných knihoven. Výběr a odvezení knih zajistila místní osvětová rada a knihovník.⁶⁴⁶ Knihovna nesloužila jen k půjčování knih, ale například v prosinci 1960 místní knihovnice uspořádala v prostorách OB výstavu knih, kde si mohli zájemci některé knihy i zakoupit.⁶⁴⁷

V Prachovicích se v roce 1950 do kulturního života v obci zapojovaly ČSSP, sbor dobrovolných hasičů, JSCZ, Sokol, Sdružení rodičů a přátel školy, MO KSČ a místní lovecká společnost.⁶⁴⁸ Lovecká společnost například připravovala veřejné přednášky o ochraně přírody a lesa. Rok 1951 přinesl obyvatelům novou zábavu v podobě kina, které promítalo třikrát týdně.⁶⁴⁹ Na rok 1952 byl pro občany připraven kurz ruštiny.⁶⁵⁰ Mezi lety 1956 a 1960 se obyvatelům naskýtal každý rok podobné možnosti kulturního vyžití: mohli shlédnout několik divadelních her přímo v obci, nebo se zúčastnit zájezdu na divadelní představení do okolních obcí, užít si zábavní estrády pořádané místním závodem, zúčastnit se tanečních zábav či si poslechnout přednášku o zajímavých tématech.⁶⁵¹ V roce 1960 se v obci konaly oslavy Vítězného února, 1. a 9. května, MDŽ, MDD, a VŘSR, iniciátorem všech oslav byla škola a kulturní komise při MNV.⁶⁵² V obci kulturní osvětu zajišťovala knihovna. V roce 1950 se přestěhovala do školní budovy, byla doplněna o nové knihy, ale následně musela být její činnost přerušena.⁶⁵³ Knihovna byla znovu otevřena 31. března 1958 zásluhou knihovníka z PCV, obsahovala 601 svazků a využívalo ji třicet pět čtenářů.⁶⁵⁴ K roku 1959 se rozrostla na 706 knih a počet čtenářů se zvýšil na osmdesát tři.⁶⁵⁵ Rozšiřovala se velmi rychle, roku 1960 vlastnila již 1 528

⁶⁴⁴ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, DII ukn 3, Zápisy MNV, s. 126, 412, 415.

⁶⁴⁵ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 20.

⁶⁴⁶ SOKA Pardubice, NF – MV Ostřešany, inv. č. 1, Protokol akčního výboru Národní fronty, s. 19.

⁶⁴⁷ SOKA Pardubice, MNV Ostřešany, SK 539, Pamětní kniha, s. 20.

⁶⁴⁸ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/18, Budovatelský plán na rok 1950.

⁶⁴⁹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 33.

⁶⁵⁰ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/19, Budovatelský plán na rok 1952, s. 13.

⁶⁵¹ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 48, 52, 59, 62, 67.

⁶⁵² *Tamtéž*, s. 67, 71.

⁶⁵³ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 15/18, Budovatelský plán na rok 1950, Dílčí plán MRO v Prachovicích na rok 1950 ze dne 12. 2. 1950.

⁶⁵⁴ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 27/1, Kronika MNV Prachovice, s. 58.

⁶⁵⁵ *Tamtéž*, s. 61.

svazků a evidovala osmdesát osm čtenářů.⁶⁵⁶ Obec se v 50. letech dostavbou sídliště s dvěma sty padesáti byty pro cca 1 400 lidí velmi rozrostla a potřeba kulturního vyžití stoupla. Zapomnělo se však na výstavbu kulturního domu, kam by mohli obyvatelé zajít za zábavou a relaxovat, neboť místní sokolovna již nedostačovala potřebám rozrostlé vesnice. Proto byl na ONV Chrudim zaslán požadavek na zařazení stavby kulturního domu do plánu na rok 1957. Mělo se jednat o kulturní dům, ve kterém by byla místnost pro kino a divadlo s jevištěm, dále restaurace a několik pokojů pro nocleh.⁶⁵⁷ ONV ale žádost odmítl a Prachovice se kulturního domu dočkaly až po roce 1960.⁶⁵⁸

Kulturní život obcí souvisel s tím, zda měli místní obyvatelé volný čas, ve kterém by mohli kulturu navštěvovat. Lidé pracující v průmyslu⁶⁵⁹ měli řádově více času, než zemědělci, a zemědělci v JZD zase více času než samostatně hospodařící, pokud družstevníci nedrželi ještě velké záhumenky.⁶⁶⁰ Výzkum potvrzuje, že bohatší kulturní život měly obce, kde byl větší podíl pracujících mimo zemědělství. To dokládají rozmanité kulturní akce pořádané v Bojanově, přestože se jedná o nejméně lidnatou ves. Z porovnání počtu obyvatel Bojanova a počtu v něm existujících spolků lze vyvodit, že většina lidí v Bojanově byla v některém z nich organizovaná. Jen v Sokole cvičilo 120 lidí a v rybářském spolku bylo 118 členů. Je pravděpodobné, že v Bojanově panovaly spíše harmonické sousedské vztahy a obyvatelé se mezi sebou družili a spolupracovali spolu.

⁶⁵⁶ *Tamtéž*, s. 67.

⁶⁵⁷ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/17, Veřejné stavby, kulturní dům, Výstavba kulturního domu ze dne 23. 4. 1956.

⁶⁵⁸ SOKA Chrudim, MNV Prachovice, ukl. č. 25/17, Veřejné stavby, kulturní dům, Výstavba kulturního domu ze dne 5. 6. 1956.

⁶⁵⁹ SOKA Chrudim, AO Bojanov, kronika 814, Pamětní kniha městyse Bojanov 1924, s. 194. „Z některé rodiny pracují v továrně i dva členové a jejich výdělek způsobuje stoupání jejich životní úrovně. Jaký byl dříve výdělek bojanovských lidí vedle výtěžku perné zaslouženého z jejich malých políček? Byly to jen sezonní výdělky získané odprodejem hub, jahod a malin, které mnohdy celé rodiny sbíraly od slunka do slunka a které vozily, dříve i pěšky nosily do Chrudimě nebo do Pardubic... Dnes pracují od šesti do dvou hodin v čisté, prostorné a teplé továrně, za svůj výdělek mohou si opatřit vydatné přesnídávky a ve dvě hodiny odcházejí domů, kde se mohou věnovat své domácí práci a odpočinku.

⁶⁶⁰ *Záhumenky a čas na kulturu*, Budovatel, ročník 10., 2. 12. 1959, č. 51, s. 2. „Často je slyšet nářky, že družstevník nemá ani neděli, že mu na kulturní život nezbyvá čas. Má proto na vesnici ustát kulturní život? Někteří se skutečně domnívají, že ano. Jsou ovšem i takoví, kteří mají jiný názor a dokonce podložený praxí. To, že ve špičkových pracích je málo času, ví každý. Je pravda i to, že družstevník po celý den pracuje na družstevním a ve chvílích odpočinku, kdy by se mohl věnovat kultuře, pracuje na svém záhumenku. Na malém pozemku se traktor těžko otáčí a tak se většinou pracuje po staru – ručně... Na našem okrese máme již dosti družstev, kde mají záhumenky ve společném hospodaření a kde přibyl čas na kulturu, sport, na veřejnou činnost... Očima osvětáře je to cesta, jak lidi zbavit dřiny a získat více času na sebezvědomění, na kulturu.

V Prachovicích, přestože se jedná o obec průmyslovou, je třeba brát v potaz její celkovou turbulentní situaci. Teprve v roce 1956 se dostavěla cementárna a do nového sídliště se nastěhovaly první rodiny. Příchozím obyvatelům nějaký čas trvalo, než se v novém bydlišti zorientovali a začali se podílet na kulturním životu obce. Postupné zapojování lze vidět na počtech členů Sokola – v roce 1957 měl 152 členů, v roce 1959 jich měl již 251. V následujících letech se do organizací začleňovali další lidé a stále více se do kulturního života obce zapojoval PCV n. p., o čemž svědčí články v podnikových novinách *Cementář*.

Počet obyvatel obce má na kulturní život také vliv, což dokazuje porovnání zemědělsky orientovaných Ostřešan a Býště. Je viditelné, že v lidnatějších Ostřešanech byl kulturní život rozmanitější než v Býšti, v níž žila přibližně polovina lidí.

Ve všech obcích se mohli lidé zapojovat do těchto organizací: dobrovolní hasiči, myslivci, Sokol, SČSP a ČSM.

Závěr

Diplomová práce je konkrétní sondou do vývoje čtyř obcí pardubického a chrudimského okresu v letech 1945–1960. Výběr byl proveden na základě jejich rozdílného charakteru. Zvolena byla jak vesnice ležící blízko města, tak v okrajové části okresu, dále převážně zemědělská vesnice a vesnice s nižší bonitou půdy a vyšším podílem nezemědělců v obyvatelstvu. Vsi se od sebe lišily rovněž svou lidnatostí. Český venkov v tomto období procházel celou řadou změn v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva či prováděnými pozemkovými reformami. Důležitým mezníkem bylo v únoru 1949 přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech, na jehož základě se v obcích postupně budovala JZD, scelovala půda a měnily společensko-ekonomické vztahy, čímž se zcela narušil po staletí budovaný chod vesnice a v důsledku toho i její obraz. JZD se začala zapojovat do obecního života a ovlivňovala jak výstavbu, tak kulturu v obcích. Rokem 1949 je rozdělena i diplomová práce na dvě hlavní kapitoly. Na základě archivního výzkumu je zachycen vývoj v oblastech, které přímo ovlivňovaly každodenní život obyvatel. Mezi ně patří výstavba a modernizace, politicko-společenské proměny a kulturní život v obci související s možnostmi trávení volného času místních obyvatel.

Na rozdílném charakteru obcí v parametrech jako lidnatost, vzdálenost od většího města, přírodní podmínky a podíl nezemědělského obyvatelstva byla postavena hypotéza. Práce měla potvrdit, že tyto parametry mají vliv na vývoj obcí a na život místních lidí. Ukázalo se, že vývoj některých oblastí bylo rozdílným charakterem obcí ovlivněno znatelně, kdežto jiné fenomény byly téměř shodné.

Z výzkumu nevyplývalo, že by jeden ze stanovených rozdílů mezi obcemi byl zcela dominantní pro všechny aspekty. V problematice využití volného času šetření ukázalo, že bohatší kulturní život měly obce, kde byl větší podíl pracujících mimo zemědělství. V těchto obcích byl evidován větší počet organizací a prameny hovoří o jejich větší pracovitosti. Podíl lidí zaměstnaných mimo zemědělství měl vliv také na aktivitu a členskou základu sportovních oddílů. Roli hrála i vhodnost přírodních podmínek k pěstování plodin. Obce s úrodnou půdou vybízely k tomu, aby se zemědělství věnovali nejen zemědělci z povolání, ale po práci také lidé zaměstnaní v jiných oborech. Ti potom neměli dostatek volného času ani energie na cvičení. Při porovnání dvou obcí s podobnou bonitou půdy hrála roli i lidnatost, kdy více lidí v obci znamenalo více cvičenců a více sportovních odvětví.

Naopak v oblasti občanské vybavenosti se faktor podílu zemědělců a nezemědělců vůbec neprojevil stejně jako vliv lidnatosti. Důležitá byla vzdálenost od většího města a význam obce pro okolní vsi a osady. Obyvatelé obcí blízko větších měst si mohli snadno zařídit potřebné úkony v blízkém městě, zatímco vzdálenější vsi usilovaly o zajištění zdravotnické péče či kompletního základního vzdělávání ve své obci.

Analýzou dat z oblasti výstavby se ukázalo, že v obcích ležících ve větší vzdálenosti od města se budovalo více. Hlavní roli hrál opět lokální význam obce a schopnost funkcionářů MNV obstarat peníze, materiál z dotačních akcí a namotivovat místní k účasti na pořádaných brigádách. Všechny zkoumané vesnice se snažily investovat do školních budov, vylepšovat prostory MNV, hasičské zbrojnice a zajistit odpovídající kulturní sál.

Vliv žádného ze stanovených rozdílů se nepodařilo vysledovat například v případě zakládání a fungování JZD či v práci MAV NF. Rovněž podoba režimem vyžadovaných oslav svátků a výročí se příliš nelišila.

Popisovaná situace v jednotlivých obcích mohla být zkreslena obsahem použitých archivních materiálů, na které měl značný vliv jejich autor. Problém se týká jak kronik, tak zápisů z jednání orgánů místní správy. Jsem si vědoma, že se další informace ke zkoumaným obcím mohou nacházet i v jiných než mnou probádaných pramenech, například ve fondech nadřízených orgánů a ve specializovaných archivech. Možnost provést dodatečný výzkum v dalších archivech a fondech však byla znemožněna pandemií nemoci COVID 19, když archivy byly od března 2020 většinou uzavřeny a jen výjimečně pracovaly v omezeném režimu. Závěry formulované na základě provedeného šetření by bylo vhodné potvrdit výzkumem v dalších obcích. Existuje jisté riziko, že vývoj sledovaných vsí mohl být anomální a bádání v dalších obcích stejného charakteru by výsledky vyvrátilo.

Seznam pramenů a literatury

Písemné prameny

SOkA Chrudim, fond AO Bojanov, kronika 814.

SOkA Chrudim, fond MNV Bojanov, karton 1.

SOkA Chrudim, fond NF – MV Bojanov, karton 1.

SOkA Chrudim, fond MNV Prachovice, kartony 1, 4, 15, 25, 27, 29.

SOkA Chrudim, fond ONV Chrudim II, ukl. j. 728.

SOkA Pardubice, fond AO Býšť, karton 3.

SOkA Pardubice, fond AO Ostřešany, Pamětní kniha SK 538.

SOkA Pardubice, fond Československý svaz žen – MO Býšť, inv. č. 1.

SOkA Pardubice, fond JNV Pardubice, kartony 15, 109, 269.

SOkA Pardubice, fond MNV Býšť, kartony 1, 2, 3, 6, 7.

SOkA Pardubice, fond MNV Ostřešany, dodatky II.

SOkA Pardubice, fond NF – MV Býšť, karton 1.

SOkA Pardubice, fond NF – MV Ostřešany, inv. č. 1.

SOkA Pardubice, fond Sokol – TJ Býšť, inv. č. 1.

Tištěné prameny

Edice

Klement GOTTWALD, *Boj o chléb vítězně skončen. Projev na dožínkové slavnosti v Buštěhradě*, in: Deset let: sborník statí a projevů 1936–1946. Praha 1949, s. 394.

Tisk

Budovatel 1959–1960.

Vesnické noviny Pardubicka 1954.

Pardubický kraj v rámci lidové správy 1951.

Nová brázda 1956.

Zákony a další příručky

Dekret presidenta republiky ze dne 21. 6. 1945 č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, dostupné online (<https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>) [citováno 25. 4. 2021].

Dekret presidenta republiky ze dne 20. 7. 1945 č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-28>) [citováno 7. 11. 2020].

Dekret presidenta republiky ze dne 25. 10. 1945, č. 108/1945 Sb., § 9, 10, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-108>) [citováno 7. 11. 2020].

Historický lexikon obcí České republiky - 1869–2011, III. Počet obyvatel a domů podle krajů, okresů, obcí, částí obcí a historických osad / lokalit v letech 1869–2011, dostupné online (<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150531.pdf/22d89f01-5aa6-47cf-8c3f-6703cc81ae9e?version=1.2>) [citováno 13. 4. 2021].

Nařízení vlády ze dne 29. 12. 1928 č. 226/1928 Sb., kterým se vydávají předpisy o podávání žádosti za finanční podporu elektrizace venkova a o postupu při jejich vyřizování, dostupné online (<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi4f6mrgyghazrwfuya>) [citováno 19. 11. 2020].

Nařízení vlády ze dne 5. 5. 1945 č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-4>) [citováno 20. 3. 2020].

Nařízení vlády ze dne 18. 1. 1949 č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-3>) [citováno 4. 11. 2020].

Zákon ze dne 22. 7. 1919 č. 438/1919 Sb., o státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace, dostupné online (<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6nbthawta>) [citováno 4. 11. 2020].

Zákon ze dne 1. 7. 1926 č. 139/1926 Sb., na podporu soustavné elektrizace venkova, dostupné online (<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4213/1/2/zakon-c-139-1926-sb-o-financni-podpore-elektrizace-venkova/zakon-c-139-1926-sb-o-financni-podpore-elektrizace-venkova>) [citováno 19. 11. 2020].

Zákon ze dne 25. 10. 1946 č. 192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu, dostupné online (<https://www.zakony.cz/zakon-SB1946192>) [citováno 3. 11. 2020].

Zákon ze dne 20. 12. 1946 č. 249/1946 Sb., § 9, o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy a některých jiných osob veřejného práva, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-249>) [citováno 4. 11. 2020].

Zákon ze dne 20. 7. 1948 č. 205/1948 Sb., čl. II., jímž se mění a doplňují předpisy o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků lidové správy a některých jiných osob

veřejného práva, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-205>) [citováno 4. 11. 2020].

Zákon ze dne 27. 10. 1948 č. 241/1948 Sb., § 1, o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241>) [citováno 26. 2. 2021].

Zákon ze dne 23. 2. 1949 č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69>) [citováno 15. 3. 2020].

Zákona ze dne 7. 12. 1949 č. 268/1949 Sb., o matrikách, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-268>) [citováno 23. 2. 2021].

Zákon ze dne 2. 11. 1951 č. 92/1951 Sb., o branné výchově, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-92>) [citováno 14. 3. 2021].

Zákon ze dne 19. 12. 1951 č. 103/1951 Sb., o jednotné preventivní a léčebné péči, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-103>) [citováno 15. 3. 2020].

Zákon ze dne 12. 12. 1952 č. 71/1952 Sb., o organizaci tělesné výchovy a sportu, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-71>) [citováno 17. 3. 2021].

Zákon ze dne 20. 12. 1956 č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-68>) [citováno 17. 3. 2021].

Zákon ze dne 9. 4. 1960 č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36/zneni-0#p19>) [citováno 4. 11. 2020].

Literatura

BĚLÍKOVÁ, Vladislava (ed.), *Proměny hanácké vesnice*, Zlín 2003.

BENEŠ, Josef – TOMÍŠEK, František, *Rok ve Vlčnově 1945-46: národopisný dokument o životě vesnice*, Vlčnov 2003.

BERANOVÁ, Adéla, *Historický nástin kinofikace města Rožnov pod Radhoštěm od počátků po současnost*, Olomouc 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 112, dostupné online (https://www.tka.cz/tka/doc/2017/diplomka_beranova_kino.pdf), [citováno k 5. 11. 2020].

ČERNÍKOVÁ, Hana, *Inventář Místního národního výboru v Býšti*, Pardubice 2004.

FROLEC, Václav, *Jihomoravská družstevní vesnice. Etnografická charakteristika*, Uherské Hradiště 1989.

GRIMMLOVÁ, Jana, ŠULCOVÁ, Radka, *Inventář Místní národní výbor Prachovice (1945-1990)*, Chrudim 2020.

HORÁKOVÁ, Monika, *Demografický vývoj a majetkové poměry poddaných na panství Nasavrky v 17. a 18. století*. Pardubice 2009, Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta.

- JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008.
- JIRSÍKOVÁ-PROKEŠOVÁ, Františka, *Vzorná vesnice*, Praha 1938.
- KAFKOVÁ, Věra, *Československé odborové rekreace ROH v letech 1945 až 1989*. Praha 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií.
- KAŠPAR, Adam, *Sokol v proměnách času*. Praha 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945-1948. I. část*. Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*, Praha 2012.
- KAPLAN, Karel, *Znárodnění a socialismus*, Praha 1968.
- KOCIAN, Jiří, *Československo mezi dvěma totalitami (1945–1948)*, in: Dějiny českých zemí, Praha 2008.
- PERNES, Jiří, *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960*, in: Forum Historiae, 2016, roč. 10, č. 1, s. 5, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 15. 4. 2021].
- PERNES, Jiří, *Nastolení komunistického režimu v Československu a jeho první krize (1948-1958)*, in: Dějiny českých zemí, Praha 2008, s. 385–406.
- PETRÁŇ, Josef, *Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova*, Praha 2009.
- SŤAHEL, Pavel, *Jak se žilo a hospodařilo na Horňácku. O zemědělství neboli sedlačině zejména v Javorníku a v Nové Lhotě*, in: Agrární kultura: o tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici, Miroslav Válka (ed), Brno 2007, s. 149–217.
- ŠIMEK, Milan, *Kulturní život dnešní vesnice*, Praha 1980.
- ŠINDLÁŘ, Michal, *Československý svaz mládeže jako prostředek ideologického působení na mládež v Brně (1949–1953)*. Brno 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- VALTUS, Ondřej, *Svazarm a jeho zájmová činnost v okrese Vyškov v období normalizace*, Brno 2013, Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- VORÁČOVÁ, Nikola, *Soukromí zemědělci za kolektivizace ve vybraných obcích Pardubicka (1949–1960)*, Hradec Králové 2018. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta.
- ZÍTOVÁ, Hana, *600 let Prachovic, od první písemné zmínky po současnost 1398–1998*.
- ŽANDOVÁ, Elvia, *Inventář Obecní úřad Ostřešany*, Pardubice 1961.

Internetové zdroje

<http://www.farnostliciborice.wz.cz/kostely.html>, [citováno 13. 4. 2021].

<https://www.bojanov.cz/zakladni-informace>, [citováno 13. 4. 2021].

<https://www.byst.cz/informace-o-obci/historie/>, [citováno 13. 4. 2021].

<https://www.geoparkzh.cz/gvo/prachovice/>, [citováno 15. 4. 2021].